

Kintuante no se vende, se defiende!

*En casestudie av mapuche williche-motstanden mot
utbyggingen av vannkraftverket Central Hidroeléctrica
Osorno i det sørlige Chile*

Lisa Ilmork Martinsen

Masteroppgave i Latin-Amerika-studier
Institutt for litteratur, områdestudier og europeiske språk

UNIVERSITETET I OSLO

November 2018

Copyright Lisa Ilmork Martinsen

2018

Kintuante no se vende, se defiende!

En casestudie av mapuche williche-motstanden mot utbyggingen av vannkraftverket Central
Hidroeléctrica Osorno i det sørlige Chile

Lisa Ilmork Martinsen

<http://www.duo.uio.no>

Trykk: CopyCat, Skøyen

Sammendrag

Denne casestudien handler om mapuche williche-motstanden mot utbyggingen av vannkraftverket Central Hidroeléctrica Osorno, som planlegges av det norske kraftselskapet Statkraft. Utbyggingen planlegges på tradisjonelle mapuche williche-territorier i elva Pilmaiquén, på grensen mellom regionene X Los Lagos og XIV Los Ríos sør i Chile. Oppgavens empiriske datamateriale er basert på et feltarbeid i Sør-Chile i månedene april til juli 2017, hvor semistrukturerte intervjuer med 14 informanter og observasjon har blitt benyttet. Den er også basert på dokumentgjennomgang, avisartikler, historie, samt litteratur om kosmovisjon og motstand.

Oppgaven tar sikte på å forstå motstanden mot utbyggingen av vannkraftverket gjennom å analysere tre hovedtemaer: mapuchenes kosmovisjon, prosessen rundt utbyggingen og organisering av motstand mot prosjektet. Studien viser at motstanden mot utbyggingen er et uttrykk for både forsvaret av og revitaliseringen av mapuchenes åndelighet og identitet, hvor kosmovisjonen utgjør grunnpilaren. Den mest aktive gruppen i å motsette seg prosjektet har tatt i bruk mange ulike motstandsstrategier for å forsøke å få stoppet prosjektet. Uavhengig av hvilke virkemidler som tas i bruk så har alle som formål å styrke motstanden, og dermed den åndelige dimensjonen. Gjennom å ta tilbake det hellige området som forsvares, og ved å organisere seg på en tradisjonell måte har deres åndelighet blitt styrket. Motstanden har bidratt til å påvirke prosjektet Central Hidroeléctrica Osorno og informasjonen som eksisterer om mapuchenes kosmovisjon både lokalt, regionalt, nasjonalt og internasjonalt.

Forord

Denne oppgaven begynte med en idé, som så ble til et feltarbeid i Sør-Chile og som nå har materialisert seg i form av dette dokumentet som du nå leser. Arbeidet med oppgaven har vært en utfordrende prosess som har foregått på to forskjellige kontinenter. Samtidig har det vært utrolig lærerikt og en erfaring som jeg tar med meg resten av livet!

Først og fremst ønsker jeg å si tusen takk til informantene mine. Jeg setter stor pris på å ha fått ta del i erfaringene deres. En spesiell takk rettes til informantene fra *Lof en Resistencia en Pilmaiquén*. Dere muliggjorde på mange måter dette arbeidet.

En stor takk rettes til veilederen min, Steinar A. Sæther, som har bidratt med uvurderlige tilbakemeldinger og innspill fra oppgavens begynnelse til slutt. Jeg setter stor pris på din gode oppfølging.

Underveis i en slik prosess er det ellers mange som har bidratt på ulike måter. Tusen takk til mamma, pappa og Christina for gode innspill og støtte. Takk til Pablo Marimán for å ha forklart enkelte sider ved mapuchenes kosmovisjon da jeg holdt på med feltarbeidet. Takk til andre som har tatt seg tid til korrekturlesning og til å komme med kommentarer.

Sist men ikke minst, takk til ILOS for et økonomisk bidrag til feltarbeidet.

Mot slutten av dette arbeidet har det blitt gjort enkelte endringer i prosjektet som er gjenstand for mapuchemotstanden som denne oppgaven tar for seg. Mesteparten av oppgaven ble imidlertid skrevet før disse endringene fant sted. Dette endrer imidlertid ikke de grunnleggende sidene ved motstanden, som ved skrivende stund fortsetter.

Oslo, 23. november 2018

Lisa Ilmork Martinsen

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	III
Forord	V
Forkortelser	IX
1 Introduksjon og metode	1
1.1 Innledning.....	1
1.2 Central Hidroeléctrica Osorno.....	4
1.3 En kompleks konflikt.....	5
1.4 Problemstilling.....	6
1.5 Oppgavens videre struktur.....	7
1.6 Valg av metode: casestudie	8
1.7 Feltarbeid i Sør-Chile.....	9
1.8 Utfordringer i feltet og prosjektets forskningsmål.....	12
1.9 Utvalg.....	14
1.10 Intervjuform.....	15
1.11 Observasjon.....	17
1.12 Casestudier og dataanalyse.....	18
1.13 Etske hensyn.....	19
1.14 Studiens reliabilitet og validitet.....	20
2 Betydningen av Ngen Mapu Kintuante	21
2.1 Det hellige områdets historie.....	22
2.2 Mapuchenes kosmvisjon	25
2.3 Studier om mapuchenes kosmvisjon.....	28
2.4 Betydningen av Ngen Mapu Kintuante.....	33
2.5 Åndelige konsekvenser ved en eventuell utbygging.....	41
2.6 Oppsummering	46
3 Vannkraftutbygging i elva Pilmaiquén og mapuchenes erfaringer	48
3.1 Vannkraft i elva Pilmaiquén.....	48
3.2 Mapuche-erfaringer med Pilmaiquén S.A. og Statkraft	51
3.3 Den nyliberale arven	57
3.4 Prosjektet Central Osorno og Pilmaiquén S.A.: reell medvirkning eller et <i>empty ritual</i> ?...	59
3.5 Statkrafts rolle.....	62
3.6 Ulike premisser for utvikling.....	68
3.7 Oppsummering	70
4 Organisering av motstand	72
4.1 Mapuche-organisering: et fenomen med en tradisjon.....	73
4.2 Den første mapuchebevegelsen vokser frem (1910-1990).....	73
4.3 Fremveksten av dagens mapuchebevegelse (1990-2013)	77
4.4 Kronologisk utvikling av motstanden	80
4.5 Organisering av motstand blant <i>Lof en Resistencia</i>	81
4.6 Motstandsstrategier	83
4.7 Ulike tilnærminger, et felles mål	93
4.8 «Vi er ikke chilenerne, vi er mapuche».....	94
4.9 Oppsummering	97
5 Konklusjon	99

Litteraturliste	102
Vedlegg I: Kart	112
Vedlegg II: Liste over informanter	114

Forkortelser

CONADI – Corporación Nacional de Desarrollo Indígena

CONAF – Corporación Nacional Forestal

CONAMA – Comisión Nacional del Medio Ambiente

ILO 169 – ILO-konvensjonen nr. 169 for urfolk og stammefolk i selvstendige stater

LEY 19.253 – Ley 19.253 sobre Protección, Fomento y Desarrollo Indígena

RCA – Resolución de Calificación Ambiental

SEA – Servicio de Evaluación Ambiental

SEIA – Sistema de Evaluación de Impacto Ambiental

SMA – Superintendencia del Medioambiente

1 Introduksjon og metode

1.1 Innledning

Valget om å skrive masteroppgave om mapuchefolket henger sammen med hyppige turer til Chile de siste årene, samt et utvekslingsopphold ved Universidad de Chile våren 2016. Kunnskapen som jeg de foregående årene hadde opparbeidet meg om mapuchefolket begrenset seg til sporadiske nyhets- og kulturinnslag i chilenske medier, inntil jeg i 2015 kom over noen artikler som omhandlet mapuchenes daværende situasjon. Disse vekket en nysgjerrighet i meg. Denne nysgjerrigheten gjorde at jeg begynte å oppsøke informasjon og jo mer jeg kom over, desto mer interessert ble jeg i å få vite mer.

Den oppståtte interessen førte til at jeg meldte meg opp i et fag under semesteret som utvekslingsstudent som omhandlet mapuchenes historie, med fokus på 1900-tallet. Faget ble undervist av en historiker som er av mapucheopprinnelse, og var en nyttig tilnærming til å forstå bakgrunnen for det komplekse forholdet mellom den chilenske staten og mapuchefolket slik det er i dag. Det bidro også til forståelsen av dynamikken og spenningene innen mapuchebevegelsen gjennom historien, hvis krav har endret seg over tid.

I forbindelse med faget leste vi tekster som fokuserte på ulike tidsperioder. Blant disse var vi innom kapittelet til faglæreren i boken *Escucha winka!* som handler om hvordan mapuchene organiserte sine territorier i perioden før disse ble underlagt de chilenske og argentinske statene på 1800-tallet (Marimán Quemenado, 2006). Vi gikk også inn på de første mapucheorganisasjonene i Chile som oppstod på begynnelsen av 1900-tallet i boka *Organizaciones, líderes y haciendas mapuche (1900-1970)* (Foerster & Montecino, 1988). Deler av boken *La reforma agraria y las tierras mapuches* som tar for seg mapuchene og den aktive rollen de kom til å få under de chilenske jordbruksreformene på 1960- og 70-tallet var også på pensum (Correa et al., 2005). Faget bidro til at jeg forstod at mapuchenes historie må sees i lys av Chiles historie¹. Ved semesterslutt var valget klart, jeg ønsket å skrive masteroppgave om mapuchefolket, men temaet var enda ikke bestemt. Siden utvekslingsoppholdet ga mersmak førte det til at jeg ble et ekstra år i landet mens jeg

---

¹ Selv om mapuchefolket på den chilenske siden av Andesfjellene er i fokus i denne oppgaven er det nødvendig å påpeke at mapuchenes historie også henger sammen med Argentinas historie. Deres tilstedeværelse i områdene som i dag utgjør Chile og Argentina strekker seg tilbake i tid til lenge før de to nasjonalstatene ble dannet. For mapuchefolket utgjorde aldri Andesfjellene en grense (Marimán Quemenado, 2006).

påbegynte arbeidet med oppgaven. I løpet av denne perioden skrev jeg også min første artikkel for LatinAmerika, Latin-Amerikagruppene (LAG) sitt tidsskrift, om kriminaliseringen av mapuchenes kamp i Chile.

I deler av tiden jeg tilbrakte i Chile bodde jeg i sentrum av hovedstaden Santiago, i en sidegate til hovedgata Libertador General Bernardo O'Higgins, som på folkemunne kalles la Alameda. La Alameda passerer La Moneda, setet for den chilenske presidenten og enkelte ministre. Ukentlig avholdes det demonstrasjoner som begynner ved Plaza Italia og fortsetter bortover alléen. Demonstrasjonene hadde mange forskjellige paroler, de kunne deriblant være mot utdanningssystemet, pensjonssystemet AFP eller for kvinners rettigheter, men det ble også avholdt demonstrasjoner hvor mapuchebevegelsen og andre støttespillere demonstrerte for mapuchenes rettigheter og autonomi, gjerne med fokus på bruken av antiterrorismelovgivning i forbindelse med urfolks kamp i Chile og for løslatelse av fengslede personer av mapucheopprinnelse.

Inspirert av det jeg hadde sett og etter hvert lest, fant jeg så ut at jeg ville vite mer om hvordan mapuchefolket sør i Chile organiserer motstand mot utbyggingsprosjekter. I likhet med andre land i Latin-Amerika planlegges mange av disse prosjektene på det som er eller tradisjonelt sett har vært urfolksterritorier. Samtidig er så godt som alle miljøkonfliktene i Chile relatert til vannressurser (Yáñez & Molina, 2011, s. 10). Konfliktene som omhandler vannkraft er derfor av spesiell interesse. Vannkraft er en utbredt form for energiutvinning i Chile og presenteres av private og statlige aktører som miljøvennlig, fornybart og nødvendig for å tilfredsstille det økende energibehovet i landet. Slike utbygginger har samtidig sosiale og miljømessige konsekvenser, noe både tidligere og pågående konflikter rundt vannkraftprosjekter på tradisjonelle urfolksterritorier i landet illustrerer². Til slutt falt valget på konflikten rundt utbyggingen av vannkraftverket Central Hidroeléctrica Osorno i elven Pilmaiquén, på grensen mellom regionene X Los Lagos og XIV Los Ríos i det sørlige Chile. Det at valget skulle falle på denne casen hadde sammenheng med at jeg hadde funnet ut at kraftselskapet Statkraft³ planlegger utbygging av vannkraftverk på områder som tradisjonelt

---

² Det mest kjente eksempelet på en vannkraftutbygging som har skapt konflikt i tradisjonelle urfolksterritorier i Chile er muligens utbyggingen av vannkraftverket Central Hidroeléctrica Ralco på 1990- og 2000-tallet. Vannkraftverket ble planlagt på tradisjonelle mapuche pehuenche-områder i Bío Bío-regionen sør i landet av energiselskapet ENDESA. Konflikten rundt utbyggingen varte over mange år og endte med at flere hundre personer av mapuche pehuenche-opprinnelse ble tvangsflyttet og flere av deres hellige områder lagt under vann.

³ Statkraft er et av Europas største selskap innen fornybar energi og Norges største kraftprodusent. Selskapet eies av den norske stat og har 353 kraftverk rundt i verden, sammen med eierandel i 17

sett har tilhørt mapuche williche-folket, og som har vært av viktig betydning for dem siden uminnelige tider. Dette temaet er aktuelt av flere grunner. Den første grunnen beror på at prosjektet har skapt mye motstand blant mapuche williche-befolkningen sør i Chile, som begynte flere år før oppkjøpet fant sted. Denne motstanden er, som vi skal se, et uttrykk for både forsvaret av og revitaliseringen av mapuchenes åndelighet og identitet. En annen grunn til at saken er interessant er fordi vannkraftverket planlegges av et norsk heleid statlig selskap. Sett i lys av hvordan Statkraft og Norge ønsker å fremstå utad blir konflikten spesielt interessant⁴. Men konflikten er også interessant fordi det eksisterer forskjellige forståelser av problemet fra Statkraft og chilenske myndigheters side, sett opp mot mapuchene som benytter seg av området som vil bli påvirket av utbyggingen.

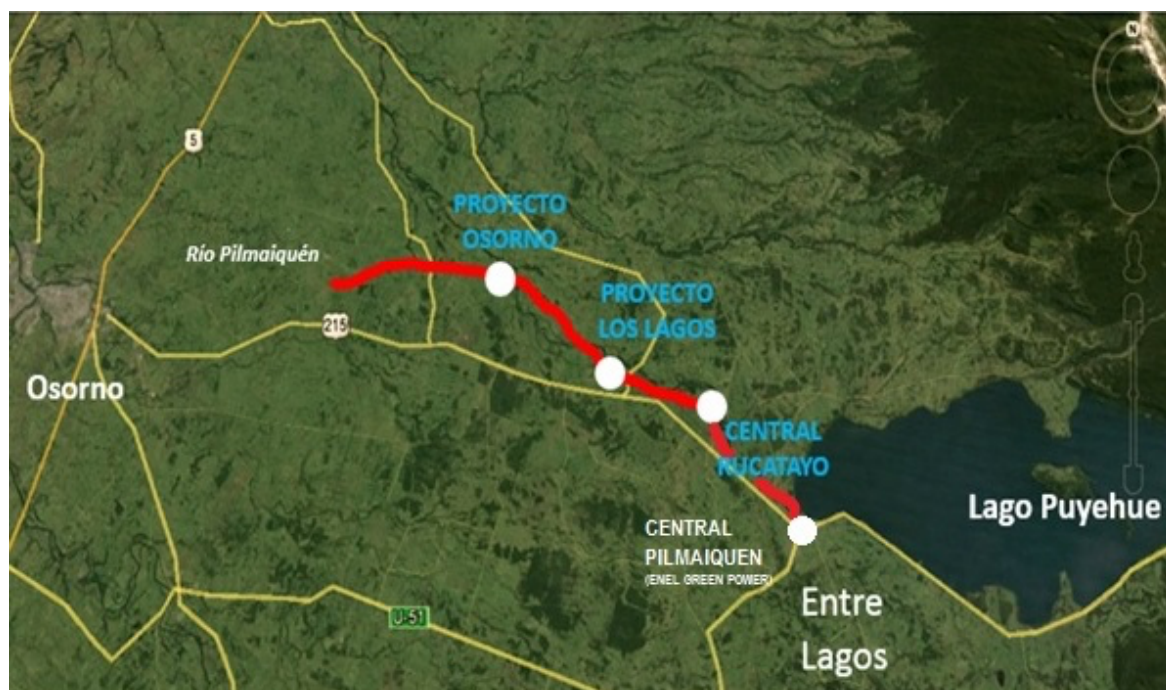
---

fjernvarmeverk. I tillegg til å satse på energiproduksjon i Europa, bygger Statkraft ut vannkraftverk i vekstmarkeder (Statkraft, u.d.a)

⁴ Fremstillingene som jeg her sikter til er fremstillingene av Norge som en ledende aktør innen utvinning av miljøvennlig energi og samtidig som et foregangsland innen ivaretagelse av menneskerettighetene. For mer informasjon om menneskerettighetenes sentrale rolle innen norsk utenriks- og utviklingspolitikk se St.meld. nr. 10 (Det Kongelige Utenriksdepartementet, 2014).

1.2 Central Hidroeléctrica Osorno

Central Hidroeléctrica Osorno er et planlagt vannkraftverk i elva Pilmaiquén som ligger mellom regionene X Los Lagos og XIV Los Ríos sør i Chile, på grensen mellom provinsene Ranco og Osorno. Vannkraftverket har en planlagt effekt på 58,2 MW og skal gjennomsnittlig generere 349 GWh per år. Prosjektet innebærer at det skal bygges 39,8 meter høy demning og et reservoar som er omtrent 18 km langt. Strømmen sendes til *Sistema Interconectado Central* (Comisión Nacional del Medio Ambiente [CONAMA], 2009). Tidligere var prosjektet Osorno eid av selskapet Empresa Eléctrica Pilmaiquén S.A., som i 2015 ble kjøpt opp av det norske selskapet Statkraft. Oppkjøpet inkluderte tre vannkraftverk: prosjektene Osorno og Los Lagos som tilsynelatende hadde miljøgodkjenningene i orden, og et tredje, Rucatayo, som ble satt i drift i 2012⁵.

Figur 1. Kart over de tre vannkraftprosjektene fra Statkrafts chilenske hjemmesider. Statkraft. (uten dato). Hentet fra <https://www.statkraft.cl/sobre-statkraft2/statkraft-en-chile/>

⁵ I tillegg til de nevnte tre prosjektene i elva Pilmaiquén eier Statkraft også 50% av vannkraftverkene La Confluencia og La Higuera i Chile gjennom fellesforetaket Empresa Eléctrica Tinguiririca, som de eier sammen med det kinesiske selskapet Pacific Hydro (Statkraft, u.d.c). Statkraft har tidligere vært involvert i vannkraftprosjekter i Chile gjennom selskapet SN Power, som de i 2002 stiftet sammen med Norfund. Fire år senere, i 2006, var idéen å bygge fire vannkraftverk sør i Chile: tre i Panguipulli og ett i Maqueo. Prosjektene skapte mye motstand, både blant urfolk og andre grupperinger i området. For mer informasjon om de ulike prosjektene se Yáñez & Molina (2014, s. 187-224). Til slutt endte SN Power opp med å trekke seg ut av prosjektene, etter flere år med konflikt med urbefolkningen (FIVAS, 2011).

Det planlagte vannkraftverket har generert mye motstand grunnet at det skal bygges ut i et område av stor religiøs og åndelig betydning for mapuche williche-folket og, slik det opprinnelig var planlagt, ville komme til å påvirke et hellig og religiøst kompleks hvor to sentrale ånder for mapuche williche holder til⁶. Det er viktig å presisere at det også utøves motstand mot prosjektet Central Hidroeléctrica Los Lagos som etter planen skal bygges i 2019, men hovedfokuset for denne oppgaven er på motstanden mot utbyggingen av vannkraftverket Central Hidroeléctrica Osorno, som har vært kjernen av motstanden siden prosjektet først ble planlagt⁷.

1.3 En kompleks konflikt

Konflikten rundt den planlagte utbyggingen av vannkraftverket Central Osorno er kompleks, med et mangfold av aktører og nyanser. Det finnes tydelige kontraster mellom flere av disse aktørene og interessene de representerer. Blant aktørene finnes det personer av mapucheopprinnelse som er bosatt i nærområdet. Disse er gruppert i ulike juridiske mapuchesamfunn. Utover disse finnes det grupperinger som går på tvers av de ulike mapuchesamfunnene, slik som gruppen *Lof en Resistencia*, som er hovedfokuset i denne oppgaven. Utenom kommer også foreninger hvor juridiske mapuchesamfunn organiserer seg, slik som *Asosicación de Comunidades de Río Bueno*. Det finnes også personer av mapucheopprinnelse som ikke er bosatt i nærområdet, men som benytter seg av det hellige og religiøse komplekset i forbindelse med seremonier, eller som kjenner til og respekterer ånden Kintuante. Som vi siden skal se i oppgaven er disse fra en rekke forskjellige steder. Utenom dette eksisterer det også personer som ikke er av mapucheopprinnelse som er bosatt eller eier jord i området.

På den annen side har man aktører som representerer den chilenske staten. Innenfor den chilenske staten finnes det mange ulike aktører som på et tidspunkt har vært involvert eller fortsetter å være involvert, slik som Den nasjonale korporasjonen for urfolks utvikling (CONADI), Den nasjonale miljøkommisjonen i Chile (CONAMA) og Det chilenske

---

⁶ Mot slutten av arbeidet med denne oppgaven har Statkraft forpliktet seg til at utbyggingen av vannkraftverket Osorno ikke vil påvirke det hellige og religiøse komplekset Ngen Mapu Kintuante. Lovnadene innebærer imidlertid ikke at prosjektet ikke skal gjennomføres på et annet sted i elva Pilmaiquén.

⁷ Prosjektet Central Hidroeléctrica Los Lagos fikk i likhet med Central Hidroeléctrica Osorno sin miljøgodkjenning (RCA) i 2009 av chilenske miljømyndigheter. Prosjektet har en planlagt kapasitet på 52 MW og planlegges på grensen mellom kommunene Río Bueno og Puyehue (Statkraft, u.d.c).

miljøtilsynet (SMA). I tillegg til disse aktørene kommer ikke-statlige organisasjoner slik som menneskerettighetsorganisasjonen *Observatorio Ciudadano*. Så har man det norske selskapet Statkraft som nå er eier av prosjektet. Da Statkraft i 2015 kjøpte majoritetsandelen av Pilmaiquén S.A., selskapet som opprinnelig planla utbyggingen av Central Osorno, hadde konflikten allerede vart over flere år. Siden konflikten rundt utbyggingen involverer mange aktører som igjen har forskjellige interesser, blir konflikten kompleks og med mange nyanser. Å skulle lage en uttømmende oversikt over alle aktørene og deres standpunkter relatert til prosjektet er dermed en omfattende oppgave. Siden det er motstanden jeg tar for meg i denne oppgaven er det heller ikke det som er i fokus.

1.4 Problemstilling

Da jeg i mai 2017 påbegynte feltarbeidet i sør-Chile hadde jeg utarbeidet en generell problemstilling for prosjektet som omhandlet hvordan mapuchene i det påvirkede området opplever den planlagte utbyggingen. I løpet av arbeidet med oppgaven har jeg derimot funnet ut at det er enda mer interessant å se på hva som ligger bak motstanden mot utbyggingen og hvordan denne er organisert. Motstanden mot prosjektet har vart i mer enn ti år, med et tydelig vendepunkt i 2011.

Problemstillingene har jeg spisset til følgende:

- 1. Hva er det som gjør at prosjektet Central Hidroeléctrica Osorno har skapt så mye motstand blant mapuche villichene?***
- 2. Hvordan organiseres motstanden mot prosjektet, og hvordan er informantenes erfaringer med dette?***

For å oppnå en bedre forståelse av den pågående konflikten rundt vannkraftutbyggingen er det nettopp mapuchene og deres kosmovisjon som man må forstå bedre. Gjennom å forsøke å forstå mapuchene som motsetter seg prosjektet sine synspunkter, deres erfaringer relatert til prosessen og motstandsstrategiene som benyttes vil man bedre kunne forstå konflikten rundt det planlagte vannkraftverket Central Hidroeléctrica Osorno og hvorfor denne har blitt så tilspisset.

1.5 Oppgavens videre struktur

I resten av dette introduksjonskapittelet tar jeg for meg den metodiske tilnærmingen i oppgaven, med fokus på casestudier og grounded theory. Jeg går inn på feltarbeidet i Sør-Chile og utfordringene i forbindelse med feltarbeidet, samt temaer slik som utvalget av informanter, intervjuformen semistrukturerte intervjuer, observasjon og de etiske hensynene som ligger til grunn for oppgaven. Oppgavens analysedel er strukturert i tre kapitler: kapittel to, tre og fire, som alle henger sammen med mapuche williche-motstanden mot prosjektet.

Det andre kapittelet i oppgaven tar for seg temaet kosmavisjon. I denne delen skal vi se på perspektiver som omhandler urfolks verdenssyn og hvordan disse skiller seg fra vestlige måter å forstå og oppfatte verden på (Surrals & Hierro, 2005; De la Cadena, 2012; Escobar, 1998, 2015). Med dette som bakteppe skal vi så bevege oss inn på enkelte sentrale tekster som omhandler mapuchenes kosmavisjon (Faron, 1964; Grebe et al, 1972; Ñanculef, 2016). Dette før vi beveger oss over på kosmavisjonen i området og tilknytningen som mapucheinformantene har til Kintuante. Det er nødvendig å gå inn på kosmavisjonen fordi denne er en form for utgangspunkt for mapuche williches motstand mot utbyggingen og samtidig helt sentral for deres måte å forstå og oppfatte verden på. Uten å gå inn på mapuchenes kosmavisjon og den åndelige tilknytningen til området kan man ikke forstå mapuche-motstanden mot den planlagte utbyggingen, siden forsvaret av kosmavisjonen er selve essensen i denne (se: Escobar, 2015).

Kapittel tre tar for seg prosessen rundt den planlagte utbyggingen og informantenes erfaringer knyttet til denne. I løpet av arbeidet med oppgaven har det gitt mening å inkludere dette som en del av analysen grunnet at prosessen rundt utbyggingen og måten denne oppleves på av informantene utgjør en viktig kontekst og bidrar til forståelsen av motstanden. Vi skal først ta et tilbakeblikk på vannkraftshistorien i elva Pilmaiquén og historien bak selskapet som opprinnelig planla prosjektet, Pilmaiquén S.A., før vi beveger oss over på de konkrete erfaringene til informantene fra området. Vi skal også se på den manglende involveringen av mapuche williche i prosessen rundt den planlagte utbyggingen.

Kapittel fire, den siste delen av analysen, går nærmere inn på motstanden mot prosjektet og hvordan denne blir organisert av mapuche williche i området, med fokus på grupperingen *Lof en Resistencia*. I denne delen betraktes motstanden som utøves i sammenheng med mapuchebevegelsen i Chile, samt urfolks motstand på kontinentet. Dette sees i sammenheng med eksisterende litteratur på feltet. Avslutningsvis kommer kapittel fem, som er et avsluttende kapittel hvor jeg presenterer oppgavens konklusjon.

1.6 Valg av metode: casestudie

Jeg skal nå gjøre rede for metodevalgene som ligger til grunn for dette prosjektet. Metoden som jeg har benyttet meg av i arbeidet med denne oppgaven er casestudie. Ifølge Yin (2014, s. 16) er en casestudie en empirisk og grundig undersøkelse av et samtidsfenomen i sin virkelige kontekst, hvor grensene mellom fenomenet og konteksten ikke nødvendigvis er tydelige. Fenomenet som oppgaven tar utgangspunkt i er mapuche williche-motstanden mot den planlagte utbyggingen av vannkraftverket Central Hidroeléctrica Osorno i det sørlige Chile. Ifølge Yin (2014, s. 2) er casestudie den foretrukne metoden i forskning hvor forskningsspørsmålene omhandler hvordan eller hvorfor-spørsmål, hvor fokuset er på et aktuelt fenomen i samtiden og hvor forskeren har liten eller ingen kontroll over menneskelige atferdsmessige hendelser⁸.

En casestudie kan benytte flere typer data, slik som dokumenter, intervjuer og observasjon. Dette arbeidet baserer seg på ulike typer data, både i form av empiri og teori. De empiriske dataene foreligger fra et feltarbeid i området hvor vannkraftverket planlegges og intervjuer gjennomført i enkelte chilenske byer, mellom april og juli 2017. I forbindelse med feltarbeidet har data i form av intervjuer, observasjon og gjennomgang av aviser, studier fra området og dokumenter blitt benyttet.

En casestudie er en kvalitativ undersøkelse, det vil si en undersøkelse som vektlegger meningsinnhold. Kvalitativ forskning er egnet for å beskrive fenomener i deres kontekst, å tolke prosesser eller meninger, å bruke teoribaserte konsepter og å søke forståelse (Justesen & Mik-Meyer, 2012, s. 15, referert i Silverman, 2014, s. 5). Jeg valgte å benytte meg av kvalitativ metode og casestudie grunnet et ønske om å gå i dybden på et fenomen. Casestudier er nemlig godt egnet til å forstå komplekse sosiale fenomener (Yin, 2014, s. 4), som motstanden mot utbyggingen av vannkraftverket Central Osorno kan sies å være. Ved å velge denne metoden har jeg gjennom dialog med informantene mine fått innsyn i deres erfaringer og opplevelser. I tillegg har jeg fått anledning til å sette meg inn i konteksten fenomenet jeg studerer inngår i. Gjennom en casestudie kan man kaste lys over flere lignende fenomener. Ved første øyekast lot casen til å være en blant flere aktuelle caser hvor

---

⁸ Selv om jeg i forbindelse med denne oppgaven har brukt elementer fra Yins bok om casestudier, ligger enkelte forskjeller til grunn for dette prosjektet. Slik Yin ser det er teori viktig som utgangspunkt for en casestudie. Denne oppgaven har derimot brukt metoden grounded theory i analysen av data, hvor teori først benyttes i analysen. Mer om grounded theory finnes under overskriften *Casestudier og dataanalyse*. Yin ser dessuten casestudier som mer grundige enn kvalitative studier, mens jeg betrakter en casestudie som en form for kvalitativ studie.

medlemmer av mapuche-familier organiserer seg mot et utbyggingsprosjekt i forsvar av tradisjonelle territorier. Samtidig er casen Osorno spesiell i og med at den omhandler et viktig religiøst og åndelig kompleks for mapuchene, som utgjør en del av et større åndelig nettverk.

Som Flyvbjerg (2006) er inne på, eksisterer det flere misforståelser innenfor samfunnsvitenskapene relatert til casestudier som metode, som stiller spørsmålstegn ved metodens vitenskapelighet når det kommer til reliabilitet, validitet og evnen til å utvikle teori. Slik han ser det henger dette sammen med synet på menneskelig læring som noe universelt, som er kontekstuavhengig og forutsigbart. Gjennom casestudier produserer man derimot kontekstavhengig kunnskap, som ifølge Flyvbjerg (2006) er den eneste type kunnskap som eksisterer innen studiet av menneskelig atferd. Det er ut ifra dette at ekspertkunnskap genereres. Menneskelige handlinger er ikke regelstyrte og kan ikke forutsies utenom deres kontekst. Casestudier er dermed en god måte å studere menneskelig handling på (Flyvbjerg, 2006).

1.7 Feltarbeid i Sør-Chile

Selve feltarbeidet som ligger til grunn for denne oppgaven fant sted i månedene mai, juni og juli 2017, men planene om å utføre feltarbeid blant urfolk i Sør-Chile og det begynnende arbeidet med oppgaven forelå allerede høsten 2016. På det tidspunktet hadde jeg begynt skriveprosessen og planleggingen av et fremtidig feltarbeid, samtidig som jeg søkte om og fikk godkjent behandling av personopplysninger hos Norsk senter for forskningsdata (NSD). Uavhengig av hvor mye jeg i begynnelsen leste, manglet den viktigste ingrediensen i oppgaven, nemlig informantene. Det var langt i fra åpenbart hvordan jeg skulle komme i kontakt med en urfolksgruppe som befant seg i konflikt og jeg brukte en del tid på å tenke gjennom hvordan jeg skulle gå frem i denne prosessen. Et par av de ansatte i administrasjonen til Universidad de Chile med ansvar for utvekslingsstudentene gjorde gode forsøk på å hjelpe meg å komme i kontakt med potensielle informanter. Forsøkene ble ikke helt som forventet grunnet at personene som jeg ble satt i kontakt med ikke befant seg i konflikt, men de ledet likevel til nyttig informasjon. Prosessen med å forsøke å etablere de nødvendige kontaktene for det planlagte feltarbeidet ble dessverre avkortet da jeg i denne perioden måtte reise hjem til Norge.

Da jeg kom tilbake til Chile i desember 2016 fortsatte jeg arbeidet med oppgaven, samtidig som jeg fortsatte å prøve å komme i kontakt med potensielle informanter. Frem til mars 2017 oppholdt jeg meg i Santiago, hvor jeg konsentrerte meg om å samle inn så mye

relevant informasjon som mulig relatert til prosjektet. I denne perioden leste jeg mye om mapuchenes historie og gjorde forberedelser til et mulig feltarbeid, samtidig som jeg gikk på arrangementer og bokmesser relatert til deres nåværende situasjon og historie. Jeg fant ut at jeg ikke ville komme videre med oppgaven med mindre jeg dro ut av Santiago, og bestemte meg for å reise sørover i landet.

I mars 2017 reiste jeg til Sør-Chile for å møte en mapuche-talsperson som jeg kom i kontakt med gjennom en bekjent til en ansatt i nevnte universitetsadministrasjon. Møtet satte meg ikke i kontakt med potensielle informanter, men det var nyttig siden jeg fikk verdifull informasjon om enkelte konflikter som omhandlet vannkraftutbygginger i regionen XIV Los Ríos, men også fordi vedkommende sendte meg enkelte studier relatert til Osorno-casen i etterkant av møtet.

I april 2017 kom vendepunktet for oppgaven da jeg ble satt i kontakt med et medlem av en gruppe som gjør motstand mot utbyggingen av det norskplanlagte vannkraftverket Central Hidroeléctrica Osorno. Noen dager senere reiste jeg tilbake til Sør-Chile for å møte vedkommende sammen med andre medlemmer av motstandsgruppen for å legge frem planene for masteroppgaven. Dagen etter, en tidlig søndagsmorgen, ble jeg hentet av et av medlemmene utenfor hostellet i Río Bueno hvor jeg hadde tilbrakt natten. Full av forventninger satte jeg meg inn i bilen til vedkommende, uvitende om hvor vi skulle. Etter litt over en times kjøring i landlige omgivelser på veier av vekslende kvalitet omgitt av store gårder og mapuchesamfunn⁹, ankom vi stedet hvor møtet skulle avholdes. Siden jeg ikke visste hvor vi skulle ble jeg overrasket da det viste seg å være på en del av det hellige området som forsvares. Før møtet var jeg i tvil om hvordan jeg ville bli tatt imot grunnet at

---

⁹ Det spanske ordet *comunidad* kan oversettes til flere norske ord, uten at noen av dem blir helt treffende i denne sammenhengen. Jeg har valgt å oversette det til samfunn, vel vitende om at denne oversettelsen er noe upresis. Når jeg bruker ordet mapuchesamfunn refererer jeg til en type bosetting som består av personer av mapucheopprinnelse. Tradisjonelt sett organiserte mapuchene sine samfunn basert på slektsbånd, i det som kalles *lof* (Ñanculef, 2016). Urfolksloven av 1993 åpnet derimot opp for andre typer mapuchesamfunn. Utover kravet om delt etnisitet definerer loven at et mapuchesamfunn er en gruppe som må oppfylle ett eller flere av følgende krav: Å komme fra samme familiestamme, å vedkjenne seg et tradisjonelt lederskap, å besitte eller å ha eid urbefolkningsjord i fellesskap og å komme fra samme/felles gamle bosetting (Ley 19.253, 1993, artikkel 9). Hvis dette oppfylles kan man stifte et juridisk mapuchesamfunn, dvs. et mapuchesamfunn som er juridisk godkjent av den chilenske staten som et rettssubjekt. Dette er samfunn som stiftes gjennom at minst ti personer av mapucheopprinnelse i myndig alder som utgjør minst 1/3 av det totale antallet myndige medlemmer møtes i en generalforsamling, hvor de danner et styre (Ley 19.253, 1993, artikkel 10). De juridiske mapuchesamfunnen kontrasterer dermed med måten mapuchene tradisjonelt organiserte sine samfunn på. Den dag i dag finnes det også *comunidades ancestrales* som er mapuchesamfunn som er organisert på en mer tradisjonell måte, men i denne oppgaven refererer jeg i hovedsak til juridiske mapuchesamfunn.

jeg kommer fra Norge, det samme landet som selskapet som planlegger å bygge ut vannkraftverk i området. Litt nervøs introduserte jeg meg for gruppen og fortalte om temaet for oppgaven. Interessert i hva jeg hadde å fortelle lyttet de til meg, men det regjerte i begynnelsen noe skepsis til meg som en utenforstående. Jeg ble imidlertid tatt godt imot og vist rundt på området. Da jeg satt sammen med mapuchefamiliene i *rukaen*¹⁰ rundt et bål og pratet fikk jeg på et tidspunkt presisert noe som jeg allerede visste, men som allikevel gjorde inntrykk: «nå sitter du på norskeid jord». På møtet samtykket gruppen til at jeg skulle få utføre feltarbeidet mitt hos dem gjennom å gjøre intervjuer samt å få delta på enkelte arrangementer.

I mai 2017 reiste jeg tilbake for å observere mapuchefamiliene i forbindelse med et arrangement, en *trawun*¹¹, hvor både familiene og andre støttespillere fra andre mapuchesamfunn og støtteorganisasjoner var invitert. Samme kvelden som arrangementet ble avholdt fikk jeg også gjort mitt første intervju, med et av medlemmene fra gruppen. Feltarbeidet var dermed i gang.

I månedene mai, juni og juli 2017 var jeg bosatt i byen Osorno i regionen X Los Lagos, mens jeg holdt på med feltarbeidet til oppgaven. Jeg valgte å bosette meg i byen siden den befinner seg relativt nær den planlagte utbyggingen¹². Med Osorno som base reiste jeg gjentatte ganger til området i nærheten av den planlagte vannkraftutbyggingen for å gjennomføre intervjuer og for å delta på enkelte arrangementer hvor mapuche willichene som gjør motstand mot vannkraftutbyggingen deltok. I juni ble det også enkelte dagsturer til regionshovedstaden for regionen Los Ríos, Valdivia, hvor jeg utførte intervjuer med flere av informantene mine. I begynnelsen av måneden reiste jeg også en kort tur til Santiago, hvor jeg fikk gjennomført et intervju.

Utenom intervjuene og observasjonen gikk jeg i månedene juni og juli gjennom lokalavisen El Austral de Osorno for årene 2009 til 2017. Dette var nyttig for å få en slags kronologi over konflikten. Arbeidet ble påbegynt på arkivet til Det kommunale historiske museet i Osorno i begynnelsen av juni, og fortsatt frem til slutten av juli. Mot slutten av måneden dro jeg tilbake til Santiago, hvor jeg fullførte gjennomgangen av avisen i kjelleren på Nasjonalbiblioteket i sentrum av byen før hjemreisen til Norge i august samme år.

---

¹⁰ En *ruka* (oversatt fra mapuzungun: hus/hjem) er mapuchenes tradisjonelle bolig som bygges av materialer fra naturen. *Rukaen* kan minne om en samisk lavo, men er laget av andre materialer.

¹¹ Møte på mapuzungun.

¹² Osorno befinner seg sør i Chile, omtrent 30 kilometer fra området hvor vannkraftutbyggingen planlegges. Byen er provinshovedstaden for provinsen Osorno, en av fire provinser som utgjør regionen Los Lagos.

1.8 utfordringer i feltet og prosjektets forskningsmål

Å gjøre et feltarbeid blant urfolk som befinner seg i konflikt innebærer flere utfordringer. En av utfordringene jeg stod ovenfor da jeg påbegynte feltarbeidet var opplevelsen av et stort og nesten litt overveldende ansvar for å bruke det som kom frem i intervjuene og det jeg observerte på en måte som ikke skadet informantene mine, samtidig som jeg skulle være tro mot informasjonen som dukket opp. En slik tankegang har vært med meg under hele prosessen, og har bidratt til at jeg har utvist forsiktighet og gjort meg refleksjoner rundt temaet, fra begynnelse til slutt.

Forskningsmålene som ligger til grunn for dette prosjektet er målene om å gi en stemme og å tolke fenomener som er kulturelt eller historisk viktige (Ragin & Amoroso, 2011). Å gi en stemme handler om å få frem stemmen til marginaliserte grupper som befinner seg utenfor gruppene man vanligvis hører om i samfunnet (Ragin & Amoroso, 2011, s. 46). Mapucheinformantene mine er en del av en minoritet i Chile som fortsatt opplever rasisme og stigmatisering i tilknytning til deres identitet og kultur. Flere av dem befinner seg i en setting hvor de hittil ikke har blitt konsultert om et prosjekt som berører dem sterkt. Det har derfor vært viktig å få frem deres synspunkter i prosessen, for å kunne forstå deres erfaringer og opplevelser knyttet til den planlagte utbyggingen.

Forskning som har som mål å gi en stemme kan av enkelte forskere kritiseres for å mangle objektivitet fordi den kan ha et element av aktivisme i seg (se: Ragin & Amoroso, 2011, s. 47). Med bakgrunn i min interesse for mapuchenes historie og situasjon kan jeg ikke sies å være nøytral i forbindelse med dette prosjektet. En av årsakene til at jeg valgte å skrive om denne casen er at jeg har empati med mapuchefolket generelt og det enkelte mapuchegrupperinger prøver å få til. Underveis i prosessen har jeg dermed innsett at denne studien har enkelte likhetstrekk med det som betegnes som aksjonsforskning eller *activist research*. Den kan derimot ikke sies å strekke seg like langt som slik forskning siden hovedmålet er å bidra til forståelsen av mapuche williche-motstanden mot utbyggingen. I den sammenheng har boka *Courage Tastes of Blood: The Mapuche Community of Nicolás Ailío and the Chilean State, 1906-2001* skrevet av historikeren Florencia Mallon tjent som en inspirasjon for dette arbeidet. I boken gjør Mallon en grundig gjennomgang av mapuchesamfunnet Nicolás Ailíos historie, fra det ble grunnlagt på begynnelsen av 1900-tallet, kort tid etter at den chilenske staten underla seg mapuchenes territorier, frem til 1990-tallet. Mallon (2005) uttrykker sympati med mapuchene som hun skriver om, men skriver samtidig på en nyansert måte.

Ønsket om å få frem mapucheinformantenes synspunkter i denne oppgaven betyr ikke at jeg ukritisk har tatt til meg alt som jeg har blitt fortalt. Til tross for at jeg har mye sympati for det mapucheinformantene mine står for og forsøker å få til, er det nødvendig å påpeke at jeg har et annet utgangspunkt enn dem. Det vil derfor være umulig for meg, som en utenforstående som ikke er av mapucheopprinnelse, å se situasjonen med deres øyne. Det er med andre ord min forståelse av deres situasjon som jeg forsøker å formidle i denne oppgaven. Det de har fortalt meg i løpet av feltarbeidet utgjør en betydelig del av datamaterialet som ligger til grunn for oppgaven, men dette er samtidig supplert med andre perspektiver og en del annet materiale.

Det å være nøytral trenger ikke nødvendigvis å være et mål i seg selv innen forskning. Enhver forsker vil kunne ha en form for bakenforliggende motiv eller interesse som motiverer vedkommende til å velge et bestemt tema å forske på. Slik som Ragin og Amoroso er inne på kommer man ikke unna forutinntatthet (*bias*) i kvalitativ forskning, grunnet at samfunnsforskning er en sosial handling (2011, s. 56). «Nesten all forskning gir en stemme siden den synliggjør det som studeres og representerer synspunktet til en eller flere grupper, selv implisitt» (Ragin & Amoroso, 2011, s. 48, min oversettelse). Formålet med oppgaven er heller ikke å være nøytral, men det er derimot å forstå hvordan mapucheinformantene erfarer utbyggingen og hvordan de organiserer motstanden mot prosjektet.

I motsetning til nøytralitet bør objektivitet ligge til grunn for forskning. Objektivitet henger sammen med at funnene i en kvalitativ studie baseres på selve forskningen og ikke forskerens subjektive holdninger (Johannessen, Tufte & Christoffersen, 2010, s. 232). Oppgavens objektivitet har i dette tilfellet blitt ivaretatt gjennom å være selvkritisk og å dobbeltsjekke informasjonen jeg har fått tilgang til, samt å forsøke å betrakte konflikten fra flere sider, til tross for eksisterende begrensninger i datamaterialet.

Et annet mål som Ragin og Amoroso (2011) peker på som sentralt for kvalitativ forskning som også er relevant for denne oppgaven er målet om å tolke kulturelt viktige fenomener. Motstanden mot utbyggingen av vannkraftverket Central Osorno er et kulturelt viktig fenomen fordi den henger sammen med videreføringen av mapuche willliche-folkets kultur og identitet, som er tilknyttet det hellige området som vil bli påvirket av en eventuell utbygging.

En annen utfordring som jeg har støtt på i forbindelse med feltarbeidet har vært møtet med mapuchenes kosmovisjon. Med kosmovisjon sikter jeg til deres måte å forstå og oppfatte verden på, som er ganske forskjellig fra mitt eget utgangspunkt. Å sette seg inn i kosmovisjonen har vært en stor jobb som har krevd en omstilling av tankesett. Da jeg først

begynte arbeidet med oppgaven visste jeg at kosmovisjonen spilte en vesentlig rolle for informantene av mapucheopprinnelse, siden det er denne som først og fremst forklarer relasjonen til åndene og det hellige området som forsvares mot vannkraftutbyggingen. Men i løpet av feltarbeidet viste den seg å være enda viktigere for forståelsen av motstanden enn jeg først hadde trodd. Kosmovisjonen endte derfor med å bli en sentral del av oppgaven.

En tredje utfordring som jeg stod ovenfor i forbindelse med feltarbeidet var skepsis til meg og mine intensjoner. Siden jeg i hovedsak kom i kontakt med nye informanter gjennom personer som de første informantene mine kjente, utgjorde det i de aller fleste tilfellene ikke et problem. Kun ved et par anledninger måtte jeg klargjøre hva mine intensjoner var med oppgaven. Det er forståelig at det regjerte noe skepsis med tanke på at jeg var et fremmed element i de ulike settingene og i tillegg kommer fra samme landet som selskapet som planlegger utbyggingen. I forbindelse med en seremoni ble jeg spurt av en av deltakerne om jeg jobbet for Statkraft. Heldigvis forsvant mye av skepsisen etter hvert som jeg ble bedre kjent med informantene. Men det å være norsk følte jeg heller var en fordel enn en ulempe i løpet av feltarbeidet. Flere av informantene var fra begynnelsen av interesserte i at det skulle eksistere mer informasjon om konflikten rundt den planlagte vannkraftutbyggingen på norsk, og med det interessert i å delta i studiet, samt lot meg få delta i aktivitetene deres. Noen av deres arrangementer, spesielt av åndelig karakter, forble lukkede, men som en utenforstående *winka*¹³ hadde jeg heller ikke forventet å få delta.

1.9 Utvalg

I kvalitative studier foregår rekrutteringen av informanter med den hensikt å oppnå mest mulig kunnskap om et fenomen (Johannessen et al., 2010, s. 106). I den sammenheng har jeg benyttet meg av strategisk utvelgelse av informanter. Da jeg begynte feltarbeidet var ikke antallet informanter definert på forhånd, men det har blitt klarere underveis i prosessen. Utvalget har blitt gjort med hensikt på å intervju personer som har inngående kjennskap til konflikten rundt utbyggingen og/eller motstanden mot prosjektet, og som har vært villige til å delta i studiet.

Underveis har jeg brukt snøballmetoden for å komme i kontakt med informanter. Denne går ut på at informanter rekrutteres gjennom å kontakte personer som vet mye om temaet som undersøkes. Disse kan igjen lede forskeren til andre personer som de mener er

---

¹³ Ordet *winka* eller *wigka* er en betegnelse som mapuchefolket bruker for å referere til chilenerne/argentinere eller «hvite».

relevante for undersøkelsen (Johannessen et al., 2010, s. 109). Blant informantene kom jeg først i kontakt med et medlem av en gruppe som gjør motstand mot utbyggingen av prosjektet, *Lof en Resistencia en Pilmaiquén*. Etter at jeg ble introdusert for andre medlemmer av gruppen ble det spurt i plenum hvem som kunne tenke seg å delta i prosjektet. Senere, i forbindelse med intervjuer spurte jeg hver enkelt informant om forslag til hvilke andre jeg burde intervjuer. Da jeg siden snakket med informanter jeg hadde blitt tipset om og satt i kontakt med gjennom medlemmene av motstandsgruppen, foreslo disse igjen personer de mente jeg burde snakke med.

I løpet av feltarbeidet har snøballmetoden vært nyttig for å komme i kontakt med flere som det var relevant å intervjuer, siden den har gitt meg anledning til å intervjuer personer som jeg ellers ikke ville ha kommet i kontakt med. I forbindelse med dette prosjektet har jeg til sammen intervjuet 14 informanter, hvorav 13 intervjuer har blitt gjennomført i Chile i 2017 og ett via Skype i 2018, mens jeg befant meg i Norge.

En begrensning ved denne oppgaven er at jeg ikke har fått intervjuet personer av mapucheopprinnelse fra det påvirkede området som er *for* utbyggingen av vannkraftverket Central Osorno. Dette beror på at jeg i løpet av feltarbeidet ikke kom i kontakt med personer av mapucheopprinnelse som var *for* prosjektet, og siden det er motstanden som er fokuset. Det eksisterer personer av mapucheopprinnelse i området som har sagt ja til prosjektet, hvorav enkelte samarbeider med Statkraft. Hva dette beror på er en dimensjon som det kunne ha vært interessant å undersøke, men som ikke er temaet for denne oppgaven.

1.10 Intervjuform

Kvalitative forskningsintervjuer er samtaler mellom intervjueren og den intervjuede som har for øye å få frem intervjuerpersonenes erfaringer og opplevelser, og som tar sikte på å skaffe til veie grundig utprøvd kunnskap (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 20-22). Semistrukturerte intervjuer, også kalt delvis strukturerte intervjuer, er intervjuformen som jeg valgte å bruke i forbindelse med prosjektet. I den anledning lagde jeg en intervjuguide som lister opp aktuelle temaer og generelle spørsmål som jeg gjennomgikk i løpet av intervjuene. Ved bruk av semistrukturerte intervjuer blir gangen i samtalene litt mer fleksibel, mens man samtidig har noen viktige holdepunkter, og det er rom for at informantene selv tar opp utdypende informasjon (Johannessen et al., 2010, s. 139). Enkelte av informantene kom med veldig mye informasjon for hvert spørsmål de ble stilt eller hvert tema som de kom inn på, mens i andre intervjuer fikk jeg kortere svar og måtte stille mange oppfølgingsspørsmål.

Underveis har det vært viktig å tilpasse intervjuene etter hvem som ble intervjuet. Dette har jeg gjort med utgangspunkt i personenes tilknytning til konflikten. Selv om intervjuguiden til *Lof en Resistencia* har vært mer eller mindre den samme så har jeg stilt oppfølgingsspørsmål som jeg har kommet på mens intervjuene ble gjennomført, som var relevant i forhold til informasjonen som har kommet frem i tidligere intervjuer og de ulike rollene i gruppen. I tillegg lagde jeg egne intervjuguiden til andre personer med kjennskap eller tilknytning til konflikten som det var relevant å intervjuer, som tok til sikte på å få et innblikk i deres syn på konflikten og motstanden som utøves.

Alle intervjuene til denne oppgaven har blitt tatt opp på bånd etter samtykke fra informantene og deretter blitt transkribert. Å transkribere er en fortolkningsprosess hvor talespråk oversettes til skriftspråk (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 204-205). Transkripsjonene har vært svært nyttige underveis siden de har tillatt meg å vende tilbake til informasjonen som kom frem i intervjuene. Samtidig er det viktig å påpeke at de er «svekkede, dekontekstualiserte gjengivelser av direkte intervjusamtaler» (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 205). Dette henger sammen med at i arbeidet med å oversette fra en muntlig samtale til en skriftlig tekst går flere elementer tapt, slik som kroppsspråk, ironi, stemmeleie, intonasjon og åndedrett (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 205).

I arbeidet med transkriberingen av intervjuene har jeg valgt å omforme språket fra en ordrett talespråkstil til en skriftspråkstil. Dette har jeg gjort for at språket skal bli mer sammenhengende. I tilfeller hvor en muntlig samtale transkriberes ordrett til en skriftlig tekst kan nemlig dette få følger for hvordan språket fremstår, og i verste fall føre med seg uetisk stigmatisering av bestemte personer eller grupper (se: Kvale & Brinkmann, 2015, s. 213-214). I løpet av transkriberingsprosessen har jeg hørt på lydopptakene flere ganger for å på best mulig måte kunne gjengi sitater og informasjon som informantene har ønsket å formidle i de ulike intervjusettingene.

En betraktning som er viktig å inkludere i forbindelse med transkriberingen er at alle de 14 intervjuene til dette prosjektet ble gjennomført på spansk. Dette har gjort det lettere for informantene å uttrykke seg, men innebærer samtidig at noe av betydningen kan ha gått tapt i den språklige oversettelsen til norsk. Selv om jeg snakker flytende spansk er det norsk som er mitt morsmål. I tillegg finnes det en del lokale ord og uttrykk i Chile som ikke alltid er like enkle å oversette. Utover dette ble det i flere sammenhenger nevnt ord på mapuzungun i intervjuene. Da de språklige utfordringene oppstod løste jeg disse ved å i enkelte intervjusettinger spørre informantene eller gjennom å rådføre meg med veileder eller andre i oversettelsesprosessen.

1.11 Observasjon

Ved siden av å benytte meg av semistrukturerte intervjuer og dokumentgjennomgang har jeg også brukt observasjon under feltarbeidet. Observasjonen går ut på at man gjennom å bruke sanseintrykkene tilegner seg ny kunnskap (Johannessen et al., 2010, s. 117). Metoden passer godt i de tilfellene hvor en forsker ønsker å ha direkte tilgang til det som undersøkes (Johannessen et al., 2010, s. 118). Ifølge Johannessen et al. (2010, s. 117) er det å observere et fenomen direkte nødvendig for å kunne forstå kompleksiteten i mange situasjoner. Jeg valgte å bruke denne datainnsamlingsmetoden i feltet fordi man ved å være tilstede og observere kan få med seg mye informasjon utover den som kommer frem i intervjuer og dokumenter. I mitt tilfelle har denne tilnærmingen vært spesielt relevant siden mye av oppgaven omhandler en gruppe. Det har dermed vært nyttig å observere samhandlingen medlemmene seg i mellom for å kunne gjøre meg egne refleksjoner rundt denne.

Når det gjelder valg av observasjonstilnærming så finnes det et spekter av ulike observasjonsroller, og det er ikke uvanlig å veksle noe mellom disse. Johannessen et al. (2010, s. 127) peker på fire ulike observasjonsroller i feltet. Rollene hvor forskeren deltar kaller de for deltakende observatør og observerende deltaker. I den første rollen foregår observasjonen i det skjulte, mens i den andre er den åpen. Det vises også til to ikke-deltakende observasjonsroller i feltet. Som en ren observatør foregår observasjonen skjult, mens som en tilstedeværende observatør er den åpen (Johannessen et al., 2010, s. 127-128). I forbindelse med feltarbeidet valgte jeg den siste observasjonsrollen, nemlig å være en tilstedeværende observatør. Rollen som en tilstedeværende observatør innebærer at man er en utenforstående som i liten grad deltar, men som derimot engasjerer seg gjennom samtaler og intervjuer. Ved bruk en slik observasjonsrolle er ens status som forsker tydelig (Johannessen et al., 2010, s. 128). Helt siden begynnelsen av feltarbeidet var jeg åpen om min rolle som masterstudent, og informantene mine var hele tiden klar over dette.

I prosessen med å dokumentere observasjonen under feltarbeidet har jeg benyttet meg av ustrukturert observasjon (Johannessen et al., 2010, s. 131). I den sammenheng fulgte jeg med på og noterte ned det som foregikk rundt meg i feltet.

Det å benytte seg av observasjon vil jeg hevde har bidratt til en dypere forståelse av temaet for oppgaven. Dette fordi det ikke kun er det som informantene sier som er viktig, men også det de gjør. Å være tilstede i de ulike settingene har gitt meg mange inntrykk som på mange måter har vært med på å definere dette arbeidet. Disse inntrykkene har vært både i form av ting jeg har sett og hørt, men også luktet og følt. Jeg ville ikke ha oppnådd den

samme forståelsen av motstanden mot prosjektet dersom jeg ikke hadde besøkt det hellige området eller fått ta del i den eksisterende dynamikken som regjerer blant medlemmene av mapuche-familiene som forsvarer territoriet. Jeg ville heller ikke ha forstått den på samme måte hvis jeg ikke hadde besøkt hjemmene til enkelte av informantene mine, og fått et innblikk i hvordan hverdagen deres er og hvordan den preges av å befinne seg i en konflikt. I forbindelse med feltarbeidet analyserte jeg ikke kroppsspråket til informantene, men gjennom å være tilstede i de ulike settingene har jeg fått innblikk i relasjoner mellom mennesker, samspillet i motstandsgruppen og stemningen som har regjert i de ulike øyeblikkene.

1.12 Casestudier og dataanalyse

Denne oppgaven er en casestudie, men jeg har valgt metoden grounded theory som fremgangsmåte for å analysere dataene. Grounded theory brukes for å analysere kvalitative data (Johannessen et al., 2010, s. 179). Metoden går ut på at forskeren begynner med et åpent utgangspunkt og først trekker inn teorier som kan belyse casen i etterkant av datainnsamlingen. En fordel med å bruke en slik metode er at man ikke lar teori styre det man ser etter i innsamlingsprosessen, men snarere er det forskningsfeltet og dataene som bestemmer dette. Dette betyr imidlertid ikke at teori ikke benyttes innen grounded theory, den har bare en annen rolle. Teori er likestilt med andre typer data og kan trekkes inn i senere stadier av forskningsprosessen (Johannessen et al., 2010, s. 179).

Jeg valgte å bruke grounded theory i dataanalysen fordi jeg mener at det er den best egnede metoden for min case. Ved bruken av en slik metode har jeg ikke startet innsamlingsprosessen med teori som utgangspunkt. Jeg har derimot begynt med et åpent sinn og en åpen problemstilling, og snevret inn i løpet av prosessen (Johannessen et al., 2010, s. 179). Grounded theory har vært den riktige fremgangsmåten siden jeg i begynnelsen av feltarbeidet behøvde å bli bedre kjent med casen før jeg vurderte hva slags teori som eventuelt ville passe, så den ble best mulig tilpasset min case. En del av informasjonen som skulle bli sentral for oppgaven fikk jeg dessuten først tilgang til et stykke uti feltarbeidet.

Selv om jeg ikke har benyttet en bestemt teori fra begynnelsen av, så har jeg lest litteratur relatert til Osorno-casen og andre lignende caser som omhandler urfolks motstand i forkant av feltarbeidet, slik at jeg skulle ha et utgangspunkt å forholde meg til.

1.13 Etiske hensyn

Underveis i dette arbeidet har jeg måttet ta stilling til enkelte etiske dilemmaer. Det har gjennom hele prosessen vært viktig for meg å beskytte personopplysningene til informantene som har deltatt i prosjektet. Disse har jeg ivaretatt gjennom å følge NSD sine rutiner for datasikkerhet og å tilby dem anonymisering i oppgaven. Samtidig er det viktig å presisere at det er flere hensyn som taler *mot* anonymisering av en del av informantene. Det første hensynet er at de fleste informantene ønsket å stå frem med fullt navn. Flere av dem er i kraft av sine roller som urfolksrepresentanter fra området eller offentlige personer, ansikter som fra før av kobles til konflikten om vannkraftutbyggingen eller som på ulike vis har uttalt seg om den. Flere av mapucheinformantene uttrykte dessuten et ønske om at konflikten og deres erfaringer med denne skulle bli kjent i Norge. Å skulle anonymisere disse informantene er på et vis med på å svekke dette. Hadde alle informantene vært anonyme ville det også ha gjort det vanskeligere for andre å skulle etterprøve elementer ved studien.

Selv om flertallet av informantene uttrykte at de ville stå med navn har jeg også gjort en egenvurdering av hvorvidt det er forsvarlig å la dem få gjøre det. Dette har vært en kontinuerlig avveining under hele prosessen. Jeg har valgt å la personene som er mest kjent i offentligheten fra før av få stå med fullt navn, mens de andre har jeg valgt å gi pseudonymer eller en annen betegnelse. Dette har jeg gjort for å beskytte dem, siden konflikten ikke er avsluttet. Ved pseudonymer angis kun et fornavn, mens informantene som står med eget navn også henvises til med etternavn. I en del av tilfellene har jeg valgt å ikke oppgi eksakt dato eller sted for intervjuene av hensyn til informantenes anonymitet. Blant mine 14 informanter var det kun et fåtall som uttrykte et ønske om å ikke stå med navn grunnet frykt for å få navnet sitt knyttet til motstanden mot prosjektet, og med det represalier.

Jeg har vært opptatt av å innhente informert samtykke hos informantene vedrørende deltakelse i prosjektet. Dette har blitt ivaretatt siden begynnelsen av feltarbeidet, først gjennom å presentere prosjektet på et møte med *Lof en Resistencia*, hvor gruppen ble enige om at jeg skulle få gjennomføre oppgaven min. Videre har hver enkelt informant samtykket muntlig i forkant av hvert intervju. Å skulle be om skriftlig samtykke ville mest sannsynlig ha vært med på å undergrave tilliten til flere av informantene. Dette har sammenheng med at det eksisterer negative erfaringer med innhenting av underskrifter i området, i tilknytning til prosjektet Osorno.

Alle informantene har fått utdelt et ark før intervjuets start med informasjon om prosjektet og med min kontaktinformasjon som de har lest gjennom og fått beholde. Jeg har også

informert om at det var frivillig å delta, at de kunne trekke seg når som helst, og hvis det skulle være noe de ikke ønsket å svare på, så behøvde de ikke det. Alle informantene samtykket i forkant av intervjuene til opptak av samtalene med båndopptaker, og ble også informert om at opptakene og eventuelle personopplysninger ville slettes ved prosjektets slutt.

1.14 Studiens reliabilitet og validitet

Reliabilitet i kvalitativ forskning handler om en studies pålitelighet og etterprøvbarehet. Kvalitative studier kan være vanskelige å etterprøve av andre forskere som gjør tilsvarende undersøkelser. Dette henger sammen med at forskeren virker inn på datainnsamlingen, både gjennom intervjuene, i observasjonen og i fortolkningen av dataene (Johannessen et al., 2010, s. 229). For å sikre denne studiens pålitelighet har jeg tatt sikte på å synliggjøre fremgangsmåten for datainnsamlingen og metoden som jeg har benyttet i denne oppgaven. Samtidig har jeg redegjort for mitt eget ståsted i prosessen.

Et annet aspekt ved kvalitativ forskning er validitet. Validiteten til en kvalitativ studie handler om studiens troverdighet. Troverdigheten er knyttet til sammenhengen mellom det man undersøker og dataene som samles inn. Ifølge Johannessen et al. (2010, s. 230) handler det om «i hvilken grad forskerens framgangsmåter og funn på en riktig måte reflekterer formålet med studien og representerer virkeligheten». For å forsterke denne studiens validitet har jeg benyttet mange ulike datakilder og kombinasjon av observasjon, intervjuer og dokumentgjennomgang, samt benyttet meg av studier relatert til temaer i oppgaven.

2 Betydningen av Ngen Mapu Kintuante

Dette kapitlet handler om mapuchenes kosmavisjon, som ligger til grunn for hvorfor mapuche willichene i området yter motstand mot utbyggingsprosjektet, men den henger også sammen med hva slags motstand de utøver og hvordan denne er organisert. Da jeg først påbegynte prosjektet var ikke idéen å vie mye plass til mapuchenes verdensanskuelse utover informantenes tilknytning til området og åndene som bor der. I forbindelse med feltarbeidet i Sør-Chile og samtaler med informantene av mapucheopprinnelse innså jeg derimot at å gå nærmere inn på kosmavisjonen er helt essensielt for forståelsen av motstanden, siden området som forsvares er av stor religiøs og åndelig betydning for mapuchefolket. Uten å forstå hvordan mapuchene oppfatter verden og tilknytningen til det hellige området og åndene som bor der, kan man ikke forstå hvorfor de utøver motstand mot vannkraftprosjektet. Selv om oppgaven ikke er en studie av kosmavisjon i seg selv er det derfor helt nødvendig å gå inn på denne først. Dette kapitlet tar til sikte på å knytte informasjonen om det hellige stedet som fremkommer fra eksisterende studier samt fra intervjuer med informantene av mapucheopprinnelse opp mot mapuchenes kosmavisjon. Dette for å få et mer helhetlig bilde av kosmavisjonen, som igjen gjør motstanden mer forståelig.

Flere studier og rapporter har signalisert betydningen av ånden og det hellige komplekset Ngen Mapu Kintuante (Millahueique Bastías, 2011; Llamin, 2011; Morales Urra, 2011; Correa Cabrera, 2011; Morales Urra et al., 2012; Moulian Tesmer & Espinoza, 2015). Ngen Mapu Kintuante brukes både om en ånd ved navn Kintuante og om et spirituelt område hvor ifølge mapuchenes verdensanskuelse, åndene Kintuante og Kilen Wentrú holder til. Det hellige området befinner seg i sektoren Maihue Carimallin i kommunen Ríó Bueno og utgjør omtrent 18 hektar. Ifølge Roberto Morales Urra, Martín Correa Cabrera og Rodrigo Moulian Tesmer er komplekset det viktigste seremonielle stedet i kommunen Ríó Bueno (Morales Urra et al., 2012). Det består av flere elementer som sammen utgjør en helhet, slik som en gravlund (*eltun*), en slette for utføring av seremonier/bønneritualer (*lepuwe/nguillatuwe*), to huler (*reni*) og elva Pilmaiquén (*leufu*).

Figur 2. Bildet viser det opprinnelige påvirkningsområdet til prosjektet Osorno slik det fremkom i miljøstudien fra 2007. «Foto J2.9 Cuenca visual área de influencia del proyecto». Fra EIA Central Hidroeléctrica Osorno, Anexo J2, s. 5. (2007). Empresa Eléctrica Pilmaiquén S.A./Ingendesa. Hentet fra http://seia.sea.gob.cl/archivos/400_20070905.193011.pdf

Komplekset Ngen Mapu Kintuante er en del av et større spiritielt kompleks som strekker seg fra Pucatrihue ved Stillehavskysten, til Rupumeica ved innsjøen Maihue i Andesfjellene. Det er en del av territoriet *Butahuillimapu*¹⁴, de store jordområdene i sør (Millahuieique Bastías, 2011).

2.1 Det hellige områdets historie

Det hellige området Ngen Mapu Kintuante befinner seg i et område som historisk sett utgjorde en del av mapuchefolkets territorier. Mapuchefolket er den største urfolksgruppen i Chile som utgjør 83,8 prosent av urbefolkningen i landet¹⁵ (Ministerio de Desarrollo Social, 2017). Før spanjolenes ankomst strakk deres territorier vest for Andesfjellene seg fra elven Copiapó nord i det som i dag utgjør Chile til øya Chiloé i sør (Marimán Quemenado, 2006, s. 77). Mapuchefolket var gruppert i flere ulike territorielle identiteter som kan knyttes til geografien og de økonomiske aktivitetene der hvor de forskjellige grupperingene var bosatt (Millalén Paillal, 2006, s. 49). Betegnelsen mapuche williche brukes om den territorielle

---

¹⁴ *Butahuillimapu* eller *Futahuillimapu* refererer til tradisjonelle mapuche williche-territorier, som befant seg mellom den sørlige elvebredden av elva Toltén og øya Chiloé i sør (César Millahuieique, 14. juli 2018).

¹⁵ Tall fra 2015. Ifølge Ministerio de Desarrollo Social (2017) innebar dette 1 329 450 personer. Dette er imidlertid noe som er vanskelig å registrere og man må derfor regne med at tallene kan variere.

identiteten til medlemmer av urbefolkningen mapuche som har sin opprinnelse mellom den sørlige elvebredden av elva Toltén, i dag provinsen Valdivia, til øya Chiloé i sør (Comisión de Trabajo Autónoma Mapuche, 2003, s. 485). I motsetning til sine mapuchenaboer i nord snakker mapuche willichene en egen variant av mapuchenes språk mapuzungun, ved navn *tsesungun* (Alcamán, 1997, s. 30).

Historikeren Martín Correa Cabrera peker i en studie fra 2011 på at det eksisterer en lang historie med mapuchebefolkning i området hvor vannkraftutbyggingen planlegges, som anerkjennes i dokumenter fra kolonitiden (Correa Cabrera, 2011). Den første skriftlige kilden som han refererer til omhandler et kjøp av jordrettigheter til et beite i nærheten av lagunen Puyehue av jordeieren Nicolás Vera i 1794 (Fondo Notarios de Valdivia i Correa Cabrera, 2011, s. 4-5). Dette beitet befant seg på et stort område mellom elvene Chirre og Pilmaiquén, som omfatter territoriet hvor ånden Ngen Mapu Kintuante befinner seg. Kjøpet ble annullert grunnet at det måtte avklares hvem eierne av området var, og at disse ønsket å selge (Fondo Notarios de Valdivia N°2, años de 1789-1847, referert i Correa Cabrera, 2011, s. 4-5).

Videre eksisterer det flere dokumenter som bekrefter at området tilhørte mapuche williche-folket, blant annet et dokument hvor Pedro Licampan overfører eiendomsretten til Juan Manuel Queulu, også av mapucheopprinnelse, for å ha betalt gjelden hans («En La Unión a cuatro días del mes de setiembre de mil ochocientos cuarenta y un años ante mí Felipe Bastidas Juez de 1° instancia de este departamento y testigo», referert i Correa Cabrera, 2011, s. 6). Dette skulle imidlertid endre seg med ankomsten av «kolonier» og chilenerne i området.

Fra midten av 1800-tallet begynte den chilenske staten å iverksette restriksjoner for private aktører på oppkjøp av urfolksterritorier¹⁶. Til tross for dette var det først i 1893, da Loven av 11. januar 1893 ble vedtatt, at restriksjoner for oppkjøpene begynte å gjelde for områdene i nærheten av byene Valdivia og Osorno og lengre sør i Chile (Correa Cabrera, 2011, s. 8). En del av disse områdene var på det tidspunktet allerede kjøpt opp av privatpersoner, også i områdene i nærheten av der hvor ånden Kintuante befinner seg. I tiden rett før loven ble vedtatt oppstod det til og med en form for «rush» etter å tilegne seg

---

¹⁶ Etter hvert som den chilenske staten okkuperte og gradvis tok kontroll over mapuchefolkets tradisjonelle territorier sør for Bio-Bio-elven ble det opprettet flere lover som forhindret at disse territoriene kunne kjøpes opp av private aktører. I samme perioden førte den chilenske staten en ekspansjonistisk politikk, muliggjort av inntektene fra de nylig etablerte salpetergruvene nord i landet. Disse restriksjonene ble etablert slik at den chilenske staten skulle sikre seg områdene. Idéen bak restriksjonene på oppkjøp av urfolksterritorier var at staten skulle opprette egne reservater hvor urbefolkningen skulle plasseres, slik at resten av territoriet var klart for å koloniseres (se: Bengoa, 2008, s. 340-341).

urfolksterritorier. Da forbudene til slutt trådte i kraft klarte allikevel privatpersoner å omgå restriksjonene og å få kjøpt jord i urfolksområdene (Correa Cabrera, 2011). Ifølge Correa Cabrera (2011) var dette også tilfelle i territoriet hvor ånden Kintuante holder til, ut ifra eksisterende dokumentasjon og mapuchenes kollektive minne. Han nevner at dette blant annet ble gjort gjennom at privatpersonene ga lån til personer av mapucheopprinnelse i området, med vilkår som gjorde det umulig for dem å kunne betale lånene tilbake. Da de ikke kunne tilbakebetale lånene ble det tatt pant i jorda deres. En annen fremgangsmåte for tilegnelse av jord i urfolksområder var via kjøp av jordrettigheter av urfolk fra andre områder som ikke hadde eiendomsrett over områdene det var snakk om (Correa Cabrera, 2011).

Mellom slutten av 1800-tallet og begynnelsen av 1900-tallet ble territoriene overtatt av privatpersoner, mens mapuche williche-familiene med lang tradisjon i området ble plassert i reservater på jorda som ble til overs, etablert av den chilenske staten. I den anledning ble det i områdene Maihue, Carimallin og El Roble i nærheten av det hellige komplekset på begynnelsen av 1900-tallet kun utdelt fem jordtitler (*Títulos de Merced*) til mapuche willicher av den chilenske staten, som utgjorde langt mindre jord enn den de opprinnelig kontrollerte¹⁷. Mapuchefamiliene ble tvangsflyttet sør for elven Chirre, vekk fra sine tradisjonelle bosettinger ved elva Pilmaiquén. I denne prosessen mistet de også eiendomsretten over det hellige komplekset hvor ånden Kintuante holder til (Correa Cabrera, 2011).

Morales Urra et al. (2012, s. 3) viser til at de opprinnelige eierne av mapuchebosettingene i Maihue, Roble Carimallin og Lumaco er forfedrene til mapuchefamiliene fra området. «Før i tiden kontrollerte oldeforeldrene våre hele territoriet, her fantes det ikke *winkaer*» forklarer Millaray Huichalaf, *machi*¹⁸ fra området Maihue – Carimallin (Millaray Huichalaf, 30. mai 2017). Dette endret seg derimot som nevnt med tiden. «I dag bor vi alle på veldig små arealer: på det meste har folk en halv eller én hektar, og der må vi få det til å gå rundt økonomisk» (Millaray Huichalaf, 30. mai 2017).

Konflikten om det hellige området er en interessekonflikt som dreier seg om bruken av det hellige området, men den er også en prinsipiell konflikt i den forstand at den henger sammen med ulike måter å betrakte verden på. Til tross for at den chilenske statens

---

¹⁷ Betegnelsen *Títulos de merced* (på norsk: barmhjertighetstitler) refererer til jordtitlene som ble tildelt de gjenlevende mapuchene i denne perioden over jorden i urfolksreservatene. I området i nærheten av det hellige komplekset ble det mellom 1913 og 1917 tildelt fem slike jordtitler til mapuche williche (Correa Cabrera, 2011).

¹⁸ En *machi*, betegnelsen for en religiøs mapucheautoritet, er en form for medium eller sjaman som har evne til å helbrede personer eller steder. Vedkommende er også i stand til å kommunisere med ånde verdenen. *Machiene* er viktig for opprettholdelsen av balansen i territoriene hvor de kommer fra.

urfolkspolitikk har ført med seg flere administrative fremskritt siden overgangen til demokrati på begynnelsen av 1990-tallet, er mapuchenes kosmovisjon et tema som staten fortsatt har tydelige vansker med å håndtere. Det at den chilenske staten har problemer med å ta til seg urbefolkningens verdenssyn tydeliggjøres ikke bare i konflikten om utbyggingen av vannkraftverket Central Osorno, men også i mange andre konflikter rundt utvinningsprosjekter på urbefolkningens tradisjonelle territorier i det som i dag utgjør Chile¹⁹.

Ifølge José Aylwin (2002), spesialist i menneskerettigheter og urfolks rettigheter, eksisterer det en motsetning i den statlige urfolkspolitikken i Chile. Samtidig som staten fører en politikk som beskytter og utvider urbefolkningsterritorier basert på Urfolksloven av 1993, støtter myndighetene både offentlige og private investeringsprosjekter på tradisjonelle urfolksterritorier i landet. I tilfeller hvor det oppstår konflikt rundt disse prosjektene, veier Chiles økonomiske utviklingspolitikk på generell basis tyngre enn politikken som tar til sikte på å beskytte og å utvide urfolksterritorier (Aylwin, 2002, s. 15).

Urfolk har en annen relasjon til sine tradisjonelle territorier som henger sammen med deres kosmovisjon (Surrals & Hierro, 2005). Gjennom å nå gå nærmere inn på kosmovisjonen skal vi se at det som står på spill handler om mye mer enn tilgangen til jord.

2.2 Mapuchenes kosmovisjon

For å forstå omfanget av det hellige komplekset og åndene som bor der er det først relevant å gå inn på enkelte sentrale aspekter ved mapuchenes kosmovisjon. Kosmovisjonen er viktig fordi den er selve grunnlaget for hvordan informantene av mapucheopprinnelse oppfatter verden, og den er også grunnpilaren i det som forsvares (se: Escobar, 2015). Kosmovisjonen påvirker samtidig motstanden som utøves mot prosjektet og hvordan denne organiseres.

Denne delen av oppgaven er et bidrag basert på min forståelse av enkelte sentrale tekster som omhandler temaet kosmovisjon og samtaler med informantene av mapucheopprinnelse. Kosmovisjonen er et tema som kan være vanskelig å forstå for personer som ikke er av urfolksopprinnelse. Dette henger sammen med at det er en veldig annerledes måte å forstå og oppfatte verden på. Med min bakgrunn som etnisk norsk har det dermed vært en omfattende jobb å forsøke å sette seg inn i temaet. Det har vært viktig å gjøre dette fordi det, såvidt meg bekjent, finnes få eller ingen bidrag til litteraturen om mapuchenes

---

¹⁹ I dag finnes det en rekke konflikter rundt planlagte vannkraftutbygginger på tradisjonelle urfolksterritorier i Chile. Tre eksempler på konflikter i Araucania-regionen sør i Chile omhandler de planlagte vannkraftverkene Añihuerraquí, El Rincón og Los Aromos (se: Observatorio de los Derechos de los Pueblos Indígenas & Grupo de Trabajo por los Derechos Colectivos, 2016).

kosmovisjon på norsk som forklarer temaet på en oversiktlig og helhetlig måte²⁰. Dette bidraget kan derfor være interessant for andre som interesserer seg for mapuchenes verdensforståelse i Norge.

Mapuchene betrakter alt som en del av en helhet (Foerster, 1995). «Vi skiller ikke mellom ting slik som i en religion, det er derimot snakk om en livsfilosofi» forklarer *machien* Millaray Huichalaf (Millaray Huichalaf, 30. mai 2017). Som *machi* utfører hun behandlinger med tradisjonell medisin på mapuchene som måtte behøve det. Samtidig arbeider hun både med åndene og med naturen, med å opprettholde balansen mellom menneskene og jorden²¹. Innen mapuchenes verdensanskuelse sameksisterer det vi i vesten oppfatter som den naturlige og den overnaturlige verdenen.

Ifølge enkelte akademikere har vesten i løpet av historien etablert et hegemoni innen oppfattelsen av verden (Escobar, 2008, 2015; Simpson, 2004; De la Cadena, 2012). Slik antropologen Marisol de la Cadena (2012) ser det har politikk historisk sett bygget på en vestlig forståelse av verden. Ut ifra De la Cadenas synspunkt har politikk og vitenskap blitt adskilt etter hvert som vitenskapen har blitt dannet og det som ble betraktet som underlegne verdenssyn, som urfolk representerer, har måttet vike for det dominerende synet. Politikken endte derfor opp med å bli preget av det homogene, vestlige utgangspunktet (De la Cadena, 2012). Også innen akademia har urfolks verdenssyn blitt ekskludert. Leanne Simpson (2004) er inne på at urfolks tradisjonelle kunnskapssystemer kun inkluderes når det gjelder temaer som økologi og miljø, mens ellers ignoreres.

Urfolk innehar andre perspektiver på hvordan verden og universet henger sammen. Deres syn på naturen passer ikke inn under et vestlig ontologisk skille.

Antropologen Arturo Escobar peker på det han kaller enkelte sosiale gruppers syn på naturen som i konflikt med det dominerende vestlige synet (1998). For enkelte ikke-vestlige grupper dreier naturen seg om kontinuitet mellom ulike biofysiske, menneskelige og overnaturlige verdener. Disse er en del av sosiale relasjoner, som ikke kan forstås gjennom et

---

²⁰ Selv om jeg i løpet av arbeidet med denne oppgaven ikke har klart å oppdrive tekster på norsk som tar for seg mapuchenes kosmovisjon er det verdt å nevne at det finnes enkelte klassiske tekster på spansk som omhandler temaet. Flere av disse går imidlertid inn på spesifikke temaer relatert til kosmovisjonen fremfor å ta for seg denne i sin helhet. Dette antar jeg henger sammen med det faktum at mye av mapuchenes kosmovisjon ikke er skrevet ned på papir, men har en muntlig tradisjon. Mye av kunnskapen om kosmovisjonen videreføres mellom personer av mapucheopprinnelse og skrives ikke ned. For de som kan lese spansk og ønsker å lese om mapuchenes kosmovisjon fra ståstedet til en forfatter av mapucheopprinnelse, anbefaler jeg Ñanculef (2016).

²¹ *Machiene* spiller i dag også en viktig politisk rolle, et tema vi skal se nærmere på i kapittel fire.

skille mellom naturen og samfunnet, slik som Escobar mener det skilles mellom i vesten (Escobar, 1998, s. 61).

Et eksempel på slik kontinuitet mellom ulike sfærer er eksistensen av ikke-menneskelige aktører, som De la Cadena kaller for *earth beings*²² i Andes-områder i Bolivia, Ecuador og Peru (2012). For urfolk utgjør miljøet mer enn det fysiske. Ut ifra deres ulike verdenssyn består territorier av sosiale bånd mellom ulike vesener (Surrals & Hierro, 2005, s. 11). De la Cadena (2012) tar til orde for *pluriversal politics* - at ikke bare en verdensforståelse skal ligge til grunn for politikken. Gjennom å oppfatte *earth beings* som aktører vil man fremfor å kun avfeie dem som overtro eller å respektere dem som kulturelle fenomener, kunne gi dem legitimitet.

Ved første øyekast kan kampene til etnisk-territorielle grupper og bevegelser se ut til å handle om «motstand, opposisjon, forsvar og bekreftelse av territoriene» ifølge Escobar (2015, s. 28, min oversettelse). De har derimot en annen dimensjon. Slik Escobar (2015, s. 29) ser det kan presset som man ser på territoriene til disse gruppene og bevegelser på verdensbasis betraktes som en krig mot relasjonelle verdener og et forsøk på å rasere²³ det kollektive. Etter Escobars syn har verden i vår moderne tid, blitt grunnlagt som én, på bekostning av andre verdener. Kampen til disse samfunnene og bevegelsene som forsvarer territoriene kan slik Escobar ser det, betraktes som ontologisk; de er en kamp for en forståelse av verden som involverer flere verdener, et forsvar av selve livet (2015, s. 28).

Perspektivene som Escobar (1998, 2015), Surrals & Hierro (2005) og De la Cadena (2012) fremmer er viktige perspektiver å ha med seg når vi nå beveger oss videre inn på mapuchenes kosmvisjon. For å forstå og å ta deres kosmvisjon på alvor kreves nemlig en annen tankegang enn den som karakteriseres som den dominerende vestlige; en tankegang der man tar del i deres kosmvisjon. Gjennom å forsøke å se konflikten gjennom deres verdensforståelse blir det tydeligere hvorfor mapuchene utøver motstand mot vannkraftprosjektet.

Mapuchenes kosmvisjon baserer seg i stor grad på prinsipper som innebærer gjensidighet og balanse (Millaray Huichalaf, 5. juli 2017). Mennesket lever i harmoni med naturen, samt med dyr og andre vesener som befinner seg i den. «Mapuchene har alltid forsøkt å gjenopprette den eldgamle balansen mellom mennesket og naturen», beretter «Pedro» fra *Lof en Resistencia*. Vedkommende forteller at mapuchefolket alltid har betraktet

---

²² Mulig norsk oversettelse: jordskapninger.

²³ Jeg har her valgt å oversette det spanske verbet *desmantelar* til å rasere.

seg selv som ett av mange elementer, i motsetning til innen kristendommen, hvor idéen er at mennesket bør råde over andre vesener: «Vi ser på oss selv som i harmoni med andre vesener, om det så er snakk om trær, økosystemer, biologisk mangfold, økologi, også videre» («Pedro», mai 2017). Det eksisterer samtidig et gjensidighetsforhold mellom mapuchefolket og disse elementene. Ifølge Millaray Huichalaf går gjensidigheten ut på å gi tilbake til åndene for det som de gir til mapuchene (Millaray Huichalaf, 5. juli 2017). Dette gjøres gjennom å be om tillatelse fra åndene og ved å gjennomføre seremonier. Ved å opprettholde denne gjensidigheten opprettholdes balansen mellom gode og onde krefter. Mapuchene har en syklisk verdensforståelse hvor ingenting tar slutt, men det transformeres, det vil si endrer tilstand mellom ulike dimensjoner. Det samme gjelder livet, det transformeres og repeteres (Ñanculef, 2016, s. 46).

2.3 Studier om mapuchenes kosmvisjon

Det finnes ulike studier som har forsøkt å klassifisere og å forklare mapuchenes kosmvisjon (Faron, 1964; Grebe et al., 1972; Ñanculef, 2016²⁴). En av de første studiene ble gjort av antropologen Louis Faron i 1964. Denne fokuserer på forfedrenes rolle innen mapuchenes religiøsitet, som knyttes opp mot mapuchenes religiøse moral:

«De mest dramatiske aspektene av sosial handling som er involvert i det sentrale konseptet til mapuchenes religiøse moral dreier seg om troen på at forfedrene er hellige og innflytelsesrike ånder hvis eksistens regulerer og avhenger av menneskelig moralsk oppførsel» (Faron, 1964, s. 4, min oversettelse).

I studien analyserer Faron i hvilken grad det eksisterer en tilknytning mellom mapuchenes kosmvisjon og deres samfunnsorden. For Faron (1964) består kosmos for mapuchene av en evig kamp mellom gode og onde krefter. Synd blant menneskene utløser ifølge Faron, onde krefter (1964, s. 5). Denne motsetningen mellom gode og onde krefter gjør seg også gjeldende innen mapuchenes moral. Sentralt for denne moralen er overnaturlige sanksjoner som er knyttet til tradisjonelle plikter og rettigheter, og en kontinuitet mellom de døde og de levende (Faron, 1964, s. 11).

Faron (1964) betrakter dualismen som sentral for mapuchenes verdenssyn. Inspirert av Hertz (1960, referert i Faron, 1964) og Needham (1960, referert i Faron, 1964) sine teorier om komplimentær dualisme benytter Faron seg av en høyre- og venstrehåndsinndeling for å

---

²⁴Juan Ñanculef har også gjort tidligere studier av mapuchenes kosmvisjon men disse har dessverre ikke vært mulig å oppdrive i forbindelse med arbeidet med denne oppgaven.

kategorisere mapuchenes verdensforståelse. I den sammenheng lister han opp ulike verdisymboler som samsvarer med mapuchenes dualistiske måte å betrakte universet på. Disse består av sosialt viktige motsetninger (polariteter) som er tilknyttet mapuchenes samfunnsinstitusjoner (Faron, 1964, s. 180)²⁵. Det som er til høyre forbindes med gode fenomener, slik som det hellige, det gode og livet, for å nevne noen. Det som befinner seg til venstre relateres derimot til onde fenomener, slik som det profane, det onde og døden. Dette gjøres i tråd med mapuchenes egne assosiasjoner. På andre områder foregår en slik inngruppering med forbehold. Slik Faron (1964) ser det er det nemlig ikke alt som er knyttet sammen innen mapuchenes tankegang som kan grupperes inn i godt eller ondt. Dette problemet løser han ved å benytte høyre og venstre-kategorier analogisk på disse tilfellene, noe som i tillegg muliggjøres av at de betraktes som overordnet eller underordnet av mapuchene. Det som er til venstre blir sett på som dårligere eller mer underlegent enn det som plasseres til høyre. Eksempler på dette er retningen vest, månen og fargen sort. De overordnede polaritetene som plasseres til høyre for disse er retningen øst, solen og fargen hvit. Faron (1964) benytter det samme prinsippet på sosiale fenomener blant mapuchene. Elementene til venstre slik som kvinne/barn, *kona*²⁶ og reservat er underordnet elementer som befinner seg til høyre som er tilfellet med mannen, *longkoen*²⁷ og rituell samling.

Selv om inngrupperingen i høyre- og venstrekategorier slik som det gode og det onde og det hellige og det profane er en del av det store bildet, er de ikke, ifølge Faron, det viktigste innen mapuchenes tankegang. Det sentrale er det dualistiske verdenssynet som disse utgjør en del av. Slik Faron ser det er disse underklassifiseringene sammen med andre underklassifiseringer, «relative og delvise uttrykk av den totale samfunnsordenen» (1964, s. 178-179). Dualismen reflekteres nemlig ikke bare i det symbolske, men også innen mapuchenes sosiale institusjoner. Faron slår fast at både mapuchenes symbolske orden og samfunnsorden er tilknyttet hverandre på en sentral måte, med det at begge tilhører ett idémessig system. Innen dette systemet reflekteres dualismen som utgjør en del av mapuchenes tankegang om komplementær opposisjon i deres sosiale institusjoner, som også ordnes på en dualistisk måte (Faron, 1964, s. 180).

---

²⁵ For at et slikt antropologisk oppsett skal gi mening ifølge Faron (1964, s. 180), så må fenomenene som står i motsetning til hverandre ha en viktig relasjon til mapuchenes samfunnsinstitusjoner sett fra deres egne betraktninger. Denne tilknytningen til mapuchenes samfunnsinstitusjoner som de assosierer med høyre og venstre er, slik han ser det, tydeligst innenfor det rituelle, men han benytter det analogisk så det også kan gjelde andre områder.

²⁶ *Kona* på mapuzungun kan ha flere betydninger, slik som ung mann eller kriger.

²⁷ Høvdingen.

Vi skal nå se nærmere på andre tekster som omhandler mapuchenes kosmologisj. Blant de mest kjente studiene som tar for seg mapuchenes verdensanskuelse finner man teksten *Cosmovisión mapuche* skrevet av María Ester Grebe, Sergio Pachecho og José Segura i 1972. Grebe et al. (1972) peker i likhet med Faron (1964) på mapuchenes verdenssyn som dualistisk: «Strukturen til mapuchenes kosmologisj er symbolsk, dobbel og symmetrisk, basert på motstridende par projisert i en dialektisk syntese» (Grebe et al., 1972, s. 72, min oversettelse). Grebe et al. (1972) videreutvikler dualisme-konseptet som Faron (1964) benytter seg av slik at det gjelder for flere elementer som utgjør mapuchenes univers. I teksten går forfatterne inn for å videreutvikle klassifiseringen av kosmos, som knyttes til fem ulike delforståelser av universet.

Den første forståelsen som Grebe et al. (1972) viser til er den vertikale forståelsen av kosmos. Ifølge forfatterne består universet innen mapuchenes kosmologisj av seks til syv plattformer. Grebe et al. (1972, s. 49) peker på disse plattformene som firkantede, like store og gruppert slik at de bestemmer hvor de tre kosmiske sonene himmel, jord og helvete befinner seg. Grebe et al. (1972) knytter *Wenu Mapu* til himmelen, *Mapu* til jorden og *Minche Mapu* til helvete. Ifølge forfatterne befinner de gode plattformene seg i *Wenu Mapu* og heter *Meli Ñom*, *Këla Ñom*, *Epu Ñom* og *Kiñe Ñom*. *Anka Wenu* og *Minche Mapu* er plattformene som kategoriseres innenfor det onde. Disse karakteriseres som mørke, kaotiske steder hvor onde krefter befinner seg. Utover dette finnes også jorden, *Mapu*, den naturlige verden. De ulike plattformene grupperes innenfor det gode og det onde, og står i konstant opposisjon til hverandre. Denne dualistiske motsetningen mellom de gode og de onde plattformene sammenfattes på jorden, hvor gode og onde krefter sameksisterer på en dynamisk måte, og er nødvendige for balansen i universet (Grebe et al., 1972).

Domingo Curaqueo, antropolog av mapucheopprinnelse, peker på et eksisterende problem ved enkelte av tekstene som søker å klassifisere mapuchenes verdensanskuelse, nemlig at de ikke har klart å løsrive seg fra en kristen forståelse av verden (1989-1990). I den sammenheng hevder han at det er problematisk at teksten til Grebe et al. (1972) viser til en vertikal akse som forbinder denne jorden med himmelen. Curaqueo mener derimot at det er en horisontal klassifisering som må til når man skal forklare kategoriene innenfor mapuchenes kosmologisj. Innen mapuchenes verdensanskuelse stiger nemlig ikke den døde opp til himmelen, men personen går til *Kulchen-Mayeu* (Curaqueo, 1989-1990).

Juan Ñanculef, historiker og forsker av mapucheopprinnelse, peker også på problemet med å sammenligne elementer fra mapuchenes kosmologisj med konsepter som han mener ikke er sammenlignbare (2016). Ifølge ham har dette skadet mapuchenes kosmologisj. I den

anledning viser han til analogien mellom himmelen og *Wenu Mapu* (Ñanculef, 2016, s. 43). Ifølge Ñanculef er *Wenu Mapu* et veldig konkret konsept, det er en annen verden som befinner seg i en spesiell dimensjon og som er «av det ekstraordinære materiet til mapuchenes tid og rom» (2016, s. 48, min oversettelse).

Grebe et al. (1972) viser i tillegg til den vertikale forståelsen også til fire andre forståelser av kosmos innen mapuchenes kosmovisjon: en horisontal forståelse, en forståelse basert på tid og rom, en materiell, samt en fargerik forståelse.

Mapuchenes horisontale måte å forstå kosmos på organiserer deres univers ut ifra de fire himmelretningene med utgangspunkt i i øst. I øst ligger Andesfjellene, som er der hvor solen står opp. Mapuchenes seremonier organiseres også med utgangspunkt i denne retningen. Grebe et al. (1972) rangerer himmelretningene etter hvor gode de er, basert på de ulike assosiasjonene som relateres til geografiske elementer og elementer som har med det overnaturlige å gjøre. Retningen øst er den med best assosiasjoner av de fire himmelretningene. Øst forbindes med det gode og med en rekke positive elementer, slik som godt vær, god helse og gode ånder. Nest best i hierarkiet over fenomenene som assosieres med de ulike retningene finner man sør som også forbindes med gode elementer, slik som solen, god helse og god lykke. Retningen nord forbindes derimot med det onde, slik som nordavind og døden. Vest er retningen med mest negative assosiasjoner. I vest befinner Stillehavet seg og retningen forbindes blant annet med mørket, kjempebølger og døden (Grebe et al., 1972, s. 52-56).

Den tredje forståelsen av universet som Grebe et al. (1972) viser til hos mapuchene relateres til tiden og rommet, som er tett knyttet sammen. Dette henger ifølge forfatterne sammen med rotasjonene som gjøres i forbindes med mapuchenes seremonier, som representerer «den evige returen til den sirkulære rotasjonen rundt verdens sentrum» (Grebe et al., 1972, s. 56, min oversettelse). Innen den fjerde forståelsen av kosmos, den materielle, betraktes universet som noe materielt, hvor de ulike plattformene består av det samme materiet som denne jorden (Grebe et al., 1972, s. 57). Den femte og siste forståelsen som Grebe et al. viser til er en fargerik forståelse av universet, hvor farger er nært knyttet til synet på kosmos og de ulike plattformene. En slik symbologi har ifølge forfatterne oppstått gjennom observasjon av naturen og himmelhvelvet (Grebe et al., 1972, s. 58). De ulike fargene som finnes i naturen relateres til de ulike plattformene i universet og til ulike himmelretninger. Dualismen innen mapuchenes kosmovisjon går også igjen i fargene, hvor hvitt, blått og grønt assosieres med det gode og rødt og sort med det onde.

Grebe et al. (1972) har blitt kritisert for å gå for kategorisk til verks i skillet mellom godt og ondt i mapuchenes univers (se f.eks Foerster, 1995). Dette beror blant annet på at en ting eller et fenomen kan være både godt eller ondt, avhengig av konteksten.

Juan Ñanculef sine bidrag til litteraturen om mapuchenes kosmovisjon peker i likhet med Faron (1964) og Grebe et al. (1972) på dualismen som finnes innen mapuchenes kosmovisjon. Alt eksisterer i par og dette er basen for mapuchenes epistemologi (Ñanculef, 2016). Godt og ondt komplementerer hverandre og genererer en tredje virkelighet, den nøytrale (Ñanculef, 2016, s. 46). Men til forskjell fra de foregående studiene skriver Ñanculef (2016) fra et ståsted som mapuche. For ham er kosmovisjonen pragmatisk og ut ifra dette ståstedet forklarer mapuchekulturen seg selv.

Ifølge Ñanculef (2016) betrakter mapuchefolket kosmos, *Wallontu Mapu*, som en enhet som består av fire dimensjoner: et positivt element - *Wenu Mapu*, et negativt element - *Minche Mapu* og som resultat av de to, et nøytralt element - *Nag Mapu*, og et positivt og negativt element - *Anka Mapu eller Anka Wenu* (Ñanculef, 2016). *Wenu Mapu* eller den øverste verdenen²⁸ er ifølge (Ñanculef, 2016, s. 48) som en kopi av jorden, hvor forfedrene som en gang befolket jorden nå befinner seg. *Wenu Mapu* befinner seg i sentrum av mapuchenes filosofi. Det er der den positive energien kommer fra, som gir liv til jorden og naturen (Ñanculef, 2016, s. 48-50). *Nag Mapu* er denne verdenen, hvor menneskene lever. Det er den miderste eller mellomliggende dimensjonen (Ñanculef, 2016, s. 42).

Det negative elementet, *Minche Mapu*, er ifølge Ñanculef (2016) verdenen hvor den negative energien kommer fra. Denne verdenen assosieres vanligvis med det underjordiske. Basert på samtaler med *kimche*²⁹ argumenterer Ñanculef for at man ikke kan slå fast at *Minche Mapu* befinner seg under jorda, blant annet fordi det er under jorda som det beste vannet kommer fra og hvor plantenes røtter får sin næring. Det man derimot vet er at denne verdenen er den komplementære motparten til *Wenu Mapu* som er bortgjemt og ukjent for mapuchene, og som i likhet med *Wenu Mapu*, befinner seg i en annen dimensjon (Ñanculef, 2016, s. 56-57). Ñanculef nevner også en fjerde dimensjon, *Anka Wenu*. *Anka Wenu* eller *Anka Mapu* er slik han ser det en form for mellomliggende rom mellom denne verdenen og *Wenu Mapu* (2016, s. 64).

---

²⁸ Ifølge Ñanculef (2016, s. 54) eksisterer verken opp eller ned i kosmos. Når begreper slik som for eksempel den øverste verdenen benyttes menes disse kun som en referanse ut ifra det fysiske rommet der hvor en person står oppreist her på jorden.

²⁹ *Kimche* brukes om personer av mapucheopprinnelse som besitter mye tradisjonell kunnskap.

Ut ifra Ñanculef (2016) kan man lese at plasseringene til de ulike verdenene ikke er det viktige, det sentrale er at de eksisterer, at de er andre verdener. Dette kan man se når han refererer til *Wenu Mapu*, hvis plassering i en fjerde eller femte dimensjon ikke er det sentrale for mapuchene: «Det konkrete er at Wenu Mapu eksisterer og at mange av våre folk har blitt tatt med til den dimensjonen [...]» (Ñanculef, 2016, s. 43, min oversettelse).

Det viktige i vår sammenheng handler ikke om hvorvidt de ulike verdenene innen mapuchenes kosmovisjon skal forstås vertikalt, horisontalt eller på en annen måte. Det sentrale, slik jeg leser det ut ifra kosmovisjonen, er at verdenene innen kosmovisjonen har en nær sammenheng med funksjonen til åndene og det åndelige. I denne sammenhengen kan *Wenu Mapu* sies å være av spesielt viktig betydning. Dette fordi det er verdenen der hvor guder og forfedre befinner seg. Det er også der hvor den positive energien kommer fra. Ånden Kintuante holder til på det hellige området på det som utgjør *Nag Mapu* – denne verdenen, samtidig som han tilhører *Wenu Mapu* (Moulian Tesmer & Espinoza, 2015). Vi skal nå gå nærmere inn på betydningen av ånden og det hellige komplekset Ngen Mapu Kintuante, ut ifra eksisterende studier om temaet og førstehåndserfaringene til informantene av mapucheopprinnelse.

2.4 Betydningen av Ngen Mapu Kintuante

For mapuchefolket er åndene viktige fordi de er grunnpilaren i deres verdensanskuelse. Ifølge *machien* Millaray Huichalaf fra sektoren Roble-Carimallin dreier mapuchenes åndelighet seg om tilbedelse av ånder og kommunikasjon med det som de kaller for *alwe*, åndene til forfedrene. Disse består av besteforeldre og generasjonene før dem igjen. Innenfor denne åndeligheten finnes det også forskjellige typer vesener med forskjellige funksjoner, slik som *Ngen Mapu*, *Mapun* eller *Chen*. De er alltid fire ulike vesener, forklarer hun, både mann og kvinne, og disse er i par (Millaray Huichalaf, 5. juli 2017). Videre finnes det en lang rekke av forskjellige vesener og ånder innenfor mapuchenes kosmovisjon, men å skulle liste opp disse beveger seg utenfor rekkevidden til denne oppgaven.

Grebe (1993-1994) viser til eksistensen av fem undersystemer innen mapuchenes religiøsitet. Disse er: 1. Familiene til gudene og velgjørende ånder, 2. Det som kalles for *Weküfe*, onde ånder, 3. Det som kalles for *Ngen*, åndene som eier naturen, 4. Sjamanisme, og til slutt 5. Trolldom.

Ordet *ngen* kan oversettes fra mapuzungun til eier av en enhet og brukes om ånder som dominerer og styrer over visse naturelementer. Disse åndene har samtidig en beskyttende

rolle (Grebe 1993-1994, s. 50-51). Åndene av typen *ngen* styrer over ett, to eller tre elementer av naturen, er bosatt på innsiden av et slikt element og kan dukke opp i de nærliggende omgivelsene (Grebe, 1993-1994, s. 51). «Misjonen til disse åndene er å ta vare på og bevare livet, velferd og kontinuitet i naturfenomener i bestemte økologiske nisjer som de har ansvar for», ifølge Grebe (1993-1994, s. 47-48, min oversettelse).

Det finnes flere underkategorier av *ngen*³⁰. Kintuante er en ånd av typen *Ngen Mapu*. Denne betegnelsen brukes om åndene som innen mapuchenes verdensanskuelse eier og beskytter jorden. Disse har samtidig en viktig rolle i å sørge for gode avlinger. Det at frøene vokser avhenger nemlig av beskyttelsen til åndene av typen *Ngen Mapu*. Mapuchene både husker på og ber derfor til *Ngen Mapu*-åndene i forbindelse med såingen (Grebe, 1993-1994, s. 52-53).

Ifølge antropologen Rodrigo Moulian Tesmer som har gjort en rekke studier i området har forfedretillbedelsen av *Ngen Mapu*-åndene overlevd i kommunen Río Bueno, som er der hvor det hellige komplekset befinner seg, i likhet med i kommunene Lago Ranco og La Unión (Moulian Tesmer, 2008, referert i Moulian Tesmer & Espinoza, 2015), dette til tross for det han kaller «intense prosesser med språklig og religiøs akkulturasjon» (Moulian Tesmer, 2012, referert i Moulian Tesmer & Espinoza, 2015, s. 213, min oversettelse). Disse åndene kan være lokale, regionale eller knyttet til soner (Moulian Tesmer & Espinoza, 2015).

Medlemmene av religiøse mapuche williche-samlinger i Pitriuco, Nolguehue og Maihue Carimallin³¹, steder hvor *Ngen Mapu*-ånder holder til, kalles for *kamaskoer*. Med uttrykket refereres det til «medlemmer av religiøse mapuche williche-kongregasjoner som organiserer og vedlikeholder bønneritualene hvor man påkaller beskyttende ånder for å fremme felles velferd» (Moulian Tesmer & Espinoza, 2015, s. 214, min oversettelse). Rodrigo Moulian Tesmer & Pablo Espinoza (2015) knytter praksisen og de hellige representasjonene til *kamaskoene* fra området til trekk som finnes i panandinske områder, hos aymaraene og quechua-folket, en indikasjon på at det har vært kontakt mellom disse urfolksgruppene langt tilbake i tid.

Informantene av mapucheopprinnelse peker på ånden Kintuante som en høyt respektert ånd som beskytter dem og som gir dem det gode liv som mapuche. Mapuchesamfunnene fra områdene i nærheten av det hellige komplekset *Ngen Mapu*

---

³⁰ Grebe (1993-1994) lister opp elleve forskjellige typer *ngen* som finnes i Araucanía: *Ngen-Mapu*, *Ngen-Winkul*, *Ngen-Ko*, *Ngen-Mawda*, *Ngen-Kurra*, *Ngen-Kürref*, *Ngen-Kütral*, *Ngen Kulliñ* og *Ngen-Üñem*, *Ngen-Rëpü* og *Ngen-Lawén*. *Ngen mapu* befinner seg ifølge henne, øverst av disse.

³¹ Området hvor Kintuante holder til.

Kintuante henvender seg til Kintuante, blant annet for å be om gode innhøstinger og god helse. Ifølge Alberto, *werken*³² for gruppen *Lof en Resistencia en Pilmaiquén* er en stor del av mapuchefolkets kultur og identitet knyttet opp mot det religiøse og åndelige komplekset Ngen Mapu Kintuante (Alberto Gallegos, 14. mai 2017). På området til Ngen Mapu Kintuante finnes også mange av medisinplantene som *machien* Millaray Huichalaf og *lawentuchefe*³³, benytter seg av. Mange av disse vokser ikke andre steder og er dermed nødvendige for mapuche villichenes tilgang til medisin i området.

Mauricio Huenulef, regionsdirektør for CONADI³⁴ i regionen Los Ríos ved intervjudtidspunktet og tidligere leder for *Alianza Territorial Puelwillimapu*, sier at hver gang det gripes inn i tradisjonelle urfolksterritorier, påvirkes tilgangen til medisin. Han forteller at det finnes personer som har blitt behandlet med medisinplanter hele livet og dermed aldri har behovd å dra på et sykehus. Tilgangen til medisinplanter kan for ham sammenlignes med tilgangen til apotek for personer som ikke er mapuche. Hver gang det gjøres en inngripen fjernes et apotek og da finnes det ikke lenger medisin (Mauricio Huenulef, 22. juni 2017).

For utenom Kintuante bor det også en annen ånd på det hellige området, ved navn Kilen Wentru. Ifølge Moulian Tesmer & Espinoza (2015, s. 222) er Kilen Wentru en åndelig lege som er tvillingbroren til Kintuante. Denne ånden er ansvarlig for helsen til medlemmene av mapuchesamfunnene og medisinene som finnes i andre huler, også kalt *reni*, på det hellige komplekset (Alberto Gallegos, 14. mai 2017).

Det finnes mange muntlige fortellinger om Kintuante og opprinnelsen til Kintuante i området i nærheten av det hellige komplekset. «Noen sier at han levde, andre sier at det var en familie som bodde der, mens andre igjen sier at han kun er en ånd», forteller *machien* (Millaray Huichalaf, 5. juli 2017). «Pedro» beretter en av historiene som sirkulerer om Kintuante:

Det sies at han var en eldre mapuchemann som bodde i en *ruka*. En gang ville spanjolene gjøre narr av ham, og de fortsatte med dette frem til han en dag ble sint. Det sies at Kintuante utførte et bønnerituale og at det så ble utløst et ustoppelig regn, som varte over flere dager. Spanjolene innså da hvilken kraft og kunnskap som Kintuante besatte, så de bestemte seg for å be ham om unnskyldning slik at det skulle slutte å regne. Da holdt han en seremoni for at det skulle slutte å regne. («Pedro», juni 2017)

---

³² En *werken* er en tradisjonell mapucheautoritet som først og fremst fungerer som en talsperson for en *lof* som består av flere familier fra samme ætt eller et mapuchesamfunn. Vedkommende er ansvarlig for å få en beskjed eller et budskap ut til omverdenen eller til andre *lof* eller mapuchesamfunn.

³³ En *lawentuchefe* er en tradisjonell mapucheautoritet som arbeider med medisinplanter.

³⁴ CONADI er en statlig instans som jobber for å fremme urfolks utvikling i Chile. Den ble opprettet gjennom Urfolksloven av 1993, sammen med Land- og urbefolkningsfondet (Mauricio Huenulef, 22. juni 2017).

Machien Millaray Huichalaf sier at selve opprinnelsen til Kintuante ikke er det viktigste, det sentrale er at Kintuante er forbindelsen mellom mapuchene og deres forfedre. På det hellige komplekset hvor Kintuante befinner seg eksisterer det nemlig det som mapuchefolket kaller for *reni* eller *renü*. En *reni* er en hule som fungerer som en portal for direkte kommunikasjon med *Wenu Mapu*, den øverste verdenen, hvor forfedrene deres befinner seg. Ifølge Millaray er det derfor de ligger gravlagt i nærheten av denne (Millaray Huichalaf, 5. juli 2017).

Den rituelle bruken av det hellige området Ngen Mapu Kintuante kan spores langt tilbake i tid. I Maihue, Roble Carimallin og Lumaco har det eksistert urbefolkningsbosettinger siden uminnelig tid og mapuchefolket har utført ritualer i området i flere århundrer (Morales Urrea et al., 2012). «Pedro» fra *Lof en Resistencia* forteller at mapuchene alltid har utført seremonier på det hellige komplekset: «Så langt tilbake man kan huske har man dratt til stedet for å invitere åndene til seremonien» («Pedro», juni 2017). Flere av informantene fra *Lof en Resistencia* forteller at det derimot har vært en avbrytelse i historien med hensyn til utføringen av seremonier på det hellige området Ngen Mapu Kintuante. Ifølge disse informantene har dette sammenheng med at området har blitt eid av private aktører som ikke har gitt dem tillatelse til å gjennomføre seremonier der. Alberto fra *Lof en Resistencia* peker på at mapuchesamfunnene over flere år kun fikk tillatelse til å hente laurbærbladet på det hellige området i forbindelse med seremonien *nguillatun*.

Et annet aspekt ved historien til mapuchekulturen i området er synkretismen som i dag kommer til uttrykk gjennom seremonier. *Machien* Millaray forteller at det tilbake i historien foregikk en rettsforfølgelse av personer med tradisjonelle roller slik som *machi* på mapuche williche-territoriene frem til Chiloé. På grunn av denne forfølgelsen forsvant språket samt kulturelle praksiser, og det oppstod synkretisme med spanske elementer. Dette reflekteres i dag i enkelte seremonier hvor det brukes trekkspill eller gitar, instrumenter som ikke er av mapucheopprinnelse (Millaray Huichalaf, 30. mai 2017).

Synkretisme blant mapuchefolket er ikke kun tilfelle i området hvor vannkraftverket er planlagt utbygget, men et utstrakt fenomen. Foerster (1995, s. 120) peker på at religiøs synkretisme har funnet sted på alle mapucheterritorier grunnet evangelisering og kontakt med den folkelige bondefromheten. Ifølge Foerster (1995, s. 121) finnes det i dag religiøs

synkretisme relatert til symbolbruk og i ritualene, men ikke når det gjelder *logos*³⁵ eller sammenhengen i troen.

I dag gjennomføres det kontinuerlig seremonier på det hellige området. For mapuchene er seremoniene en måte å takke og gi tilbake til åndene. Denne tradisjonen har eksistert siden uminnelig tid. Den chilenske historikeren og antropologen José Bengoa peker på at i mapuchenes tradisjonelle kulturverden måtte man gi tilbake om man forsynte seg av noe fra naturen: «I mapuchenes tradisjonelle kulturverden var det ingen idé om 'utvinning' uten 'tilbakegivelse'» (Bengoa, 2013, s. 49, min oversettelse). Dette konseptet henger sammen med balansen mellom mennesket og naturen, som reflekteres i mapuchenes kosmovisjon. Innen mytologien illustrerer myten om vannånden Sumpall eller Chumpalhue denne balansen (se: Bengoa, 2013 s. 49). Sumpall er en mytologisk skikkelse som er halvt menneske og halvt fisk. En del steder i Araucanía-regionen mener mapuchene at når en ung mapuche-jente drukner i en innsjø, en lagune eller ved kysten er dette fordi Sumpall har bortført henne og gjort henne til sin ektefelle. Da har naturen tatt noe fra dem og vil også gi noe tilbake, som gjengjeldelse til familien hennes (Bengoa, 2013).

I dag eksisterer det en prosess med revitalisering av mapuchenes kulturelle identitet i området i nærheten av den planlagte vannkraftverkutbyggingen. Flere av informantene av mapucheopprinnelse peker på at mapuchekulturen i området har gjennomgått en gjenoppblomstring de siste årene. Dette innebærer revitalisering eller styrking av flere elementer, slik som kosmovisjonen, deres språk *chesungun*³⁶, tradisjoner og *Az mapu*³⁷. Rubén, *werken* for *Lof en Resistencia* forteller at for omtrent ti år siden da mapuchene dro til byene, slik som for eksempel Río Bueno, ble de diskriminert og sett ned på. Dette mener han har endret seg grunnet at man har fulgt «en solid vei med gjenoppbyggelse av sine tradisjoner» (Rubén Cañío, 14. juni 2017). Esteban Vera som ved intervju tidspunktet arbeidet for det lokale, statlige urfolkskontoret i Río Bueno forteller at revitaliseringsprosessen av mapuchenes kulturelle identitet i området var i gang for fullt fra og med 2010, på samme tidspunkt hvor konflikten rundt utbyggingen var i ferd med å intensivere seg (Esteban Vera, 7. juli 2017).

---

³⁵ I denne sammenhengen gir det mening å forstå Foerstes (1995, s. 121) bruk av begrepet *logos* som rettet mot den universelle verdensordenen eller som doktrine/lære.

³⁶ Chesungun er mapuche williche-varianten av mapuzungun, mapuchenes språk.

³⁷ *Admapu* eller *azmapu* refererer til mapuchenes normative retningslinjer eller regler. Ifølge Faron (1964, s. 11) dreier det seg om et overnaturlig konsept hvor mapuchene ved brudd på disse reglene sanksjoneres av overnaturlige krefter som stammer fra deres forfedre.

José Araya, koordinator for den chilenske ikke-statlige organisasjonen *Observatorio Ciudadano* har god kjennskap til konflikten rundt den planlagte utbyggingen av vannkraftverket Central Osorno. Han har både fulgt og arbeidet med konflikten over flere år. Organisasjonen som han arbeider for har siden 2004 jobbet med menneskerettigheter med fokus på urfolks rettigheter. Ifølge José har konflikten som omhandler Kintuante vært med på å sette diskusjonen om mapuchenes religiøsitet på dagsordenen i regionen:

Her i regionen hadde vi ikke hatt en stor konflikt tidligere som skulle fremprovosere en slik diskusjon om religiøsiteten. Pilmaiquén-saken er muligens den viktigste saken som vi har nå hvor forsvaret er av et spirituelt senter – en viktig åndelig kulturplass i mapuchenes kosmologisk visjon, og som ikke nødvendigvis omhandler landrettigheter og diskusjonen om en type utviklingsmodell. Derimot var det som ble satt på dagsordenen retten som jeg også har til å praktisere min egen religiøsitet. (José Araya, 16. juni 2017)

I og med at det er åndene som sørger for balansen i mapuchenes territorier er det viktig å respektere dem. Dualiteten mellom gode og onde krefter som preger mapuchenes verdensanskuelse går igjen her. Ifølge informantene av mapucheopprinnelse er åndene sjalu vesener som kan bli sinte, og hvis man ikke respekterer dem så kan de straffe menneskene. Dette gjelder også ånden Kintuante. Moulian Tesmer og Espinoza forklarer at selv om åndene av typen Ngen Mapu tar vare på interessene til medlemmene av mapuche-samfunnene, så er de «sjalu når det gjelder rituell omsorg og straffende ved mangler og overtredelser» (2015, s. 219, min oversettelse).

Rubén fra *Lof en Resistencia* forklarer åndenes avstraffelse av mapuchene på følgende måte: «Åndene er sjalu siden man ofte viser manglende respekt for et sted og trækker på for eksempel planter, dyr eller insekter som finnes i jorda, og med det bryter man en naturlig orden som finnes på et bestemt sted» (Rubén Cañío, 14. juni 2017). Grebe (1993-1994) forklarer at denne avstraffelsen foregår i henhold til de normative retningslinjene for mapuchenes tradisjonelle bevaringskoder (Grebe, 1993-1994, s. 49). Disse retningslinjene kalles for *admapu* eller *azmapu*.

Ifølge informantene av mapucheopprinnelse er de viktigste seremoniene som utføres på *nguillatuwen* tilhørende det hellige området *nguillatun*, *lepun*, *Wiñoy Xipantu* og *anuncios*. Seremonien *lepun* har vært av særlig betydning i området. Blant enkelte av informantene omtales *nguillatun* og *lepun* som to forskjellige seremonier, mens hos andre omtales *lepun* som en egen variant av *nguillatun*. I sin etnografiske studie av mapuche willichenes *nguillatun* fra 2002 refererer antropologen Rodrigo Moulian Tesmer til seremonien *lepun* som mapuche willichenes variant av *nguillatun*. Ifølge ham er *nguillatun*

«et fellesskapsrituale av offer- og forsonende karakter» (Moulian Tesmer, 2002, s. 51, min oversettelse). Ritualet gjennomføres en gang i året og representerer ifølge Moulian Tesmer (2002), både fortsettelsen og forandringen av mapuche willichenes religiøsitet. Dette har sammenheng med at *nguillatun* er et tradisjonelt rituale som har vedvart over tid, men som samtidig har gjennomgått forandringer, i likhet med mapuchekulturen. Ifølge Foerster (1995, s. 97, min oversettelse) har *nguillatun* som formål «å forsone guddommelighetene og forfedrene for å skaffe gaver av fruktbarhet, helse, velferd, og lignende». *Machien* Millaray forteller at seremonien *nguillatun* gjennomføres hvert år for å opprettholde balansen mellom åndene som befinner seg i *Wenu Mapu* og på jorden, og samtidig med dem selv. I dette ritualet genereres gjensidigheten, som er noe av det viktigste innen mapuchenes kosmovisjon (Millaray Huichalaf, 5. juli 2017).

Ifølge Ingrid Llamin som i 2011 utarbeidet en rapport om det hellige området for instansen CONADI kan forberedelsene til seremonien *lepun* som gjennomføres på det hellige området Ngen Mapu Kintuante deles opp i flere deler, som alle er assosiert med egne seremonier (Llamin, 2011, s. 3). Først bygger man en *ruka* eller en *küni*³⁸. Så ber man Kintuante om tillatelse til å utføre seremonien *lepun*. Dette gjøres gjennom at en gruppe med tradisjonelle mapucheautoriteter besøker hjemmet hans med *harina tostada*³⁹ og *mudai*⁴⁰, mens resten av deltakerne venter på platået ovenfor. I denne etappen blir også et lam avlivet for å gi blod til Kintuante. Mapucheautoritetene forteller Kintuante om seremonien, de ber til ham og takker og tar så med seg et laurbærblad. Personene som blir igjen på platået brenner så tilsådd mark, mens musikk spilles. I den tredje og siste delen møtes de to gruppene på toppen av platået og gruppen som er på vei opp spiller et instrument ved navn *txutxuka* og gir fra seg et mapucherop. Når de møtes forteller de så gruppen som ble igjen om hvordan det gikk i deres reise til huset til Kintuante. Siden setter man i gang med selve seremonien *lepun*⁴¹. Når seremonien *lepun* er ferdig fjerner man ofringene og gir laurbærbladet tilbake til Kintuante (Llamin, 2011, s. 3).

En av informantene fra *Lof en Resistencia* forteller at vedkommende vokste opp med seremonien *lepun*. Den første seremonien som informanten husker ble avholdt på 1960-tallet.

---

³⁸ En bebyggelse bestående av grener.

³⁹ Ristet mel.

⁴⁰ En alkoholholdig drikk laget av korn av mais eller hvete.

⁴¹ Llamin (2011, s. 3) opplyser her om at selve seremonien *lepun* gjennomføres i mapuchesamfunnene. Hennes rapport er imidlertid fra 2011. Senere i oppgaven skal vi se at *Lof en Resistencia* nå har gjeninnført *nguillatun* på det hellige området etter å ha tatt kontroll over det. Hvis *nguillatun* og *lepun* er det samme så gjennomføres seremonien nå på det hellige området.

Til den kom det mange mennesker langveisfra, kjørende i vogner som ble dratt av okser, eller til hest: «I seremoniene her deltok det mennesker over alt fra, fra Mantilhue, Roble, Bajo Lumaco, dette fordi man kun avholdt seremonien her. Senere begynte man å arrangere seremonier andre steder, men den første seremonien ble avholdt her, på det hellige komplekset» (Informant LRP, juli 2017). En annen informant minnes også forfedrenes rolle i seremonien *lepun*. «Mange av mine slektninger hadde en viktig rolle i denne», forteller vedkommende. «De var alltid *lepuneros*⁴²» («Pedro», mai 2017).

Til nå har vi sett at ånden og det hellige komplekset Ngen Mapu Kintuante er av svært viktig betydning for mapuche williche-folket, som strekker seg helt tilbake til uminnelig tid. Dette har sammenheng med at en stor del av mapuchenes kultur og identitet er knyttet opp mot det hellige komplekset. Som reflektert i eksisterende studier og bekreftet av informanter som har deltatt i denne studien, utgjør Ngen Mapu Kintuante en del av et større spirituelt kompleks som strekker seg fra Stillehavet til Andesfjellene. Det hellige komplekset ligger i et område som tradisjonelt sett ble kontrollert av forfedrene til mapuche willicher fra området og hvor seremonien *lepun* har en lang tradisjon.

Vi har også sett at for å forstå betydningen av ånden og det hellige komplekset er det nødvendig å ha med seg perspektiver som omhandler urfolks syn på ontologi. For mapuchene finnes det flere verdener og det vi i vesten betrakter som den naturlige og den overnaturlige verdenen, sameksisterer. Vi har også gått inn på enkelte klassifiseringer av mapuchenes kosmovisjon som vektlegger ulike momenter ved mapuchenes måte å betrakte kosmos på (Faron, 1964; Grebe et al., 1972; Ñanculef, 2016), men som har til felles at dualismen mellom gode og onde elementer er i fokus.

Det sentrale i denne sammenhengen er at de ulike verdenene innen mapuchenes kosmovisjon har en nær sammenheng med funksjonen til det åndelige. Kintuante er forbindelsen mellom mapuche williche fra området og deres forfedre som befinner seg i verdenen *Wenu Mapu*. Betydningen av Ngen Mapu Kintuante som vi hittil har sett er viktig for å forstå motstanden mot vannkraftutbyggingen fordi Kintuante er fundamental for kosmovisjonen til mapuche williche, som en *Ngen Mapu* – en ånd som eier territoriet. «Kintuante har stor betydning fordi han tillater oss å være i live og at vår kulturelle identitet er fremtredende, og mens vi lever må han være med oss fordi han er den grunnleggende pilaren for territoriet» (Esteban Vera, 4. juli 2017).

---

⁴² *Lepunero* refererer til en person av mapucheopprinnelse som deltar i seremonien *lepun*.

Basert på det vi nå har sett om mapuchenes kosmovisjon så bør det ikke komme som noen overraskelse at en eventuell vannkraftutbygging vil føre med seg alvorlige konsekvenser for åndeligheten til mapuche willichene som henvender seg til Kintuante, men spesielt for mapuche willichene fra området.

2.5 Åndelige konsekvenser ved en eventuell utbygging

I tråd med sin verdensanskuelse har mapuchene en relasjon til alt som finnes i naturen. Dette gjelder dyr så vel som steiner eller trær. Det som i vesten betraktes som livløst har for mapuchefolket liv, alt er energi (Ñanculef, 2016, s. 73). Dette kalles i antropologien for animisme, troen på at alt har en sjel⁴³. Blant naturelementene har vannet tradisjonelt sett vært av stor betydning. For mapuchefolket er vannet liv, og der det finnes rent vann finnes også en vannånd, *Ngen-ko*. *Ngen-ko* er ånden som ifølge mapuchenes kosmovisjon eier vannet. Denne ånden har evnen til å forandre seg til mennesker, dyr eller steiner (Grebe, 1993-1994, s. 55).

Ifølge Bengoa (2013, s. 44, min oversettelse) var ikke mapuchene «bare jordens folk, men hovedsakelig «elvenes folk», *leufuche*, leufu 'elv', *che*, 'folk', familier som bodde rundt elvene». Siden langt tilbake i tid har elvene vært sentrale for organiseringen av mapuchebosettinger, det Bengoa (2013) kaller for elvesamfunn. De største urfolksbosettingene langs elver som spanjolene beskrev etter sin ankomst i området som i dag utgjør Chile befant seg i elvebassengene i Bío Bío, Cautín og Toltén, og lenger sør i Guadalafquen⁴⁴, i Río Bueno og i Osorno (Bengoa, 2013, s. 57). Frem til spanjolenes ankomst fungerte elvene som kommunikasjonssystemer mellom ulike familier, og det var mulig å navigere båter og kanoer over store avstander. Dette lot seg gjøre siden det var flere elver og rikelig med vannføring i elvene som fantes (Bengoa, 2013).

I dag preges geografien av at mange av elvene tørket ut eller fikk mindre vannføring. I det sørlige Chile innebar nærheten til elvene byttehandel av blant annet varer og kvinner, danning av allianser og god tilgang til mat (Bengoa, 2013). Bruken av kanoer og elver ble med tiden mindre viktig etter hvert som mapuchenes samfunn gikk over på å basere seg på hold av husdyr og hester, men den mytiske og religiøse betydningen av vannet fortsetter å være den samme. Innen mapuchefolkets verdensforståelse kan elvene tilknyttes andre verdener. Elvene er nemlig en av veiene hvor sjelene til mapuchene reiser mot det andre livet

---

⁴³ For mer informasjon om animisme, se for eksempel Surralés & Hierro (2005).

⁴⁴ Valdivia.

når de går bort. De kommer så til *Wenu Mapu*, verdenen hvor forfedrene befinner seg. I regionen Los Ríos i det sørlige Chile finner man elva som på spansk har fått navnet Río Bueno. På mapuzungun heter denne *Wenuleufu*. *Wenuleufu* betyr elven fra oven, men *Wenuleufu* refererer også til Melkeveien, hvor stjernene befinner seg (Moulian Tesmer & Espinoza, 2015, s. 212).

Flere av informantene av mapucheopprinnelse fra området i nærheten av elva Pilmaiquén forteller at det vil få alvorlige konsekvenser for dem om det bygges et vannkraftverk på det hellige komplekset Ngen Mapu Kintuante: «Vi vil bli skadet som mapuche williche om det blir gjort inngripen på stedet» forklarer Alberto fra *Lof en Resistencia* (Alberto Gallegos, 14. mai 2017).

Informantene fra *Lof en Resistencia* forteller at deres forfedre var fra det berørte området. «Mine forfedre var alle herfra. Mine tippoldeforeldre, mine besteforeldre, min far, min mor. Alle mine forfedre er begravet på gravplassen» (Informant LRP, juli 2017). Når mapuchene fra området i nærheten av elven Pilmaiquén går bort, reiser sjelene deres fra gravplassen som ligger på det hellige området og nedover elven Pilmaiquén, videre nedover elven Río Bueno og nedover andre elver frem til de når havet. *Machien* Millaray forklarer at denne reisen til forfedrene skjer i forbindelse med *We Tripantu*, vintersolverv. Den dagen produseres det ifølge henne en endring, en renovasjon av jordens krefter, og vannet er renere (Millaray Huichalaf, 5. juli 2017). Ifølge «Pedro» fra *Lof en Resistencia* skjer denne reisen mot havet via indre strømmer, underjordiske strømmer og underjordiske elver: «I havet oppstår det et fenomen hvor vi kommer tilbake til opprinnelsesstedet hvor vi er fra, fordi noen ganger kommer vi fra en vulkan, fra et fjell eller fra havet. Siden har vi mulighet til å komme tilbake til denne virkeligheten, men først etter en stund», forklarer vedkommende («Pedro», mai 2017). Dette er viktig fordi dersom vannkraftverket Central Hidroeléctrica Osorno bygges ut i elva Pilmaiquén vil dette innebære en direkte inngripen i hvordan livet henger sammen for mapuche williche-folket og det som vil skje med dem når de går bort. Som tidligere studier har vist vil dette kunne føre til alvorlige konsekvenser både for utøvelsen og fortsettelsen av mapuche williche-folkets åndelighet, for deres kulturarv og identitet (Correa Cabrera, 2011; Llamin, 2011; Morales Urra, 2011; Morales Urra et al., 2012).

I tilknytning til at den planlagte utbyggingen vil kunne komme til å påvirke Kintuante og med det rokker ved hele balansen som informantenes liv baserer seg på, opplever de også smerte relatert til dette: «Jeg er mapuche, derfor påvirker det meg mye. Det gjør vondt fordi han er vår åndelige veiviser» forteller en informant fra området i nærheten av utbyggingen

(«Olivia», juli 2017). En annen mapucheinformant fra området oppfatter utbyggingen som en trussel både mot elva Pilmaiquén og ånden Kintuante. For vedkommende er situasjonen smertefull fordi den oppleves som et overgrep, det informanten omtaler som et folkemord mot naturen («Julio», juli 2017).

Innen mapuchenes verdensforståelse er balansen mellom mennesket og naturen essensiell («Pedro», mai 2017). I området i nærheten av elva Pilmaiquén er det ånden Kintuante som sørger for balansen i territoriet. Ifølge *machien* vil en inngripen i området hvor Kintuante holder til, føre til en ubalanse i territoriet. Hun forklarer at det innen mapuchenes kosmvisjon finnes energipunkter som opprettholder jordas velferd. Ett av disse punktene finnes i renien eller hulen til Kintuante: «Reniene er hull hvor man overstiger tid og rom», forteller *machien*. «For oss som er mapuche finnes det flere tider enn tiden som vi nå befinner oss i. Det eksisterer et rom under jorden, og i Kintuante finnes det et rom hvor energien ødelegges og overføres til en annen dimensjon» (Millaray Huichalaf, 30. mai 2017).

Disse hulene hvor tid og rom ikke eksisterer skal ifølge enkelte av informantene være sjeldne og vanskelige å finne. Ifølge Esteban Vera ble det tidligere sagt at forfedrene deres måtte lete lenge for å finne slike huler: «I reniene er åndene tilstede eller hviler. Åndene beskytter og styrer over et rom, og man må be dem om tillatelse for hvert bønnerituale som blir utført. I forbindelse med det konseptet og takket være det faktum at man alltid har holdt *lepun* på territoriet, finnes minnene og man har betydningen av ånden Kintuante» (Esteban Vera, 4. juli 2017).

Foruten å forårsake ubalanse i territoriet vil en inngripen på det hellige området, ifølge mapuchenes kosmvisjon, også kunne føre til sykdommer blant mapuchene som er relatert til det åndelige. Siden Kintuante beskytter mapuche williche, har de ifølge Alberto både en rett og en plikt til å beskytte ånden og det hellige området. Dette henger sammen med at hvis ikke de beskytter Kintuante, slutter ånden å beskytte dem: «Det er sykdommer som er så kompliserte at vi kan dø av dem. Det er det som forklarer hvorfor vi har slåss denne kampen i så mange år og hvorfor vi gjør dette forsvaret med ansvaret som det innebærer» ifølge Alberto (Alberto Gallegos, 14. mai 2017).

César Millahueique Bastías er av mapuche williche-opprinnelse og arbeidet tidligere for *Consejo de Monumentos Nacionales*, Det chilenske rådet for nasjonale monumenter⁴⁵. I

---

⁴⁵ Rådet er en offentlig institusjon som arbeider med å beskytte og å verne nasjonale monumenter innenfor det som regnes som kulturarv. Utover å ha arbeidet for rådet er César Millahueique Bastías poet, har stor kjennskap til mapuchenes religiøse og spirituelle nettverk og innehar flere akademiske titler.

løpet av perioden hvor han var ansatt i rådet utarbeidet han en rapport som omhandler Kintuante og det spirituelle nettverket som ånden utgjør en del av. César er fra et område i nærheten av Río Bueno og deltok som barn på seremonier på det hellige området. I likhet med informantene fra *Lof en Resistencia* bekrefter han at en inngripen på området vil føre til at mapuche willicher omkommer: «Gripes det inn i området kommer folk til å dø i en angsttilstand», forklarer han (César Millahueique Bastías, 14. juli 2018). Dette har ifølge César sammenheng med at mapuche williche kommer til å føle seg uansvarlige for ikke å ha klart å stoppe utbyggingen, som betyr at de ikke vil kunne reise til den andre jorden når de går bort: «Deres sjeler vil forbli på jorden, fordømte og kretsende rundt. De vil føle seg så ubrukelige at de kan ta livene sine fordi de ikke lenger finner en mening med livet» (César Millahueique Bastías, 14. juli 2018).

Temaet døden er også tilstedeværende i forsvaret av Kintuante. Det finnes nemlig personer som er villige til å gi sitt liv for å forsvare ånden. «Den eneste måten å få oss vekk fra stedet er gjennom å ta livet av oss eller å holde oss i fengsel», forteller Alberto fra *Lof en Resistencia* (Alberto Gallegos, 14. mai 2017). «Pedro» fra *Lof en Resistencia* går lenger i sitt resonnement og sier at mapuchene vil utslettes om det gjøres inngripen på det hellige komplekset Ngen Mapu Kintuante. Dette sier han har sammenheng med at det eksisterer et helt unikt forhold til stedet. «Pedro» forteller at takket være styrken som finnes der har de kunnet gå gjennom både tid og rom. Gjøres det inngripen på det hellige området, er skaden irreversibel («Pedro», juni 2017). «Hvis stedet blir utslettet blir vi tilintetgjort som folk, for der finnes vår essens. Det er derfra vi får alt: vår kraft, vår visdom, våre verdier og energien» («Pedro», mai 2017).

Kintuante er ikke kun av betydning for informantene fra området i nærheten av elva Pilmaiquén, ånden er også av stor betydning for mapuche williche-befolkningen i sin helhet. Kintuante er en del av de beskyttende williche-kreftene, som «utgjør et system av sammenhengende betydninger over hele Butahuillimapu-området» (Millahueique Bastías, 2011, s. 8, min oversettelse). Det er snakk om et åndelig nettverk bestående av hellige punkter som beveger seg fra Stillehavet til Andesfjellene, og som har eksistert siden uminnelige tider. Disse punktene knyttes også til gamle ruter som går helt til Bariloche og innsjøen Nahuel Huapi i Argentina. Som en del av dette systemet finnes det også andre krefter for utenom ånden Kintuante, slik som Wenteyao fra Pucatrihue, åsen Pualhue, utkikkspunktet Huisca i Osorno, Juanico fra Nolgllhue, Cachillahue fra Cachillahue, Rupumeica i Lago Maihue, Hueinahue fra Futrono og åndene fra Lago Ranco (Millahueique Bastías, 2011, s. 8).

Rubén fra *Lof en Resistencia* forteller at han som barn hørte mange av historiene om flere av disse kreftene:

Jeg vokste opp med historiene om Wenteyao⁴⁶, om Kintuante, om María Antonia. Disse er alle ånder som ble tilbedt, som var tilstede i bønnene som de eldste utførte i seremonien *lepun*. Når man har vokst opp med dette så ser man kreftene som styrer mapuchene og som bestemmer over dem, som opprettholder balansen for folket. (Rubén Cañío, 14. juni 2017)

César Millahueique Bastías som utarbeidet rapporten som går inn på det åndelige nettverket som Kintuante utgjør en del av (Millahueique Bastías, 2011) forklarer at de første menneskene som befolket territoriene som i dag utgjør Chile ga navn til de ulike tingene for å markere fortiden til det menneskelige nærvær. Ifølge César må man ikke betrakte Kintuante som et isolert element, men som en del av et helt system av betydninger i et territorium som beveger seg fra øst til vest, eller fra vest til øst: «Kintuante er ikke et isolert element, men en del av et nettverk av betydninger i territoriet *Futahuillimapu*» (César Millahueique Bastías, 14. juli 2018). Kreftene som utgjør en del av det åndelige nettverket er ifølge César sammenkjedet i betydningene som menneskene som befolket territoriet ga dem da de først ga dem navn. Navnene vedvarer den dag i dag.

Det åndelige nettverket som Kintuante utgjør en del av består av flere elementer som henger sammen. For å illustrere dette drar César paralleller til det han forteller er en kjent systemdefinisjon i antropologien, hvor et system defineres som en helhet av delsystemer som er sammenhengende. Griper man inn i ett av elementene, påvirkes alle. César forteller at dette er det samme prinsippet som han benytter seg av når han observerer territoriet, han betrakter det som «et system som gjør at territoriet henger sammen seg i mellom, en samling av hendelser, religiøse og seremonielle komplekser» (César Millahueique Bastías, 14. juli 2018).

Machien Millaray Huichalaf peker på at Kintuante er den beskyttende ånden for alle mapuchesamfunnene i territoriet *Puelwillimapu*. Dette omfatter vulkanbeltet Caulle som ligger ved den nåværende grensen mellom Chile og Argentina til Rupumeica, nedover elvene Chirre og Pilmaiquén, helt til San Pablo. Kintuante beskytter ifølge *machien* både vannet og territoriet i dette området (Millaray Huichalaf, 30. mai 2017). Ifølge henne eksisterer det over 40 mapuchesamfunn som henvender seg til Kintuante en gang i året i forbindelse med seremonien *nguillatun*. Tradisjonen går ut på at mapuchesamfunnene besøker området hvor

---

⁴⁶ Wenteyao, også kalt *Abuelito Wenteyao* er en annen kjent ånd av typen *Ngen Mapu* som holder til ved Stillehavskysten i Pucatrihue, San Juan de la Costa.

Kintuante befinner seg og inviterer ham til sin *nguillatun*, som de så avholder på egne territorier. Når de besøker Kintuante henter de et laurbærblad som representerer ham. Etter to til tre dager kommer de tilbake til det hellige komplekset for å gi tilbake til Kintuante for det de ba ham om da de besøkte ham, alle ofringene (Millaray Huichalaf, 5. juli 2017).

*Longkoen*⁴⁷ Luis Huaiquimilla er leder for seks mapuchesamfunn og er også med i høvdingrådet *Consejo de Lonkos*. Han understreker viktigheten av Kintuante for alle mapuchesamfunnene i territoriet Río Bueno, men også for mapucher fra steder som Osorno og La Unión: «Historisk sett har Kintuante hatt en spesiell betydning for mapuche williche fra disse områdene, i søken etter åndelig helse, i vårt møte som et religiøst folk og i å leve vår religiøsitet gjennom Kintuante» (Luis Huaiquimilla, 14. juli 2017). Ifølge *longkoen* har dette forholdet til Kintuante alltid eksistert og gjør at ånden har en spesiell verdi for dem, som en *ngen* - et spiritueelt vesen som veileder territoriet (Luis Huaiquimilla, 14. juli 2017).

I tillegg til å påvirke Kintuante vil utbyggingen av vannkraftverket Osorno kunne komme til å påvirke det biologiske mangfoldet i elva: «Vi har et biologisk mangfold her i elva Pimaiquén som ikke finnes andre steder», forteller *machien* Millaray (Millaray Huichalaf, 5. juli 2017). Utover det biologiske mangfoldet i området finnes det som Millaray kaller for *itrofill mongen*, det vil si et mangfold av liv og av medisiner fra medisinsplanter. «Uten disse kan vi ikke helbredes», forklarer hun (Millaray Huichalaf, 5. juli 2017).

2.6 Oppsummering

I dette kapittelet som handler om temaet kosmovisjon har vi sett på de åndelige konsekvensene som en eventuell vannkraftutbygging i nærheten av det hellige området vil innebære og på den historiske og åndelige tilknytningen som mapuche williche har til området. Om vannkraftverket Central Hidroeléctrica Osorno bygges ut i elva Pimaiquén vil det innebære en inngripen i hvordan livet henger sammen for mapuche williche-folket og reisen som sjelene deres foretar seg når de går bort⁴⁸. Siden det er Kintuante som opprettholder balansen i territoriet og energipunktene som bidrar til balansen befinner seg i hulen til ånden, vil en vannkraftutbygging i området rukke ved denne. Ifølge informantene av mapuche williche-opprinnelse fra nærliggende områder vil utbyggingen føre til sykdommer og til og med død. Siden Kintuante utgjør en del av et åndelig nettverk og over 40

---

⁴⁷ En *longko* (høvding eller overhode) er en tradisjonell mapucheautoritet som bestemmer over en *lof*, som består av flere familier fra samme ætt. Tradisjonelt sett er dette en rolle som går i arv, men i dag blir også personer som anses som passende utnevnt til rollen.

⁴⁸ Dette punktet gjelder også utbyggingen av andre vannkraftverk i elva Pimaiquén.

mapuchesamfunn henvender seg til ånden årlig, vil prosjektet også få konsekvenser for andre mapucher.

Betydningen av Ngen Mapu Kintuante er såpass stor og eventuelle konsekvenser så alvorlige at enkelte av informantene fra området i nærheten av den planlagte utbyggingen er villige til å gi livet sitt for å forsvare ånden og det hellige komplekset. Dette henger sammen med at prosjektet vil kunne føre til alvorlige utfall for mapuche villichenes åndelighet, kulturarv og identitet, som vist i tidligere studier. Noen mapucheinformanter forteller at de kan komme til å dø dersom utbyggingen av vannkraftverket blir gjennomført. Disse åndelige konsekvensene henger sammen med motstanden mot prosjektet fordi de utgår fra mapuchenes kosmologisjon, som kan sies å være selve grunnlaget for motstanden. Motstanden mot det hellige komplekset kan dermed betraktes som en kamp om en verdensforståelse som inkluderer flere verdener (Escobar, 2015). Måten motstanden mot prosjektet utføres på henger også sammen med prosessene rundt den planlagte vannkraftutbyggingen. Det er derfor viktig å belyse prosessen før vi går nærmere inn på motstanden. Vi skal nå bevege oss inn på denne.

3 Vannkraftutbygging i elva Pilmaiquén og mapuchenes erfaringer

Vi har allerede sett hvordan mapuchenes verdensforståelse er en form for bakenforliggende forklaring på hvorfor området er så viktig for dem og med det ligger til grunn for motstanden mot vannkraftutbyggingen. Vi skal nå bevege oss over på prosessen rundt den planlagte utbyggingen og hvordan denne oppleves av informantene.

Ut ifra det empiriske datamaterialet som denne oppgaven er basert på tyder det på at måten motstanden har foregått på og har blitt organisert også har sammenheng med hvordan prosessen rundt den planlagte utbyggingen har vært. Analyserer man motstanden uten å ta i betraktning den langvarige prosessen rundt utbyggingen og hendelsene underveis forsvinner en viktig del av det helhetlige bildet. I denne delen av oppgaven skal jeg derfor nå belyse prosessen rundt det planlagte prosjektet og hvordan informantene mine har erfart denne. Prosessen rundt utbyggingen av vannkraftverket Osorno fra prosjektets begynnende planlegging frem til i dag er en dimensjon som er med på å forklare hvorfor motstanden har blitt som den er. Spesielt relevant i den sammenheng er erfaringene som informantene av mapucheopprinnelse har knyttet til de tidligere eierne av prosjektet, selskapet Pilmaiquén S.A., men også i tilknytning til Statkraft.

3.1 Vannkraft i elva Pilmaiquén

Vannkraftshistorien i elva Pilmaiquén, hvor vannkraftverket Osorno er planlagt utbygget begynte imidlertid ikke med Pilmaiquén S.A., men kan spores tilbake til 1940-tallet. Det første vannkraftverket i elva Pilmaiquén, installasjonen Central Hidroeléctrica Pilmaiquén på 39 MW ble planlagt i 1943 av chilenske *Corporación de Fomento de la Producción en Chile* (CORFO) i lokaliteten Puyehue, i det som i dag er regionen Los Lagos (Sáez Eickhoff, 2009, s. 11). I 1943 stiftet CORFO datterselskapet *Empresa Nacional de Electricidad* (ENDESA) (Susskind, Kausel, Aylwin & Fierman, 2014, s. 43), som skulle stå bak utbyggingen av vannkraftverket Central Hidroeléctrica Pilmaiquén (Collier & Sater, 1996, s. 269-270).

Empresa Eléctrica Pilmaiquén S.A., energiselskapet som Statkraft kjøpte opp i 2015, har en lang historie. Denne sammenfaller med historien til energisektoren i Chile under militærdiktaturet til Augusto Pinochet (1973-1990). Under militærjuntaen ble det gjort mange endringer i landets økonomiske politikk, som også kom til å gjelde denne sektoren. Blant

endringene som ble gjennomført fantes privatisering av offentlige selskaper. Perioden mellom 1975 til 1981 betegnes som den første privatiseringsbølgen under Pinochets regime. Blant privatiseringene som ble gjort under militærregimet i denne perioden som er relevant for denne casen finner man blant annet privatiseringen av vannressursene som reflekteres både i grunnloven fra 1980, samt i *Código de Aguas* (Vannkoden) fra 1981. Med opprettelsen av Vannkoden gikk vannet gikk over til å bli en vare på markedet som kunne kjøpes av private aktører (Observatorio de los Derechos de los Pueblos Indígenas & Grupo de Trabajo de Derechos Colectivos, 2016).

Fra 1985 til 1989 fikk man den andre bølgen av privatiseringer under militærdiktaturet. Blant privatiseringene som fant sted under Pinochets regime fant man privatiseringen av landets energisektor. De statseide selskapene ENDESA og Chilectra hadde på 1970-tallet styrt elektroindustrien i Chile (Glade, 2002, s. 166). Ifølge Glade (2002, s. 166) ble det betraktet som viktig å fjerne denne konsentrasjonen innen elektroindustrien. Tankegangen var at man da ville få en mer transparent økonomi, samt kunne fordele den økonomiske makten og tilgangen til muligheter. Dermed fikk man en omstrukturering av denne industrien, og ENDESA og Chilectra ble således oppdelt i forskjellige sett med genererende og distribuerende selskaper. Disse ble igjen organisert som lokale og regionale elektrisitetselskaper. Ut fra ENDESAs aktivaer oppstod fem genererende firmaer og syv distribuerende firmaer. De genererende bestod av Pilmaiquén, Pullinque, Colbun, Pehuenche og Edelayen (Glade, 2002, s. 166). Etter denne omstruktureringen fikk man en gradvis privatiseringsprosess av ENDESA. I 1986, i forbindelse med denne prosessen, ble Pilmaiquén solgt til investeringsselskapet Inversiones IMSA. I 1987 ble selskapet tatt over av Andrés Concha og Bruno Philippi. Det byttet navn til Empresa Eléctrica Pilmaiquén S.A. og endret også sitt fokus til generering, overføring, distribusjon og levering av elektrisk kraft (Nueva Minería y Energía, 2014).

I 1999 solgte Pilmaiquén S.A. vannkraftverket Central Hidroelectrica Pilmaiquen som tidligere hadde vært et av ENDESA sine vannkraftverk, til Fondo Scudder, en del av Zurich Financial Group. For kjøpet fikk de 42,6 millioner dollar. Mellom årene 2000 og 2010 var selskapets aktiva finansielle, uten operasjoner i energimarkedet (Nueva Minería y Energía, 2014). I løpet av denne perioden planla selskapet tre vannkraftverk i elva Pilmaiquén: Rucatayo, Osorno og Los Lagos. Mellom 2006 og 2009 fikk alle prosjektene miljøtillatelsen Resolución de Calificación Ambiental (RCA) fra chilenske myndigheter. I 2012 ble vannkraftverket Central Rucatayo tatt i bruk for første gang.

Pilmaiquén S.A. har vært styrt av mektige personer i chilensk sammenheng. Sivilingeniøren Bruno Philippi Irrarázaval, en sentral figur innen Chiles privatiseringspolitikk under Pinochets regime, var ifølge María Olivia Mönckeberg (2015) direktør for selskapet fra 1980-tallet frem til 2015. Han spilte en viktig rolle både for privatiseringen av chilenske selskaper og for privatiseringen av strøm. Fra midten av 1970-tallet frem til 1984 var Philippi Irrarázaval generalsekretær for *Comisión Nacional de Energía*, den chilenske energikommisjonen. Philippi Irrarázaval gikk fra å være med på å utforme privatiseringspolitikken til å utgjøre en del av styret til energiselskapet Chilgener, samtidig som det holdt på å bli privatisert. Han skal også, ifølge Mönckeberg (2015), ha deltatt i privatiseringen av Pilmaiquén S.A.

En annen sentral person for privatiseringen av offentlige selskaper under Pinochet som har vært med i styret til Pilmaiquén S.A. er sivilingeniøren Hernán Büchi. Fra 1975 var han en del av Pinochets regjering. Under bankkrisen ble Büchi tildelt rollen som *Superintendente de Bancos e Instituciones Financieras*⁴⁹ (Constable & Valenzuela, 1993, s. 213). I den siste delen av Pinochets regime hadde han en ministerpost som finansminister fra 1985 frem til 1989, hvorpå han stilte som presidentkandidat for det høyrekonservative partiet UDI (se: Constable & Valenzuela, 1993). I likhet med Philippi Irrarázaval hadde også Büchi en sentral rolle i privatiseringen av chilenske offentlige selskaper og ble også involvert i flere av disse (Mönckeberg, 2015).

Milliardæren Isidoro Quiroga som har vært involvert i en rekke ulike industrier i Chile og som har tjent store beløp på kjøp og salg av vannrettigheter i landet, har også sittet i styret til Pilmaiquén S.A. Blant de viktigste aksjonærene i desember 2014, kun måneder før selskapet ble kjøpt opp av Statkraft, fantes Bruno Philippi med 26,47%, Germán Guerrero Falcón, Germán Guerrero Espinoza og Rodrigo Guerrero Falcón med 22,06%, Isidoro Quiroga og María Victoria Quiroga med 10,82% (Nueva Minería y Energía, 2015).

Vi har nå fått et kort overblikk over historien til selskapet Pilmaiquén S.A. som opprinnelig planla prosjektet Central Osorno og har samtidig sett hvordan denne er tilknyttet historien til privatiseringen av energisektoren i Chile under militærdiktaturet til General Pinochet. I den anledning har vi også vært inne på hvordan nøkkelpersoner for denne privatiseringspolitikken har hatt sentrale roller i selskapet etter at det ble privatisert. Det synes å være et asymmetrisk maktforhold mellom nøkkelpersonene som tidligere har sittet i styret til selskapet og mapuche willichene som utøver motstand mot vannkraftutbyggingen. Vi skal

---

⁴⁹ Dette kan sammenlignes med en norsk direktør for Finanstilsynet.

nå se nærmere på erfaringene som mapuchene i området har tilknyttet Pilmaiquén S.A. og selskapet som siden overtok det, Statkraft.

3.2 Mapuche-erfaringer med Pilmaiquén S.A. og Statkraft

For å forstå prosessen rundt den planlagte utbyggingen av vannkraftverket Central Osorno er det viktig å sette seg inn i den mangelfulle konsultasjonen som ble gjort mellom 2007, da prosjektets miljøpåvirkningsstudie ble presentert for chilenske myndigheter, frem til Statkrafts oppkjøp av Pilmaiquén S.A. og de tre vannkraftverkene Osorno, Los Lagos og Rucatayo i 2015, samt hvordan dette oppleves av informantene. Herunder vil jeg også belyse noen av erfaringene som informantene av mapucheopprinnelse fra området har med de nåværende eierne av prosjektet, Statkraft.

Blant informantene av mapucheopprinnelse som er fra områdene i nærheten av elva Pilmaiquén eksisterer det et komplekst forhold til Pilmaiquén S.A., selskapet som opprinnelig stod for planleggingen av prosjektet Central Osorno. Dette henger blant annet sammen med manglende eller misvisende konsultasjoner vedrørende prosjektet og det som oppleves som dårlig praksis fra Pilmaiquén S.A.s side i perioden hvor selskapet eide prosjektet. Informantene peker på at området hvor vannkraftverket skal bygges ut er et fattig område⁵⁰. Det at området er så fattig gjør at det er spesielt sårbart og selskaper bør dermed utvise ekstra varsomhet når de vurderer å utarbeide prosjekter.

For utenom problemer knyttet til fattigdom eksisterer det ifølge informantene også mye analfabetisme og alkoholisme i området. Ifølge Alberto fra *Lof en Resistencia* fortsetter Statkraft å jobbe slik som Pilmaiquén S.A. gjorde. Han mener at selskapet utnytter det økonomiske behovet som eksisterer blant mapucher i området gjennom å forsøke å «kjøpe» deres kultur og identitet. Med dette sikter han til at det angivelig skal ha blitt tilbudt goder til mapucher i området for å få deres ja til prosjektet. Dette har enkelte sagt ja til tross for at

---

⁵⁰ Elva Pilmaiquén hvor vannkraftverkene skal bygges ut grenser både til kommunen Río Bueno i regionen Los Ríos og kommunene San Pablo og Puyehue som tilhører regionen Los Lagos. Tall for kommunen San Pablo i regionen X Los Lagos viser at fattigdomsnivået, målt etter innbyggernes inntekt i kommunen i året 2013 var på 35,5 prosent. Dette er høyere enn gjennomsnittet i regionen Los Lagos (17,6 prosent) og landsgjennomsnittet i Chile (14,4 prosent) for 2013 (Biblioteca del Congreso Nacional de Chile, 2015b). Tall for kommunen Río Bueno viste i 2013 et fattigdomsnivå på 24,4 prosent, en nedgang fra over 40 prosent i 2011, men samtidig en del høyere enn landsgjennomsnittet på 14,4 prosent (Biblioteca del Congreso Nacional de Chile, 2015a).

prosjektet, slik det opprinnelig var designet, ville komme til å påvirke Kintuante (Alberto Gallegos, 14. mai 2017). Resonnementet om at det økonomiske behovet hos mapuchene i området utnyttes av selskapet går igjen blant flere av informantene av mapucheopprinnelse, både hos *Lof en Resistencia* og blant andre informanter. Med tanke på historien i området og opplevelsene med prosjektet er det forståelig at disse informantene oppfatter det på denne måten.

Det kan være ulike årsaker til at det finnes mapucher i nærliggende områder som har valgt å si ja til prosjektet Central Osorno. Flere av informantene fra området nevner årsaker slik som økonomiske behov, analfabetisme og alkoholisme. Forutenom dette hevdes det at en del av disse ikke deler mapuchenes kosmvisjon og forholdet til Kintuante. Ifølge Millaray Huichalaf er flere av dem evangelikale eller har en annen religion (Millaray Huichalaf, 30. mai 2017). Datamaterialet som ligger til grunn for informasjonen som jeg har om området og den eksisterende urfolksdynamikken i området består av intervjuer med 14 informanter, nyhetsartikler og relaterte studier. Dessverre setter dette materialet noen begrensninger når det gjelder å skulle forklare hvilke motiver som ligger til grunn for at enkelte personer av mapucheopprinnelse har gått med på prosjektet, siden jeg som nevnt ikke har fått snakket med disse. Det blir derfor vanskelig for meg å vite årsakene bak dette. Det som derimot er tydelig er at et standpunkt til fordel for prosjektet ikke er et populært standpunkt blant informantene som jeg har snakket med av mapucheopprinnelse fra området.

Flere av informantene av mapucheopprinnelse fra området skal angivelig aldri ha blitt spurt om sin mening om prosjektet. De reagerer også på at at Statkraft per dags dato samarbeider med juridiske mapuchesamfunn som de mener ikke er representative for resten av mapuchene i området. Ifølge en mapucheinformant bosatt i et område i nærheten av utbyggingen besøker personer som arbeider for selskapet seremoniene til de juridiske mapuchesamfunnene som de har dialog med og filmer disse, selv om det innen mapuchenes kultur, ifølge vedkommende, er forbudt å filme seremonier. Ifølge informanten har flere av personene fra disse mapuchesamfunnene som tilsynelatende var friske, dødd, som en konsekvens av dette («Julio», juli 2017).

Rubén fra *Lof en Resistencia* forteller om da prosessen med vannkraftverket begynte, på midten av 2000-tallet. Han husker at det ikke var mye motstand mot prosjektet helt i begynnelsen i det juridiske mapuchesamfunnet han tilhørte og at flere personer sa ja til det. Fra 2007 av begynte det derimot å bli mer motstand (Rubén Cañío, 14. juni 2017). Esteban Vera forteller at i startfasen for prosjektet var det kun familier i nærområdet som motsatte seg det. Ifølge ham oppstod ikke den sterke motstanden før i 2010 (Esteban Vera, 7. juli 2017).

Mangelen på motstand i denne perioden kan ha en sammenheng med at det på dette tidspunktet eksisterte lite informasjon om prosjektet og hva det innebar. Esteban peker også på at det i kommunen Río Bueno i denne perioden hadde begynt en revitaliseringsprosess av mapuchenes kulturelle identitet (Esteban Vera, 7. juli 2017). Som vi har sett strekker områdets betydning seg langt tilbake i tid, men det var ikke alle som på det tidspunktet var like bevisste på dette. Han forteller at etter hvert som revitaliseringsprosessen har utfoldet seg har viktigheten av å beskytte det hellige området blitt sterkere hos flere (Esteban Vera, 7. juli 2017)⁵¹.

Esteban forteller at ved prosjektet Osornos begynnelse åpnet kommuneadministrasjonen i Río Bueno opp for at Pilmaiquén S.A. skulle avholde møter med naboene i sektoren Carimallin. Ifølge ham avholdt selskapet møter om prosjektet, men med personer som ikke var fra området, og vektla deres mening fremfor resten (Esteban Vera, 7. juli 2017). «Pedro» fra *Lof en Resistencia* forteller at vedkommende hørte om prosjektet ved en tilfeldighet: «Vi fikk vite om det gjennom at noen kommenterte noe, fordi prosjektet ble utarbeidet på en skjult måte» («Pedro», mai 2017). Ifølge «Pedro» skal selskapet angivelig ha gjennomført de nødvendige miljøstudiene i området utkledd som turister. En mapucheinformant bosatt i et område i nærheten av utbyggingen sier at det i 2009 kom ansatte fra Pilmaiquén S.A. til området for å innhente tillatelser til prosjektet. Men istedenfor å informere om at de var ansatte i selskapet, skal de ifølge vedkommende ha gitt seg ut for å være representanter for den chilenske staten. Grunnet mangelen på informasjon om prosjektet så sa flere personer ja til utbyggingen, ifølge «Julio». De trodde at siden det var staten som sto bak så hadde de ikke noe annet valg enn å akseptere det («Julio», juli 2017).

En mapucheinformant fra et område i nærheten av utbyggingen peker på lignende omstendigheter. Ifølge vedkommende ble mange personer av mapucheopprinnelse fra Mantilhue lurt av Pilmaiquén S.A. for noen år tilbake. Representanter for selskapet skal ifølge vedkommende ha gitt seg ut for å være ansatt hos den statlige urfolksinstansen CONADI. Informanten hevder at flere skal ha mottatt penger for å signere dokumenter, og at dette ble gjort i den tro at midlene var en form for støtte fra CONADI. I etterkant fant personene det gjaldt ut at det var Pilmaiquén S.A. som stod bak («Olivia», juli 2017).

Både informantene fra *Lof en Resistencia* og andre personer av mapucheopprinnelse fra området i nærheten av elva Pilmaiquén forteller at prosjektet Central Osorno har skapt et

---

⁵¹ Det er samtidig viktig å påpeke at det i miljøgodkjenningen fra 2009 kommer frem en rekke innvendinger mot prosjektet av mapucher fra området som peker på eksistensen av det hellige området og ånden Kintuante.

høyt konfliktnivå, både mellom familier og innad i familier, samt mellom naboer. De peker på at det var bedre sameksistens i området før prosessen med vannkraftprosjektet begynte, hvor naboer og familier hjalp hverandre. «Før var miljøet bedre. Nå er det ikke lenger det fordi alle familiene er delt og det er mye krangling innad» ifølge Rubén (Rubén Cañío, 14. juni 2017). Flere av mapucheinformantene fra området tegner et idealistisk bilde av tiden før utbyggingen ble planlagt. «Familiene forstod hverandre bedre, vi levde fra dag til dag, vi delte og samarbeidet oss i mellom, men så kom problemet med vannkraftverket og det delte oss. Det kom og forandret den gamle levemåten» («Pedro», mai 2017). Slik *machien* Millaray ser det har de lokale konfliktene sammenheng med at Pilmaiquén S.A. angivelig skal ha begynt å gjennomføre diverse jordbruksprosjekter, samt å gi dyr, alkohol og materialer i bytte mot signaturer til fordel for prosjektet. Blant de som signerte hevder hun at noen skal ha fått mer enn andre, noe som igjen førte til at de begynte å krangle seg i mellom (Millaray Huichalaf, 30. mai 2017).

En mapucheinformant bosatt i et område i nærheten av den planlagte utbyggingen viser også til at det i forbindelse med prosjektet Osorno har oppstått konflikter innad i familier og mellom naboer. Vedkommende forteller om et tilfelle hvor søsknene i en storfamilie som bodde sammen begynte å krangle. Dette grunnet at flere var i mot utbyggingen av prosjektet Osorno, mens andre var for. Etter hvert skal konfliktnivået ha blitt så høyt at det ikke lenger gikk an å bo sammen. Informanten peker også på at flere av naboene ikke lenger hilser når de møtes, og ved enkelte anledninger har kommet med fornærmelser fordi vedkommende har tatt et standpunkt i mot prosjektet («Julio», juli 2017).

Rubén fra *Lof en Resistencia* hevder at Pilmaiquén S.A. tidlig i prosessen begynte å dele ut ressurser i form av materialer i det juridiske mapuchesamfunnet som han tilhørte, som en del av de kompensierende tiltakene⁵². Etter hvert som materialene ankom skal det ha oppstått en del krangling innad om disse. Med tiden skal det ifølge ham også ha blitt mye krangling mellom personer som tilhørte mapuchesamfunnet som var *for* prosjektet, og personer som etter hvert tok et standpunkt i mot det. Da medlemmene av mapuchesamfunnet etter hvert fikk tak i mer informasjon om hva prosjektet innebar, ble ikke selskapet lenger tatt i mot. Ifølge Rubén begynte Pilmaiquén S.A. da å tilby penger, ressurser og prosjekter til enkelte av de juridiske urfolksautoritetene i mapuchesamfunnet for å få deres støtte til prosjektet. I forbindelse med et møte hadde hele styret for mapuchesamfunnet signert en

---

⁵² Kompenserende tiltak refererer til tiltak som har til hensikt å kompensere for et prosjekts påvirkning på miljøet.

oppmøteprotokoll, som er vanlig i forbindelse med møter i de juridiske mapuchesamfunnene. Signaturene skal derimot angivelig ha blitt lagt ved et annet dokument hvor det stod at medlemmene hadde akseptert de avbøtende og kompensierende tiltakene til prosjektet Central Osorno. Rubén forteller at flere av personene som hadde vært tilstede på møtet klagde på dette i etterkant, siden de hverken kunne skrive eller lese, og ikke visste hva de hadde signert på. Etter hvert som dokumentasjonen ble offentliggjort skal det ha blitt bedt om innsyn i denne. Informanten forteller videre at da medlemmene av mapuchesamfunnet forstod at det var lederne av mapuchesamfunnet som stod bak, begynte flere å dele seg opp i nye mapuchesamfunn. Dette skal ikke bare ha skjedd i mapuchesamfunnet som Rubén tilhørte, men også i andre juridiske mapuchesamfunn. Personer som hadde tilhørt juridiske mapuchesamfunn dannet nye mapuchesamfunn, ifølge Rubén (Rubén Cañío, 14. juni 2017). Informanten fra et område i nærheten av utbyggingen uttrykker at flere av mapuchene som er fra Mantilhue også skal ha blitt lurt av sine egne i tilknytning til prosjektet Osorno, som samarbeidet med Pilmaiquén S.A. («Olivia», juli 2017). Rubén hevder at Pilmaiquén S.A. brukte enkelte personer i de juridiske mapuchesamfunnene som til slutt sa ja til prosjektet som *palos blancos*, det vil si personer som samarbeidet med selskapet som var ansvarlige for å diskreditere de som var i mot prosjektet (Rubén Cañío, 14. juni 2017).

Mauricio Huenulef fra CONADI har også kjennskap til konflikten i området. Han viser også til at prosjektet Central Osorno har ført til at juridiske mapuchesamfunn i området har delt seg. Dette mener han har sammenheng med at det har blitt utdelt kompensasjoner, at noen har blitt tvunget til å forhandle, mens andre igjen har motsatt seg prosjektet og nektet å forhandle. Han forteller også at det planlagte prosjektet Central Osorno har ført til at enkelte urfolksledere og mapuchesamfunn har mistet sin kredibilitet grunnet at de har tatt i mot kompensasjoner. Mauricio peker også på uregelmessighetene i prosessen med innsamling av underskrifter til fordel for prosjektet da det fortsatt var eid av Pilmaiquén S.A., slik som forfalsking av underskrifter, ting som mapuchesamfunnene ikke hadde sagt ja til, ukomplette lister og manglende møteprotokoller (Mauricio Huenulef, 22. juni 2017).

Mapuchene som står i mot det planlagte prosjektet Osorno motsatte seg også utbyggingen av vannkraftverket Central Hidroeléctrica Rucatayo før det ble bygget i 2012. Pilmaiquén S.A. begynte å ta i bruk dette vannkraftverket i elva Pilmaiquén i samme perioden som det var mye konflikt i området. Dette skal ifølge «Pedro» fra *Lof en Resistencia* ha skjedd over natten: «Siden vi ikke visste om det er vannkraftverket i drift», forteller vedkommende («Pedro», mai 2017).

Utover utbyggingen av Central Rucatayo ble konflikten med Pilmaiquén S.A. tilspisset da *machien* Millaray Huichalaf, talsperson for mapuchesamfunnene i konflikt, ble arrestert sammen med fem andre mapuche-aktivister i hjemmet sitt i Roble-Carimallin i 2013. Arrestasjonen hadde sammenheng med en påsatt brann 9. januar samme år på gården Pisu Pisué i Mantilhue, hvor personen som var ansatt til å passe på det hellige området for den daværende eieren av jorda i området bodde. Blant de arresterte ble fire personer tiltalt for å ha tilknytning til hendelsen. Blant disse fantes urfolksledere og urfolksautoriteter fra området som motsatte seg utbyggingen av vannkraftverket Osorno (se f.eks Cea, 2014). Senatoren De Urresti Longton påpeker i et brev sendt til den norske ambassaden i Chile i mars 2017 at i perioden hvor flere ledere og tradisjonelle autoriteter var anklaget i saken, satt inne eller satt i husarrest, skal Pilmaiquén S.A. ifølge mapuchesamfunn og organisasjoner i området, ha samlet inn underskrifter til prosjektet (A. De Urresti Longton, personlig kommunikasjon, mars 2017).

Informantene fra *Lof en Resistencia* hevder at brannen var iscenesatt. Å gå inn på detaljene rundt denne saken er imidlertid utenfor rekkevidden til denne oppgaven, men den er allikevel viktig å nevne da saken har vært med på å prege konflikten. Hendelsen fikk mye medieoppmerksomhet og ble dekket i lokale, regionale og nasjonale aviser. Den tiltrakk seg også oppmerksomheten til menneskerettighetsorganer slik som *Comisión de Observación y Resguardo de los Derechos Humanos de los Pueblos Originarios* (CORDHPO)⁵³.

Machien ble dømt, ikke for ildspåsettelse, men for å ha bidratt til å dekke over, samtidig som de andre tiltalte ble frikjent. Saken ble anket og er ifølge vedkommende under behandling i den Interamerikanske Menneskerettighetsdomstolen (CIDH) (Millaray Huichalaf, 30. mai 2017).

Det å ha organisert seg mot utbyggingen av vannkraftverket har for informantene fra motstandsgruppen ført seg med andre konsekvenser utover de som allerede har blitt nevnt. Medlemmene av gruppen forteller at mobiltelefonene deres blir avlyttet og at de stadig blir utsatt for identitetskontroller av politi i området i nærheten av utbyggingen. Det fortelles også om at flere av gruppens medlemmer blir fulgt etter av sivilt politi når de befinner seg i chilenske byer. Utenom dette pekes det også på det å leve med en slags uvisshet om at det vil kunne skje noe negativt og å være forberedt på dette: «I andre mapuchesamfunn har det chilenske politiet tatt livet av mapucher grunnet at de har forsvart mapucheterritorier»

---

⁵³ CORDHPO består av representanter fra ulike chilenske sosiale organisasjoner. Kommisjonen kritiserte i 2014 forfølgelsen som de tiltalte i saken ble utsatt for, deriblant voldelige politirazziaer. (Salazar, 2014).

(Alberto Gallegos, 14. mai 2017)⁵⁴. Tematikken med overvåkning fra politi og sikkerhetspoliti startet ifølge Alberto for flere år tilbake, da gruppen avgjorde at de skulle motsette seg prosjektet på en direkte måte.

3.3 Den nyliberale arven

Et element som spiller inn i prosessen rundt den planlagte vannkraftutbyggingen er hvor sterkt den private eiendomsretten og selskapers rettigheter er forankret i Chile. Ifølge en rapport fra 2016 utarbeidet i et samarbeid mellom aktivister og jurister som arbeider med urfolks rettigheter i Chile, henger det juridiske rammeverket som ligger til grunn for utvinningen og utnyttelsen av naturressurser sammen med den nyliberale økonomiske modellen som ble installert under militærdiktaturet til Pinochet (1973-1990) (Observatorio de los Derechos de los Pueblos Indígenas & Grupo de Trabajo de Derechos Colectivos, 2016). Rapporten viser til at da den chilenske grunnloven ble laget i 1980, ble det opprettet et sett av juridiske normer som en del av denne. Disse normene gir særrettigheter til retten til fri forretningsvirksomhet, forplikter staten til å ikke blande seg inn i aktivitetene til virksomheter og konsoliderer eiendomsretten som en av de viktigste rettighetene i det chilenske rettssystemet. Tildelingen og bruken av rettigheter over naturressurser i landet reguleres av lover som gir konsesjoner over naturressurser til privatpersoner. Disse konsesjonene er en form for eiendomsrett over de nevnte ressursene, som igjen gjør at de introduseres på markedet. Et eksempel på en lov som regulerer rettighetene til naturressursene i Chile er Vannkoden fra 1981. Denne gir privatpersoner rettighetene til utnyttelse av vannet, og har med det gjort vannet i Chile til en vare som omsettes på markedet (Observatorio de los Derechos de los Pueblos Indígenas & Grupo de Trabajo de Derechos Colectivos, 2016).

Ifølge den nevnte rapporten har det juridiske rammeverket i Chile en tendens til å vektlegge en ekstraktivistisk tankegang med basis i den økonomiske modellen fra diktaturperioden (1973-1990), på bekostning av rettighetene som urbefolkningen har til å selv bestemme over egen utvikling, i tråd med ILO 169. Hvordan denne modellen ivaretas i det chilenske rettsvesenet tydeliggjøres i Anne Skjævestads *working paper* fra 2008. I teksten tar Skjævestad for seg mapuchefolket i Chile og deres muligheter til å forsvare sine landrettigheter i det chilenske rettsvesenet, med fokus på konflikten rundt utbyggingen av det

---

⁵⁴ Det chilenske politiet har i flere tilfeller tatt livet av mapucher som har forsvart mapucheterritorier. Drapene på Alex Lemún Saavedra (2002), Jaime Mendoza Collio (2009), Matías Catrileo (2008) og Rodrigo Melinao (2013) er bare noen av tilfellene.

omstridte vannkraftverket Ralco i Bío Bío-regionen sør i Chile. Skjævestad (2008) argumenterer for at de chilenske domstolene ikke har inntatt en aktiv rolle i forsvaret av landrettighetene til mapuchefolket. Dette henger sammen med flere momenter, slik som evnen som mapuchene har til å få sin sak fremmet og den konservative kulturen som finnes innen retten. Sistnevnte hevder hun kan ha en negativ påvirkning på urfolks krav knyttet til deres landrettigheter (Skjævestad, 2008).

I vårt tilfelle ble det manglende forsvaret av mapuchenes rettigheter blant den øverste instansen i det chilenske rettsvesenet tydeliggjort av Høyesterett i Santiago i 2012. Året før hugget den daværende eieren av det hellige området, den evangeliske biskopen Juan Heriberto Ortiz, ned trær av arten *roble pellin* på det hellige komplekset. I den anledning gjennomførte mapucher som utøver motstand mot prosjektet en «okkupasjon» av området. I etterkant av trehogsten gikk mapuchene til sivil sak mot biskopen i instansen Corte de Apelaciones i Valdivia, hvor de søkte om beskyttelse av og tilgang til Ngen Mapu Kintuante, og vant. I kraft av deres verdensanskuelse som mapucher er både komplekset Ngen Mapu Kintuante og trærne som befinner seg der, hellige. Trærne utgjør både et beskyttelsesbelte og en viktig del av komplekset. Trehogsten ble dessuten gjort uten tillatelse fra Den nasjonale skogskorporasjonen (CONAF) (se: Millaray Virginia Huichalaf Pradines y otros contra Juan Heriberto Ortíz Ortíz, 2012a). Biskopen skal ifølge informanter fra *Lof en Resistencia* dessuten ha nektet mapuchene tilgang til det hellige området i forkant av hendelsen, noe som forhindret dem i å praktisere sin religiøsitet. Seieren i Corte de Apelaciones viste seg derimot kun å være midlertidig. Mot slutten av 2012 bestemte Ortíz seg for å anke saken videre til neste instans, Høyesterett. Høyesterett slo fast at mapuchenes «okkupasjon» av det hellige området som ble påbegynt året før, var ulovlig. Domstolen ga ham medhold i anken siden han på papiret stod som eier av området. Ifølge Høyesterett var eiendomsretten som biskopen hadde over området av høyere rang enn mapuchenes bruksrett til området, noe som ble lagt til grunn for avgjørelsen. Det at mapuchene hadde tatt kontroll over området i juli 2011 ble av Høyesterett betraktet som en ulovlig handling (Millaray Virginia Huichalaf Pradines y otros contra Juan Heriberto Ortíz Ortíz, 2012b). I den sammenheng ble det vist til kapittel tre artikkel 19 nummer 24 i den chilenske grunnloven fra 1980 hvor det står det at ingen kan bli fratatt sin eiendom, kun i tilfeller hvor det eksisterer en generell eller spesiell lov som tillater det, av hensyn til allmennyttighet eller nasjonale interesser (se: Constitución Política de la Republica de Chile, 1980).

Høyesteretts avgjørelse i den nevnte saken kan også settes i sammenheng med en manglende anerkjennelse av mapuchene og deres rettigheter i chilensk lovgivning. I

motsetning til i enkelte andre latinamerikanske land hvor urfolk har klart å oppnå grunnlovsfestede rettigheter slik som Bolivia og Ecuador, er ikke urfolk i Chile nevnt i den chilenske grunnloven. Dessuten er de juridiske og politiske reformene som har blitt gjort i landet å regne som utilstrekkelige i forhold til de gjeldende standardene i andre latinamerikanske land og i internasjonale avtaler (Aylwin et al., 2013, s. 44-45).

Vi skal nå bevege oss fra de juridiske perspektivene ved prosessen og over til hvordan medvirkningen knyttet til det planlagte utbyggingsprosjektet har vært hittil i prosessen rundt utbyggingen.

3.4 Prosjektet Central Osorno og Pilmaiquén S.A.: reell medvirkning eller et *empty ritual*?

Helt siden planleggingen av prosjektet Central Osornos begynnelse har det fantes en rekke mangler knyttet til involveringen av de berørte mapuchesamfunnene i området. Osorno-prosjektet fikk sin miljøgodkjenning (RCA) 30. juni 2009 av CONAMA, Den nasjonale miljøkommisjonen i Chile⁵⁵. Dette skjedde etter at ILO-konvensjonen nr. 169 ble ratifisert av landets myndigheter, kun måneder før konvensjonen trådte i kraft⁵⁶. Siden avtalen på det tidspunktet ikke hadde begynt å gjelde, ble det ikke stilt krav til konsultasjon i tråd med denne.

For å få miljøgodkjenningen RCA måtte Pilmaiquén S.A. presentere flere dokumenter i planleggingsfasen av prosjektet, blant annet en miljøpåvirkningsstudie ved navn *Estudio de Impacto Ambiental* (EIA). 28. august 2007 ble denne levert inn til CONAMA, Den nasjonale miljøkommisjonen. I miljøpåvirkningsstudien slo selskapet fast at prosjektet Osorno ville påvirke 37 jordeiere og 44 eiendommer som befant seg i nærheten av den planlagte utbyggingen. Studien anerkjente derimot ikke eksistensen av urbefolkningsbosettinger i området som ville bli påvirket av vannkraftutbyggingen. I miljøpåvirkningsstudien står det

---

⁵⁵ Prosjektet Osorno ble evaluert og fikk sin miljøgodkjenning av Den nasjonale Miljøkommisjonen (CONAMA) i 2009. Kommisjonen opphørte i 2010, og Miljøvurderingstjenesten (SEA) ble isteden opprettet. SEA er i dag instansen som evaluerer prosjekters miljøpåvirkning og som godkjenner dem.

⁵⁶ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater ble vedtatt av Den Internasjonale Arbeidsorganisasjonen (ILO) i 1989. Konvensjonen omhandler urfolks rett til å bevare og å utvikle sin egen kultur på en rekke områder, og forplikter i tillegg statene som har ratifisert avtalen til å iverksette tiltak relatert til dette arbeidet (se: ILO-konvensjon nr. 169, 1989). Grunnpilaren i konvensjonen er urfolks og stammefolks rett til å bli konsultert og å delta i prosesser som kan få direkte betydning for dem (Aylwin et al., 2013, s. 347). Avtalen ble signert av chilenske myndigheter 15. september 2008 og trådte i kraft ett år senere.

følgende: «I prosjektets påvirkningsområde finnes det ingen menneskelige samfunn som er beskyttet av spesielle lovbestemmelser. Det finnes ikke mapuche-urfolkssamfunn eller av annen etnisitet, som er juridisk anerkjent/dannet» (EIA, 2007, uten sidetall, min oversettelse). Pilmaiquén S.A. anerkjente heller ikke eksistensen av hellige steder i det berørte området i miljøpåvirkningsstudien, slik som komplekset Ngen Mapu Kintuante.

Med den nevnte miljøpåvirkningsstudien som utgangspunkt begynte prosjektet Osornos periode for innbyggermedvirkning. Denne perioden varte i tre måneder, fra 7. september til 7. desember 2007 (Servicio de Evaluación Ambiental [SEA], u.d.b). 22. november 2007 sendte den regionale direktøren for CONADI for regionen Los Lagos et brev til den administrerende direktøren for Den nasjonale miljøkommisjonen i Chile (CONAMA), hvor de slo fast at Pilmaiquén S.A. ikke hadde gjort de nødvendige tiltakene for å undersøke om det fantes steder med kulturell betydning i utbyggingsområdet, samt at «de lokale mapuchesamfunnene slik som Maihue Pilmaiquen, Roble og Mantilhue indikerer at det finnes hellige steder som vil kunne påvirkes om vannkraftverket bygges» (Antriao Calisto, 2007). Pilmaiquén S.A. fikk utsettelse frem til 27. desember samme år på å levere den manglende informasjonen (Lagos Rodríguez, 2007). I den anledning søkte selskapet flere ganger om utsettelse. Mellom desember 2007 frem til april 2009 ble det gitt en rekke utsettelser av CONAMA. Pilmaiquén S.A. leverte ikke den manglende informasjonen før i mai 2009 (se: Servicio de Evaluación Ambiental, u.d.a).

Prosjektet Osorno fikk miljøgodkjenningen RCA av CONAMA 30. juni 2009. Denne hadde imidlertid en betingelse. I punkt 12.2 i miljøgodkjenningen ble det stilt krav til selskapet av CONAMA om at Pilmaiquén S.A. måtte konsultere og få underskrifter til støtte for prosjektet av tre mapuchesamfunn med tilknytning til det hellige området som ville bli påvirket av utbyggingen, med vurderingene til lokale urfolksautoriteter, styrene til de tre urbefolkningsamfunnene og styremedlemmene (CONAMA, 2009, s. 165).

I forbindelse med kravene som ble stilt til Pilmaiquén S.A. innledet selskapet dialog med fem juridiske mapuchesamfunn og begynte arbeidet med å samle inn underskrifter til støtte for prosjektet. I 2014 leverte selskapet møteprotokoller fra fem mapuchesamfunn: Nehuen-Che, Ñielal Malal, Maihue–Pilmaiquén, Maihue-Carimallin og Rayen Antu til CONAMA, sammen med dokumentet *Proyecto Central Hidroeléctrica Osorno. Medida Ambiental de Mitigación según RCA N 3744/2009* (se: SMA, 11. juli 2016). Dokumentene manglet derimot underskrifter fra flere urfolksautoriteter og det skal ha vært uregelmessigheter i prosessen rundt innsamlingen av disse underskriftene. 30. april 2014 sendte medlemmer av mapuchesamfunnene en klage på Pilmaiquén S.A. til det chilenske

miljøtilsynet, *Superintendencia del Medioambiente* (SMA). Klagen gikk ut på to ting. Det første punktet var at medlemmer av mapuchebefolkningen i mars og april samme år hadde sett maskiner som arbeidet i elva Pilmaiquén i nærheten av der hvor demningen til vannkraftverket Central Osorno var planlagt bygget ut. Det andre punktet gjaldt brudd på punkt 12.2 i miljøgodkjenningen RCA, samtykke fra tre urbefolkningssamfunn. Senere ble det sendt flere klager til miljøtilsynet, i desember 2014, av mapuche-autoriteter som klagde inn at det ikke kun er tre mapuchesamfunn som har en åndelig og religiøs tilknytning til Kintuante. I januar 2015 ble det sendt enda en klage, hvor det ble klaget på at kriterier om å handle i god tro og med riktige prosedyrer ikke ble oppfylt av selskapet. En ny klage fra 29. mars 2016 sendt inn av mapucheautoriteter fra området omhandlet brudd på punkt 12.2 i miljøgodkjenningen RCA (se: SMA 11. juli 2016).

I juli 2016 slo det chilenske miljøtilsynet (SMA) fast at møteprotokollene som hadde blitt levert inn av Pilmaiquén S.A. manglet en rekke minimumsstandarder for å oppfylle punkt 12.2 i miljøgodkjenningen fra 2009, og med det bli regnet som gyldige (SMA, 11. juli 2016). Miljøtilsynet baserte deler av konklusjonen på manglende implementering av ILO 169 i prosessen hvor Pilmaiquén S.A. skulle få godkjent møteprotokollene fra urfolkssamfunn, som hadde trådt i kraft da selskapet leverte inn disse. Underskriftene ble dermed regnet som ugyldige. Det ble dessuten slått fast at Statkraft må konsultere flere enn tre mapuchesamfunn. I desember 2016 kom Miljøvurderingstjenesten (SEA) frem til at Statkraft må konsultere to mapuchesamfunn; Nehuén Che og Maihue-Pilmaiquén, samt mapucheforeningen Mantilhue. I dokumentet står det imidlertid at samtykket «ikke er bindende og ikke gir urbefolkningen vetorett» (Servicio de Evaluación Ambiental, 9. desember 2016, min oversettelse). *Machien* Millaray og flere klagde i januar 2017 inn denne avgjørelsen til Miljøvurderingstjenesten og søkte om at prosjektet skulle bli regnet som ugyldig. 24. august samme år meddelte Radio Bío Bío gjennom sine nettsider at Miljøvurderingstjenesten (SEA) var i ferd med å påbegynne en invalideringsprosess av prosjektet, basert på klagen som *machien* med flere hadde sendt inn. I den anledning uttrykte José Araya fra *Observatorio Ciudadano* at tanken bak klagen som ble levert inn var at kriteriene i ILO 169 skulle bli lagt til grunn for konsultasjonen i forbindelse med prosjektet, som ville innebære at alle som benytter seg av komplekset vil måtte konsulteres (Briones & López, 2017).

José Araya hørte først om prosjektet Central Osorno da Esteban fra *Asociación de Comunidades en Río Bueno* tok kontakt med ham. Ifølge José eksisterte det lite informasjon om prosjektet Central Osorno før det fikk miljøgodkjenningen RCA i 2009. Han forteller at dette har sammenheng med at det er et prosjekt som påvirker en elv som går over to regioner

i Chile, region X Los Lagos og region XIV Los Ríos. Da prosjektet først ble diskutert var territoriet det er snakk om kun en del av Los Lagos, men i ferd med å bli en del av Los Ríos også. Miljølovgivningen som gjaldt på det tidspunktet sa at siden prosjektet var biregionalt, skulle det behandles i Santiago: «Vi fant ut at mange lokalsamfunn aldri hadde hørt om prosjektet. Grunnet at miljøvurderingen ble styrt fra hovedstaden var informasjonsprosessene minimale, samt at det på den tiden nesten ikke fantes teknisk støtte til organisasjoner» (José Araya, 16. juni 2017). Han forteller at det fantes personer som på det tidspunktet presenterte sin motstand mot utbyggingsplanene, men i byen Valdivia som er regionhovedstaden for Los Ríos, visste ingen om prosjektet: «Dette er viktig å forstå fordi det i en miljøkonflikt behøves en mediatisk del med offentlig eksponering for å kunne gjøre et godt forsvar av territoriet», ifølge José (José Araya, 16. juni 2017). Først etter at Høyesterett i 2012 slo fast at mapuchenes «okkupasjon» året før av det hellige området var ulovlig ble det ifølge ham mulig å igangsette en debatt i regionen rundt temaet religiøsitet.

José Araya peker på at slik systemet var før fantes det mye politisk innflytelse over slike prosjekter. Dette mener han var tilfellet da prosjektet fikk sin miljøgodkjenning. José sier at systemet derimot har blitt mer transparent i dag. Ifølge ham ville prosjektet, slik det er utformet til nå, aldri ha blitt godkjent slik systemet er i dag.

3.5 Statkrafts rolle

I juli 2017 møtte jeg en representant for Statkraft, selskapet som nå er eier av prosjektet Central Osorno. I forkant av møtet var jeg nysgjerrig på å få høre om selskapets syn på prosjektet og på motstanden som har oppstått i forbindelse med den planlagte utbyggingen. Som vi tidligere har vært inne på inkluderte oppkjøpet av selskapet Pimaiquén S.A. i 2015 tre vannkraftverk. Ett av disse, Rucatayo, var allerede i drift, og de to andre vannkraftverksprosjektene, Osorno og Los Lagos, hadde fått miljøgodkjenningen RCA. På spørsmål om hvilke vurderinger ble gjort i forkant av oppkjøpet forteller den ansatte i Statkraft at det ble gjort en *due diligence*⁵⁷-prosess i form av juridiske studier. I tillegg var miljøgodkjenningen RCA, ifølge vedkommende, å betrakte som et OK fra chilenske myndigheter: «I teorien var dette prosjekter som var klare til utbygging» ifølge representanten fra selskapet (Statkraft-informant, juli 2017).

---

⁵⁷ *Due diligence* eller selskapsgjennomgang på norsk refererer til en grundig gjennomgang av et selskap i forkant av et oppkjøp.

Statkrafts vannkraftverk i elva Pilmaiquén er elvekraftverk, det vil si vannkraftverk som er bygget i en elv hvor man utnytter gjennomstrømmingen av vannet. Ifølge den ansatte i selskapet har både det utbygde vannkraftverket Rucatayo og de planlagte prosjektene Los Lagos og Osorno i elva Pilmaiquén, ganske lav påvirkning på miljøet og jord eid av private. Vedkommende peker på at prosjektene ikke involverer tvangsforflytninger, fordi det i elven finnes en avdemning som gjør at overflaten som oversvømmes er liten. Ifølge representanten innebærer ikke prosjektene store oversvømmelser av jordområder, men overflater på en kilometer. «Sett fra et miljøsynspunkt er dette prosjekter med ganske lav påvirkning, men så har vi det sosiale temaet» (Statkraft-informant, juli 2017).

Den ansatte i selskapet er klar over konfliktnivået som er knyttet til Osorno-prosjektet: «Da selskapet kjøpte prosjektene i 2015 var tanken å begynne å bygge samme året, men etter hvert forstod vi at det var mye konflikt rundt Osorno-prosjektet, særlig grunnet Kintuante-temaet» (Statkraft-informant, juli 2017). Da Statkraft begynte å få mer kunnskap om territoriet innså selskapet at prosjektet har en påvirkning på et sted med stor betydning for mapuche willichenes kultur, ifølge vedkommende. Ifølge informanten skal det da ha blitt tatt en avgjørelse om å se om det lot seg gjøre å endre det på en deltakende måte med mapuchesamfunnene. Representanten for selskapet er klar over at det hittil har vært manglende konsultasjonsprosesser i forbindelse med prosjektet Osorno, og mener at dette ikke var kjent for Statkraft i forkant av oppkjøpet: «De tidligere eierne av prosjektet informerte praktisk talt ikke om det. Dette er noe vi har funnet ut ettersom vi har studert og fått tak i informasjon på egenhånd. Det var ingen deltakelses- og informasjonsprosesser for samfunnene» (Statkraft-informant, juli 2017).

Informanten fra Statkraft sier at prosjektet Osorno under Statkraft er å regne som et nytt prosjekt. Vedkommende mener at grunnet den manglende informasjonen som eksisterer om prosjektet i området så skiller ikke motstanderne mellom det nye og det gamle prosjektet. Informanten hevder også at påvirkningen vil være mye mindre enn den de forestiller seg.

For mapucheinformantene fra området har det derimot ikke noe å si hvem som eier prosjektet, siden det for dem uansett innebærer en inngripen: «Uavhengig av hvilke eiere som står bak, om de så er chilenerne, argentinere, nordmenn eller kinesere, så er prosjektet Central Hidroeléctrica Osorno og den politiske modellen som ligger bak prosjektet vår fiende», forteller *machien* Millaray Huichalaf fra *Lof en Resistencia* (Millaray Huichalaf, 5. juli 2017). Mapucheinformantene fra området i nærheten av utbyggingen uttrykker at den eneste løsningen på konflikten er at prosjektet ikke gjennomføres og at selskapet trekker seg ut av området.

Ved intervju tidspunktet pekte informanten fra Statkraft på at prosjektet, slik det er formulert til nå, måtte endres. Representanten uttrykte at selskapet var i gang med å omformulere det og snart ville sette i gang med konsultasjonsprosesser, hvor de hevder at de skal konsultere mange flere enn de som hittil hadde blitt konsultert om prosjektet. Ifølge vedkommende ønsker Statkraft at prosjektet skal bli vurdert på nytt, slik at det vil igangsettes konsultasjonsprosesser i tråd med ILO 169 (Statkraft-informant, juli 2017). Mapucheinformantene fra *Lof en Resistencia* har ikke gitt uttrykk for at de har blitt involvert i konsultasjonsprosesser i etterkant av dette.

Statkraft hadde ved tidspunktet for feltarbeidet, slik mapucheinformantene fra området også har påpekt, jevnlig kontakt med fem juridiske mapuchesamfunn i området, som selskapet samarbeider med. Den ansatte i selskapet forteller at de har et ganske godt forhold til disse. Vedkommende viser til at Statkrafts team i området inviteres til å feire seremonien *lepun* sammen med medlemmer av disse mapuchesamfunnene (Statkraft-informant, juli 2017). Siden oppkjøpet i 2015 har selskapet også gjort enkelte forsøk på å kontakte andre medlemmer av mapuche williche-befolkningen i området. De har tidligere tatt kontakt med *Asociación de Comunidades Indígenas de Río Bueno* og høvdingrådet *Consejo de Lonkos*. I desember 2015 ble det avholdt et møte hvor disse var tilstede i Río Bueno. På møtet skal selskapet ha presentert prosjektet Osorno for de oppmøtte. I forbindelse med dette møtet skal det ifølge flere av informantene ha oppstått ganske spent stemning og deltakerne skal ha uttrykt sin motstand mot prosjektet.

Tre måneder etter møtet, i mars 2016, mottok urfolksforeningen *Fütum Mawún* et brev fra Statkraft (Statkraft, personlig kommunikasjon, mars 2016). I brevet vises det til møter mellom *Asociación de Comunidades de Río Bueno*, *Consejo de Lonkos* og selskapet. Brevet begynner med å introdusere Statkraft og selskapets engasjement vedrørende å være ansvarlig med omgivelsene og samfunnene i området. Videre står det at Statkraft har utviklet transparente og informerte samtaler med alle de lokale aktørene siden oppkjøpet av prosjektet, samt arbeider med å forbedre aktivitetene i feltet som de tidligere eierne av prosjektet, Pilmaiquén S.A., utførte. I brevet informeres det om at selskapet i januar samme år suspenderte et jordbruksprogram⁵⁸, etter at det skal ha blitt forespurt handling i god tro. Videre bes det om nye møter med urfolkssamfunnene fra Río Bueno, hvor det foreslås å utveksle synspunkter og informasjon om prosjektet Osorno, og at det ved hjelp av dialog

---

⁵⁸ Spansk: *plan de beneficios agrícolas*. Direkte oversettelse: programmet for jordbruksfordeler. Jeg antar at det her refereres til et kompenserende tiltak som selskapet har iverksatt i forbindelse med prosjektet Central Osorno.

ønskes en prosess som ifølge selskapet er «inkluderende, transparent, informert og i god tro» (Statkraft, personlig kommunikasjon, mars 2016). Det står også at selskapet ønsker at en upartisk tredjepart skal delta på møtene, slik som for eksempel Miljøvurderingstjenesten (SEA), *Observatorio Ciudadano* eller CONADI. Det foreslås deretter fire forskjellige etapper for en dialogprosess: møter av teknisk karakter, befaring i terrenget, workshops med konsekvensanalyse, avbøtende tiltak og interne drøftingsmøter (min oversettelse). Ut ifra informasjonen som kommer frem i brevet virker det som om Statkraft ønsket å avholde nye møter i forbindelse med prosjektet.

Informantene av mapucheopprinnelse som deltok på møtet med Statkraft har derimot en litt annen oppfatning enn den som fremmes av selskapet i dette brevet. Ifølge Esteban Vera ble dørene stengt for selskapet etter det første møtet og det ble ikke noe andre møte. Han forteller at årsaken til at Statkraft fikk holde et møte var for at de skulle vise i Norge avvisningen som fantes blant medlemmene av *Asociación de Comunidades de Río Bueno*. Slik Esteban ser det misbrukte selskapet døren som ble åpnet for dem gjennom å få det til å virke som om de hadde en dialog med mapuchesamfunnene i området: «Det eneste selskapet ønsket var å gå videre med prosjektet, og at foreningen skulle godta tilbudet deres», forteller Esteban (Esteban Vera, 4. juli 2017). I brevet lister Statkraft opp hvem de mener er de direkte involverte aktørene i konflikten. Disse utgjør representanter for alle mapuchesamfunnene og foreningene som utgjør *Consejo de Comunidades Indígenas de Río Bueno, el Consejo de Lonkos*, tradisjonelle autoriteter fra mapuchesamfunnene i området⁵⁹ og representanter fra selskapet. *Lof en Resistencia* nevnes ikke spesifikt i dette brevet.

En som har fulgt konflikten rundt utbyggingen over flere år er senatoren Alfonso de Urresti Longton. Han representerer det chilenske sosialistpartiet *Partido Socialista* og er senator for regionen XIV Los Ríos. Senatoren fikk rede på konflikten da han besøkte *machien*, da hun satt fengslet i forbindelse med Pisu Pisué-saken. Senere tok personer av mapucheopprinnelse fra det påvirkede området kontakt med ham, og han ble med på et møte med den norske ambassaden i Santiago, hvor han talte deres sak (Alfonso de Urresti Longton, 5. juni 2017). I forkant av møtet sendte De Urresti Longton et brev til ambassaden hvor han uttrykte sin bekymring over utviklingen til prosjektet Osorno, med bakgrunn i manglende konsultasjon som oppfyller punkt 12.2 i miljøgodkjenningen fra 2009 og standardene som

---

⁵⁹ Her er det ikke spesifisert nærmere hva som menes med *comunidades*, men det er nærliggende å anta at det her er snakk om de juridiske mapuchesamfunnene i området.

fremkommer i ILO 169, samt lite transparent praksis fra Pilmaiquén S.A. sin side (A. De Urresti Longton, personlig kommunikasjon, mars 2017).

De Urresti Longton tror at Statkraft ved oppkjøpet av prosjektet ble solgt «en råttten fisk», det vil si et prosjekt som hadde problemer i utgangspunktet, og at selskapet muligens ikke analyserte prosjektets forhistorie godt nok før oppkjøpet. Uavhengig av dette mener han at det er bekymringsverdig at det er et norsk statlig selskap som i dag står bak prosjektet. «Det bekymrer meg mye at et norsk statseid selskap fra et land med miljøstandarder og hvor urbefolkningen anerkjennes i grunnloven ikke respekterer dette i Chile», sa senatoren ved intervjudtidspunktet (Alfonso de Urresti Longton, 5. juni 2017).

Ut ifra intervjuet med den ansatte i Statkraft virker det som om selskapet sitter på en del informasjon om den eksisterende problematikken rundt utbyggingen. På spørsmål om hvem de anser som de som vil bli påvirket av utbyggingen svarte representanten for selskapet ved intervjudtidspunktet at for dem består disse av rundt 20 juridiske urfolkssamfunn og to tradisjonelle urfolkssamfunn, men at de kan komme til å endre denne definisjonen etter hvert. Om motstanden som har oppstått mot den planlagte vannkraftutbyggingen sier den ansatte i Statkraft at det alltid vil finnes motstand mot prosjektet Central Osorno, i likhet med andre utbyggingsprosjekter i Chile. Det viktige er, ifølge vedkommende, å ha gjennomført deltakelsesprosessen (Statkraft-informant, juli 2017).

Mauricio Huenulef fra CONADI har et bredere syn på hvem som burde konsulteres i forbindelse med prosjektet Osorno enn synet som fremmes av informantene fra selskapet. Han mener at alle mapuchesamfunnene som benytter seg av det hellige området og som vil føle seg påvirket av den planlagte utbyggingen av prosjektet Osorno burde konsulteres og at en slik konsultasjon bør gjøres i tråd med ILO 169. Ifølge Huenulef er det ikke kun snakk om personer som er fra én kommune, men fra en hel region og enda lengre unna. Han forteller at det kommer tilreisende mapucher fra steder slik som Llanquihue, La Unión, Río Bueno og Paillaco til det hellige komplekset for å be om tillatelse fra ånden Kintuante (Mauricio Huenulef, 22. juni 2017). Dette tilsier en langt bredere vurdering av hvem som burde involveres i konsultasjonsprosessene rundt utbyggingen av vannkraftverket Osorno.

Ifølge senatoren De Urresti Longton er et problem med prosessen hvor vannkraftverkutbygginger godkjennes i Chile at denne ofte kun oppfyller formelle aspekter og at det ikke ligger et kvalitativt feltarbeid til grunn (Alfonso de Urresti Longton, 5. juni 2017). Dette tydeliggjøres i prosjektet Osornos miljøpåvirkningsstudie fra 2007 hvor Pilmaiquén S.A. ikke anerkjente eksistensen av urfolksbosettinger eller hellige områder i det påvirkede området. I den sammenheng og i kraft av den manglende involveringen av

mapuchene i utformingen av prosjektet er det relevant å se på Sherry Arnsteins medvirkningstypologi fra 1969. I *Ladder of citizen participation* (1969) hevder Arnstein at det eksisterer en kritisk forskjell mellom å gå gjennom det hun kaller for et tomt rituale for deltakelse (*empty ritual*) og det å inneha reell makt til å kunne påvirke et utfall i en prosess. I teksten tar hun for seg en medvirkningsstige som har åtte nivåer av innbyggerdeltakelse i beslutningsprosesser, som beveger seg fra liksom-medvirkning til reell medvirkning. Hvert trinn på stigen viser til innbyggernes påvirkningsmuligheter på prosessen. Det første trinnet på stigen kaller Arnstein for *manipulation*. *Manipulation* viser til prosesser hvor innbyggerne tilsynelatende er med å medvirke, men reelt sett ikke gis denne muligheten. I tilfeller hvor det ikke eksisterer reell medvirkning refererer Arnstein til det hun kaller for et *empty ritual*, et tomt rituale. Et tomt rituale er når personer deltar i en avgjørelsesprosess uten reell makt til å kunne påvirke prosessens utfall (Arnstein, 1969, s. 216).

Etter Arnsteins teori kan ikke medvirkningen rundt den planlagte utbyggingen av Central Hidroeléctrica Osorno siden prosjektets begynnelse anses å ha vært reell. Dette henger sammen med at det siden prosessen rundt utbyggingen begynte har vært fravær av lokale beslutningsprosesser og manglende eller feilaktig informasjon om utbyggingen. Informantene av mapucheopprinnelse har ikke blitt inkludert på en ordentlig måte eller hatt en reell mulighet til å påvirke utfallet av prosessen.

Ifølge Anaya (2016) bør urbefolkningen inkluderes allerede i de begynnende fasene til et prosjektdesign, i gjennomføringen av prosjektet, men også i prosjektets fordeler (Anaya, 2016, s. 28). De bør med andre ord inkluderes i hele prosessen rundt en utbygging.

Involveringen av urbefolkningen i utviklingsprosjekter kan derimot ikke sies å kun være selskapers ansvar. Det er den chilenske staten som godkjenner og tilrettelegger for prosjektene og staten burde dermed følge opp at prosessene rundt slike utbygginger går riktig for seg. Ifølge Susskind, Kausel, Aylwin & Fierman (2014, s. 471-472) er de eksisterende juridiske rammene rundt vannkraftutvikling i Chile utilstrekkelige når det gjelder å styre over vannkraftutviklingen på mapucheterritorier. Det juridiske rammeverket i landet beskytter ikke mapuchenes rett til å påvirke avgjørelser rundt gjennomføringen av prosjekter på deres territorier og er samtidig ute av stand til å oppfylle både internasjonale og regionale standarder. I den anledning peker forfatterne på ulike mangler som er knyttet til involvering av urbefolkningen i forbindelse med utviklingen av vannkraftprosjekter i Chile. Den første mangelen er at konsultasjonene som finnes innen det eksisterende rammeverket til landets miljøvurderingssystem (SEIA) ikke lever opp til ILO 169s standarder. Det vises også til at det ikke er vanlig praksis i landet å oppnå et fritt og informert forhåndssamtykke. Dessuten

har ikke urfolk i Chile i praksis mulighet til å delta i fordelene ved vannkraftprosjektene i deres territorier eller å skaffe passende kompensasjon for skader, grunnet manglende mekanismer som tillater dette (Susskind et al., 2014, s. 471-472).

Vi skal nå gå inn på hvordan de ulike måtene å betrakte verden på som mapuchefamiliene i konflikt fra området representerer kontrasterer med synspunktene som selskapet Statkraft som nå er eier av prosjektet fremmer.

3.6 Ulike premisser for utvikling

Som ved vannkraftutbygginger generelt kommer det tydelige kontraster til syne i konflikten om utbyggingen av Central Hidroeléctrica Osorno, og om de to andre vannkraftverkene forøvrig. En av de tydeligste kontrastene som synliggjøres i forbindelse med prosjektet er mellom mapuchene som motsetter seg utbyggingene og Statkraft/Pilmaiquén S.A. sine utgangspunkt. Pilmaiquén S.A. foreslo i 2009 å bygge en plattform som skulle fylles med et tilsvarende materiale for å forhindre at utbyggingen av Central Osorno skulle forårsake oversvømmelse av sletten tilhørende det hellige området (se: CONAMA, 2009). For mapuchene som er i mot prosjektet var derimot dette å regnes som en inngripen på det hellige området. Dette må sees i sammenheng med kosmovisjonen, som vi har sett nærmere på i oppgavens andre kapittel.

Statkraft fremmer et syn på utvikling som henger sammen med løsning av klima- og miljøutfordringer. I den sammenheng presenteres produksjonen av fornybar energi, herunder vannkraft som en bærekraftig energikilde. På Statkrafts chilenske hjemmesider står det også at selskapet gjennom slik energiproduksjon ønsker å bidra til veksten i landet (Statkraft, u.d.b, min oversettelse). I intervjuet med informanten fra Statkraft uttrykte vedkommende at selskapet ønsker å bidra til utviklingen i området hvor vannkraftverket skal bygges ut. De er klar over at området er fattig, samt har en stor andel urbefolkning og mye analfabetisme: «Det er et veldig sårbart område, veldig fattig» forteller representanten for selskapet. «En del av våre studier har å gjøre med en tilstrekkelig sosial og økonomisk karakterisering for å se hvor vi kan bidra til territoriet og å gjøre sosiale investeringer som gir mening» (Statkraft-informant, juli 2017).

Den ansatte i Statkraft forteller at selskapet følger internasjonale standarder relatert til Corporate Social Responsibility (CSR), selskapers samfunnsansvar, slik som retningslinjene til IFC og FNs veiledende prinsipper for næringsliv og menneskerettigheter. I tillegg har selskapet et eget *Supporting Document* som omhandler urfolk og informasjonsprosesser

(Statkraft-informant, juli 2017). Ifølge representanten implementerer selskapet CSR-forpliktelser på to måter i forbindelse med prosjektet Central Osorno. Det første vedkommende nevner er gjennom dialog og informasjon. «Det første sett fra et bærekraftssynpunkt er å tilstrekkelig informere på en ordentlig måte for å forsikre oss om at de forstår hva vi gjør, og prosessen som vi nå påbegynner» (Statkraft-informant, juli 2017). Og i en andre etappe av konsultasjonsprosessen fortelles det at de har til hensikt å «sammen med dem vurdere hvordan vi kan være et bidrag til territoriet» (Statkraft-informant, juli 2017). «Det handler om å generere en fase i deltakelsesprosessen hvor vi sammen med dem bygger opp en langsiktig sosial investeringsplan, på en slik måte at det ikke er en idé som vi har påtvunget territoriet, men at det kommer fra dem selv hva som gir mening for dem» (Statkraft-informant, juli 2017). Ifølge den ansatte i Statkraft har selskapet utviklet begynnende programmer for å støtte landbruk, boligforbedring, samt gitt enkelte skolestipend. Vedkommende uttrykker at de ønsker å skape utvikling i området på mapuchenes premisser.

Flere av mapuchene som står i mot prosjektet opplever derimot selskapets CSR-politikk som en form for bestikkelse. Det at det ifølge flere av mapucheinformantene angivelig skal ha blitt tilbudt goder til personer i området mot deres signaturer, oppfattes som negativt: «Selskapet tilbyr å forstørre gravlunden for at folk skal signere, å gi folk ting», forteller *machien* Millaray. «Slik jeg forstår det er det slik at hvis et folk sier ja til et prosjekt så er det fordi folket trenger det og vil ha det, ikke fordi de lurer deg eller gir deg noe i retur, slik som et sukkertøy eller en frukt, fordi når du er sulten kan du åpenbart signere» (Millaray Huichalaf, 30. mai 2017).

Informantene fra *Lof en Resistencia* forteller at de ikke ønsker den type utvikling i området som utbyggingen vil føre til. For dem har ikke stedet en verdi som kan måles i penger: «For oss oppnår man ikke fremgang ved å ødelegge en kultur eller å ta livet av et steds essens» (Alberto Gallegos, 14. mai 2017). Medlemmene av *Lof en Resistencia* ønsker å bevare det hellige området for fremtidige generasjoner, slik at disse kan fortsette å være mapuche og å utøve sin åndelighet. Disse eksemplene synliggjør den grunnleggende motsetningen som finnes mellom det planlagte prosjektet og mapuchene som motsetter seg det sitt syn på hvordan området bør disponeres.

I 2016 reiste en av talspersonene fra *Lof en Resistencia* til Norge for å snakke med Statkraft. Da han møtte selskapet skal de angivelig ha snakket om å påbegynne samtaler som skal foregå i god tro med lokalsamfunnet. Alberto mener at en slik dialog ikke eksisterer siden Statkraft eier rettighetene til jordområdet, vannet og har driftskonsesjon. «Hvordan

(på)begynner vi en samtale i god tro når de allerede eier alt og påtvinger oss prosjektet?»
(Alberto, 14. mai 2017)

FNs tidligere spesialrapportør for urfolks rettigheter, James Anaya, peker på prosessene som viktige faktorer for urfolks motstand mot utbyggingsprosjekter. Ifølge Anaya (2016, s. 28) tilbyr man kanskje arbeid eller et sosialt prosjekt som staten egentlig bør stå for til urbefolkningen i forbindelse med et utviklingsprosjekt, slik som for eksempel en skole. Å tilby slike prosjekter er ifølge medlemmene av *Lof en Resistencia* noe Statkraft forsøker å gjøre i området: «Vi tror ikke på fremgangen som de tilbyr gjennom å bygge veier, asfaltere veier, bygge skoler og å lage helsesenter» forteller Alberto fra *Lof en Resistencia* (Alberto Gallegos, 14. mai 2017).

Informantene fra *Lof en Resistencia* uttrykker at de ikke ønsker vannkraftverk i elva Pilmaiquén. De fremmer et annet syn på utvikling som er i tråd med mapuchenes kosmovisjon: «Vi er ikke i mot utvikling eller i mot det som kalles for sivilisasjon», forklarer en av informantene fra gruppen. «Det handler derimot om hva slags sivilisasjon man ønsker» («Pedro», mai 2017). Informanten peker på at det er mulig å generere utvikling samtidig som man respekterer andre kulturer, spesielt urbefolkninger. Ifølge vedkommende er utvikling noe som må foregå med respekt for det mapuchene kaller for *Ñuke Mapu*⁶⁰, den må respektere elvene, vannet og det biologiske mangfoldet («Pedro», mai 2017). Blant de intervjuede mapuchene er det flere enn *Lof en Resistencia* som snakker om at utvikling bør foregå på en annen måte. *Longkoen* Luis Huaiquimilla peker på at «utviklingen må foregå med respekt for livsformene som finnes i territoriet, og ikke gjennom å sette rettighetene til noen få over resten fordi vi er fattigere» (Luis Huaiquimilla, 14. juli 2017).

3.7 Oppsummering

I dette kapittelet har leseren fått et innblikk i hvordan prosessen rundt den planlagte utbyggingen av vannkraftverket Central Hidroeléctrica Osorno har artet seg og hvordan informantene av mapuche williche-opprinnelse har erfart denne. Fokuset har både vært på prosessen siden prosjektet ble planlagt av Pilmaiquén S.A., og på utviklingene etter at selskapet ble overtatt av Statkraft. Vi har også gått inn på Statkrafts syn på saken.

Basert på det vi har sett i dette kapittelet kan ikke mapuche williche-informantene fra området sies å ha hatt reell makt til å påvirke utfallet av prosjektet Osorno under Pilmaiquén

---

⁶⁰ Moder jord.

S.A. Da prosjektet først ble utformet foregikk dette uten å ta hensyn til mapuche willichene i området. Den manglende muligheten til å påvirke utfallet av prosjektet henger også sammen med at involveringen slik den oppleves av informantene har vært mangelfull, foregått på feilaktig grunnlag eller gjennom uortodokse metoder.

Etter at Statkraft kom inn i bildet har selskapet gjort enkelte tilnæringer med sikte på å konsultere mapucher i området. Ut ifra datamaterialet som ligger til grunn for denne studien kan ikke denne involveringen sies å ha vært bred nok. Både fordi langt flere benytter seg av det hellige komplekset og fordi *Lof en Resistencia* til nå i prosessen, ikke har blitt involvert. Medvirkning handler ikke bare om involvering, men *når* denne involveringen forekommer og *hvem* som involveres (Arnstein, 1969).

Den manglende konsultasjonen i området henger sammen med selskapene, men også manglende rammeverk for konsultasjon og den chilenske statens manglende oppfølging av dette temaet. Definisjonen av hvem som bør konsulteres slik den ble fastsatt av chilenske myndigheter er fortsatt for snever, siden det er mange flere enn de definerte mapuchesamfunnene som benytter seg av det hellige området.

I denne delen har vi også sett hvordan det eksisterer motstridende og uforenlige syn rundt utbyggingen av vannkraftverket Osorno mellom mapuchene som motsetter seg prosjektet og de ulike eierne av prosjektet. Flere av mapucheinformantene fra området opplever en kontinuitet i praksisen til selskapene. Informanten fra Statkraft pekte ved intervju tidspunktet på at prosjektet etter Statkrafts oppkjøp var å betrakte som et nytt prosjekt. For mapuchene som står i mot prosjektet er prosjektet imidlertid å regne som en inngripen, uavhengig av hvilke eiere som står bak. De eksisterende uenighetene kan ikke løses gjennom å innføre kompensierende tiltak i området eller endringer i prosjektet, siden de er grunnleggende uenige i utbyggingen, og i de andre utbyggingene i elva forøvrig.

Hittil har vi sett på betydningen av det religiøse og åndelige komplekset og åndene som bor der, vi har lært om prosessen bak prosjektet og den mangelfulle involveringen av mapuche willichene fra området i denne, og vi skal nå gå inn på motstanden mot utbyggingen og hvordan denne organiseres.

4 Organisering av motstand

Dette kapitlet tar for seg det sentrale som resten av oppgaven har bygget frem mot, nemlig forståelsen av selve motstanden som utøves mot utbyggingen av vannkraftverket Central Hidroeléctrica Osorno. I denne delen skal vi se at mapuche-organisering er et fenomen med en tradisjon, men som i dag også tar nye former. Hovedspørsmålet som jeg skal ta for meg i denne delen er hvordan motstanden mot prosjektet organiseres, og hvordan informantenes erfaringer er med dette. I denne delen vil jeg også knytte casen opp mot mapucheorganisering i historien med fokus på dagens mapuchebevegelse i Chile, samt opp mot en internasjonal urfolksrevitalisering.

Motstanden mot prosjektet Central Hidroeléctrica Osorno eksisterer blant ulike grupperinger, men tilgjengelig informasjon tyder på at *Lof en Resistencia en Pilmaiquén* både er og har vært den mest aktive gruppen i å motsette seg prosjektet. Fem av informantene mine tilhører denne gruppen. Det som kom først innen mapuchefolkets sosiale organisasjon var familiene (Marileo Lefio, 2007). Disse ble igjen organisert i *lof*, det vil si en territoriell enhet bestående av familier som er i slekt med hverandre. Den politiske autoriteten for en *lof* var *longkoen*, som på norsk kan oversettes til høvding eller overhode (Marileo Lefio, 2007). *Lof en Resistencia en Pilmaiquén* består av familier av samme ætt fra området i nærheten av elva Pilmaiquén som motsetter seg prosjektet Central Hidroeléctrica Osorno. I dag har de ikke en *longko*, men de kommer fra en ætt hvor det tidligere har eksistert *longkoer*. Millaray Huichalaf er i dag en viktig autoritet i gruppen, både i kraft av hennes rolle som *machi* og som talsperson for motstanden som utøves. Ifølge *machien* handler motstanden som *Lof en Resistencia* utfører om å stå i mot invasjonen som de betrakter som den samme som begynte da spanjolene ankom territoriet og tvangskristnet mapuchene og tvang dem til å snakke spansk: «Nå ønsker de å påtvinge oss en livsstil, det vil innebære å utrydde det lille som er igjen av mapuchekultur her i området» (Millaray Huichalaf, 30. mai 2017).

En annen person som har en rolle innen motstanden mot prosjektet men som ikke tilhører *Lof en Resistencia*, er Esteban Vera. I tillegg til å være leder for mapuchesamfunnet *Leufu Pilmaiquén Maihue* og å jobbe for det et statlig urfolkskontor, ledet han ved intervjudidspunktene foreningen *Asociación de Comunidades Indígenas Wenu Leufu*, hvor 45 juridiske mapuchesamfunn i området Río Bueno er medlemmer. Ifølge Esteban har 40 av

disse mapuchesamfunnene tatt et standpunkt mot prosjektet, mens fem av dem samarbeider med selskapet⁶¹.

4.1 Mapuche-organisering: et fenomen med en tradisjon

For å kunne forstå konteksten rundt motstanden som har oppstått mot vannkraftverket Central Osorno er det nødvendig å ta et tilbakeblikk på enkelte perioder i mapuchefolkets historie. I den sammenheng eksisterer det en kontinuitet med tanke på hvordan motstanden utøves, som er kulturelt og historisk betinget, samtidig som det i løpet av historien også har oppstått endringer. Grunnet begrensninger i omfang er det dessverre ikke plass til å gå nærmere inn på hvordan mapuchenes motstand artet seg for flere hundre år tilbake, men det er likevel viktig å være klar over at mapuche-motstand ikke er et nytt fenomen, men har røtter flere hundre år tilbake i historien. Det mest relevante for å forstå motstanden som utøves mot utbyggingen som er temaet for denne oppgaven er uansett å gå inn på de ulike mapucheorganisasjonene og bevegelsene som har blitt dannet i perioden *etter* at mapuchenes territorier ble innlemmet i den chilenske statens jurisdiksjon. Når vi nå beveger oss inn på de ulike mapuchebevegelsene som har definert den nyere mapuchehistorien, skal vi først ta et tilbakeblikk på mapucheorganisasjonene mellom 1910 og 1990, før vi går inn på dagens mapuchebevegelse.

4.2 Den første mapuchebevegelsen vokser frem (1910-1990)

Som vi tidligere har vært inne på ble mapuchefolket plassert i egne urfolksreservater etter at den chilenske statens okkupasjon av deres territorier var et faktum, som kun utgjorde en brøkdel av områdene som de kontrollerte før okkupasjonen. Det nye livet i reservatene innebar store endringer for deres levemåte og samfunn. Mapuchene ble utsatt for en prosess med kulturell resosialisering, som førte med seg en omdefinering av mapucheidentiteten (se: Pairican Padilla, 2016, s. 37). Ifølge Bengoa (2008, s. 328) innebar etableringen i reservatene at mapuchene fikk mye mindre plass å produsere på, samt måtte endre skikker, produktive vaner og matsystemer. Før spanjolenes ankomst livnærte mapuchene seg i hovedsak av jakt

---

⁶¹ Mot slutten av 2018 har jeg gjennom personlig kommunikasjon blitt informert av et medlem av *Lof en Resistencia* om at det nå skal være 41 juridiske mapuchesamfunn tilhørende foreningen som har tatt et standpunkt mot prosjektet. Dette beror på at det ene av de fem mapuchesamfunnene som tidligere samarbeidet med Statkraft angivelig skal ha skiftet mening om utbyggingen og nå skal ha tatt en avgjørelse om å motsette seg den.

og sanking, kombinert med hagebruk og noen brede former for jordbruk (Bengoa, 2008, s. 21). Slik Bengoa ser det var konsekvensen av den tvungne flyttingen av mapuchene til reservater at de ble omgjort til et samfunn bestående av fattige *campesinos*⁶², som livnærte seg av selvbergingsjordbruk og kvegdrift i mindre skala (2008, s. 328).

Livet i reservatene var for mapuchene preget av vold og urettferdighet, både fra staten og chilenernes side. Mange mapucher ble i denne perioden overfalt i hjemmene sine, torturert og drept av militæret (Pairican Padilla, 2016, s. 38). Samtidig som dette foregikk tilegnet chilenerne seg gradvis jord som den chilenske staten hadde «tildelt» mapuchene (Guevara, 1998, s. 170, referert i Pairican Padilla, 2016, s. 37). Det var med disse hendelsene som bakteppe at de første mapucheorganisasjonene skulle vokse fram i Chile på begynnelsen av 1900-tallet.

De første mapucheorganisasjonene var varierte i politisk innhold og fremgangsmåter, men hadde et felles fokus på forsvaret av sin etnisitet og bekjempelse av urettferdighetene som mapuchene på den tiden ble utsatt for. De fokuserte også på problematikken rundt jord og manglende jordtildelinger til mapuchene i de nyopprettede urfolksreservatene. Imidlertid representerte de ulike ståsteder knyttet til temaet oppdeling av felles eid jord og hva mapuchene var best tjent med i den sammenhengen. Utdanning var et annet viktig tema for disse grupperingene. Særlig tre organisasjoner var sentrale i denne perioden: *La Sociedad Caupolicán* (1910), *La Federación Araucana* (1922) og *La Unión Araucana* (1926). En siste fellesnevner for disse organisasjonene var at de ble ledet av utdannede mapucher, hvorav mange var sønner av *caciques*⁶³ (Foerster & Montecino, 1988, s. 13-106).

Perioden mellom 1932 og 1945 markerer en ny etappe i de første mapucheorganisasjonenes historie. I denne perioden oppstod det en idé om å opprette en urfolksbevegelse som skulle være autonom i den forstand at den skulle styre over egne anliggender, samtidig som mapucheorganisasjonene tok sikte på å få innfridd sine krav gjennom anerkjennelse fra den chilenske staten og politiske partier. Dette var også en periode hvor flere mapucherepresentanter gikk inn for å bli en del av parlamentet (Foerster & Montecino, 1988, s. 110-111). I denne etappen fortsatte de tre sentrale mapucheorganisasjonene sitt arbeid, riktignok med enkelte politiske modifikasjoner.

---

⁶² Betydningen av ordet *campesinos* er et debattert tema innen studier av latinamerikanske jordbrukssystemer. Kjernen i debatten dreier seg om hvorvidt ordet kan oversettes til jordbruksarbeidere eller bønder (Loker, 1996). Akkurat i denne sammenhengen er det mest relevant å forstå det som småbønder, siden mapuchene etter okkupasjonen ble plassert i reservater og dermed eide jord i liten skala. Imidlertid gjaldt ikke dette alle.

⁶³ I denne sammenhengen er det mest dekkende å oversette ordet til høvdinger på norsk.

Samtidig som disse organisasjonene frontet institusjonelle fremgangsmåter foregikk det i denne perioden mange jord«okkupasjoner» som ble igangsatt av ulike mapuchesamfunn, frustrerte over den chilenske staten og de nye jordeierne. Organisasjonen *La Sociedad Caupolicán* ble til *La Corporación Araucana*, som med sin leder Venancio Coñuepan endte opp med å dominere mapuchepolitikken utover i perioden. Nye organisasjoner oppstod også i denne perioden slik som organisasjoner bestående av urfolkskvinner (Foerster & Montecino, 1988, s. 109-193).

Neste periode som definert av Foerster og Montecino (1988) strekker seg mellom 1946 og 1958 og preges av organisasjonen *La Corporación Araucana*. I begynnelsen av denne perioden hadde organisasjonen bred oppslutning blant mapuchene. Mapucher fra *La Corporación Araucana* oppnådde etter hvert plasser i det chilenske parlamentet, noe som skapte reaksjoner fra ulike chilenske politiske krefter, som følte seg truet av det som av enkelte ble betraktet som en «infiltrering» av mapuchene i statsapparatet. Dette kulminerte i en svertkampanje mot organisasjonen og Coñuepan, som til slutt, kombinert med andre faktorer, førte til at organisasjonen mistet sin politiske representasjon i parlamentet og sin makt i statsapparatet (Foerster & Montecino, 1988, s. 197-201). Ifølge forfatterne skulle slutten på *La Corporación Araucanas* dominans gjøre at mapuchebevegelsen bevegde seg mot nye ideologiske tendenser (Foerster & Montecino, 1988, s. 201).

Foerster og Montecino (1988) deler inn neste periode for mapuchebevegelsen mellom årene 1958 og 1970. Denne etappen omfatter regjeringene til Jorge Alessandri og Eduardo Frei Montalva. Perioden kjennetegnes ifølge forfatterne av tre prosesser. Den første prosessen er det som kalles for jordbruksreformene, det vil si den chilenske statens endringer i landets jordbruksstrukturer (Foerster & Montecino, 1988, s. 285). Idéen bak jordbruksreformene som ble innført av de ulike regjeringene i Chile på 1960- og 1970-tallet var å bryte med datidens jordstrukturer i Chile som til da var dominert av *el latifundio*⁶⁴. Disse ble betraktet som ineffektive, både på et økonomisk, produktivt og sosialt nivå (Correa et al., 2005). Endringene i landets jordbruksstrukturer ble påbegynt i det små under regjeringen til Alessandri, og intensivert under Frei Montalva og senere Allende.

Den andre prosessen som Foerster & Montecino (1988, s. 286) viser til gikk ut på at *La Corporación Araucana* mistet sitt hegemoni blant mapuchebevegelsen. Ifølge forfatterne tillot dette at det i denne perioden skulle oppstå mange nye mapucheorganisasjoner. Disse

---

⁶⁴ *El latifundio* refererer i latinamerikansk sammenheng til store landeiendommer.

representerte ulike politiske tendenser, men forente seg mot slutten av Frei Montalvas regjering om felles mål.

Den tredje prosessen som kjennetegner perioden gikk ut på at datidens mapuchesamfunn som beveget seg utenfor lovens rammer organiserte seg for å ta tilbake jord som hadde blitt fratatt dem av chilenerne eller «kolonier». Dette ble i begynnelsen gjort med støtte fra organisasjonen *Federación Campesina e Indígena*. Mot slutten av 1960-tallet ble disse jordokkupasjonene derimot ledet av politiske bevegelser på venstresiden (Foerster & Montecino, 1988, s. 287). Dette fører oss inn på alliansene som i perioden ble dannet mellom flere mapucheorganisasjoner og den chilenske venstresiden. På 1960-tallet fantes det et fokus på temaer slik som økonomisk utnyttning og klasseidentitet i Chile som både mapucher og ikke-mapuche-bønder kunne identifisere seg med (Mallon, 2005, s. 82). Den radikale venstresiden i landet betraktet mapuchene som en del av en undertrykt klasse, fremfor som en egen kultur eller et eget folk. For å oppnå radikale forandringer på landet, var mapuchenes støtte viktig (Mallon, 2005, s. 82-83). Mot slutten av 1960-tallet var det ifølge Mallon (2005, s. 88) et ekstra stort press på mapuchene til å ta del i «en bred front av de fattige på landet», grunnet en politisk radikalisering og stiftelsen av venstrekoalisjonen Unidad Popular. Flere organiserte seg i denne perioden sammen med venstresiden for å få oppnådd sine krav knyttet til jord. Ifølge Correa et al. (2005) var ikke mapuchene opprinnelig inkludert i jordbruksreformene, men klarte, takket være mobilisering og gårdsokkupasjoner, å bli inkludert i dem. Som Mallon (2005, s. 83) er inne på var det derimot problematisk å skulle behandle mapuchene som om de var bønder siden dette ikke tok hensyn til viktige faktorer slik som deres sosiale relasjoner, kosmovisjonen, tilknytningen til landet og en annerledes måte å organisere arbeidet på.

Selv om Foerster og Montecino (1988) ikke inkluderer årene hvor Salvador Allende var president i Chile (1970-1973) i denne perioden, så var det under hans regjering at størsteparten av jordoverførslene fant sted. Under jordbruksreformene ble store jordeiendommer ekspropriert og tilbakeført til *campesinoene* og mapucher (Correa et al., 2005). Dette fikk derimot en drastisk slutt da militæret kom til makten i 1973.

Under militærdiktaturet ledet av general Augusto Pinochet ble mapucheorganisasjonene utsatt for kraftig undertrykkelse. I denne perioden ble mange mapucheledere drept, torturert eller fengslet, mens andre måtte flykte landet (Aylwin et al., 2013, s. 112). Militærjuntaen satte i gang en ny jordbrukspolitikk som tok til sikte på å regulere eierskapet til jord. Motreformen innebar både tilbakeføring av eksproprierte eiendommer til deres eiere før jordbruksreformene samt oppstyking av jorda i tomter hvorpå

det ble utdelt individuelle jordtitler til *campesinos*, mens annen jord ble auksjonert bort (Correa et al., 2005). I 1979 ble Decreto Ley 2.568 innført, med katastrofale konsekvenser for mapuchene. Denne loven var ifølge Aylwin, Meza-Lopehandía og Yáñez (2013, s. 112-113) ikke bare rettet mot å skaffe av veien reservatsystemet, men også mapuchefolket i deres sosiokulturelle integritet. Loven innebar at man kunne søke om å få inndelt den kollektivt eide jorden (*Títulos de Merced*) i individuelle jordstykker. Den åpnet etter hvert også opp for at privatpersoner kunne tilegne seg mapuchenes jord (Aylwin et al., 2013).

Denne politikken som militærdiktaturet førte overfor mapuchene bidro til en styrking av organiseringen blant mapucher og deres etniske bevissthet (Aylwin et al., 2013, s. 115-116), det Mallon (2005, s. 90) har kalt for «en politisk gjenopplivelse av etnisk identitet».

Organisasjoner slik som CCM og Ad-Mapu ble sentrale under denne perioden.

Mapucheorganisasjonene i denne perioden lykkes ikke i å få stoppet politikken med inndelingen av den kollektive jorda som militærdiktaturet hadde igangsatt, men de klarte derimot å knytte tette bånd med urfolk fra andre geografiske områder og deltok i urfolksforekomster både i regionen og internasjonalt (Aylwin et al., 2013, s. 117).

Oppsummert har vi i perioden 1910 til 1990 sett hvordan mapuchene gjennom ulike fremgangsmåter har fremmet krav overfor den chilenske staten. Det var først mot slutten av perioden at idéen om autonomi skulle få en mer sentral betydning for mapuchebevegelsen, noe som leder oss videre til neste periode.

4.3 Fremveksten av dagens mapuchebevegelse (1990-2013)

På 1990-tallet vokste en ny mapuchebevegelse frem. Denne skulle i motsetning til den første bevegelsen ha et uttalt fokus på autonomi for mapuchene. Historikeren Fernando Pairican Padilla knytter fremveksten av mapuchebevegelsen på 1990-tallet opp mot overgangen til demokrati i Chile (Pairican Padilla, 2016). For å forstå fremveksten av denne nye bevegelsen mener Pairican Padilla (2016) at man må forstå det komplekse scenarioet rundt denne prosessen. Etter folkeavstemningen i 1988 hvor flertallet av den chilenske befolkningen stemte nei til fortsatt militærstyre, skulle landet få en demokratisk styreform. General Pinochet hadde på det tidspunktet styrt landet siden militærkuppet i 1973. Ved overgangen til det chilenske demokratiet organiserte urfolksorganisasjoner seg sammen med andre av datidens politiske og sosiale organisasjoner i en felles demokratiseringsbevegelse for å få gehør for sine krav knyttet til sine folk og rettigheter (Aylwin et al., 2013, s. 158-159).

Koalisjonen av sentrum-venstrepartier - *Concertación de Partidos por la Democracia*, som ble dannet i denne perioden, innledet dialog med enkelte marginaliserte grupperinger, deriblant urbefolkningen i landet. Enkelte representative mapucheorganisasjoner var særlig aktive i denne prosessen. Organisasjonene stilte en rekke krav på vegne av urbefolkningen i landet, slik som krav om anerkjennelse av urbefolkningen og dens rettigheter i den chilenske grunnloven, lovgivning som skulle ivareta deres kultur og språk, beskytte deres territorier og vann, samt åpne opp for tilbakevinning av områder som hadde endt opp i hendene til den chilenske staten eller privatpersoner. Det ble blant annet også fremstilt krav om autonomi, kontroll over naturressurser og anerkjennelse av deres egne politiske institusjoner (Aylwin et al., 2013, s. 159). Kravene som ble stilt av mapucheorganisasjonene må sees i sammenheng med fremveksten av ulike urfolksbevegelser i Latin-Amerika fra og med 1970-tallet. Ifølge Aylwin et al. (2013, s. 530) skyldtes fremveksten av disse bevegelsene flere faktorer, slik som frustrasjon over jordbruksreformene og urfolkspolitikken ført av de ulike landenes regjeringer, utviklingsprosjekter som truet deres overlevelse, økonomiske og politiske faktorer og linker med andre urfolksbevegelser i andre deler av verden, samt ikke-statlige organisasjoner og menneskerettighetsorganisasjoner.

I 1989 ble det signert en politisk avtale mellom urfolksorganisasjoner og presidentkandidaten fra koalisjonen av sentrum-venstrepartier, Patricio Aylwin, ved navn *Acuerdo de Nueva Imperial*. Flere mapucheorganisasjoner var særlig aktive i prosessen som ledet opp til avtalen. Resultatene av *Acuerdo de Nueva Imperial* ble imidlertid ikke som forventet. Dette hadde sammenheng med at den chilenske politiske høyresiden stoppet forslagene i kongresskommisjonen. Blant nederlagene i avtalens utfall fant man at urbefolkningen ikke fikk innfridd kravet om anerkjennelse i den chilenske grunnloven eller om beskyttelse av sine sosiale og økonomiske rettigheter (Pairican Padilla, 2016, s. 72). Ifølge Pairican Padilla oppstod det i kjølvannet av den chilenske overgangen til demokrati en sosiopolitisk kontekst som la til rette for fremveksten av denne nye mapuchebevegelsen. Dette har slik han ser det sammenheng med fire forskjellige punkter: Mangler eller brutte løfter i overgangsprosessen, hvor nederlagene knyttet til *Acuerdo de Nueva Imperial* utgjorde en viktig rolle, fremveksten av idéen om selvbestemmelse som en nasjonal utopi blant en sektor av mapuchene og en revitalisering av urfolkssaken i den latinamerikanske konteksten (Pairican Padilla, 2016, s. 71-72).

Som en del av opprinnelsen til den nye mapuchebevegelsen peker Pairican Padilla (2016) også på perioden før den nye mapuchebevegelsen vokste frem. Mange av de som skulle bli aktive innen bevegelsen erfarte på 1980- og 1990-tallet en barndom preget av

fattigdom, rasisme og gradvis tvungen chilenisering (Pairican Padilla, 2016, s. 19-20). Etter hvert som utviklingsprosjekter ble igangsatt på tradisjonelle mapucheterritorier og mangelen på jord førte til migrasjon til byene, oppstod en økt bevissthet rundt mapucheidentiteten sammen med idéen om selvbestemmelsesrett, som materialiserte seg i en ny mapuchebevegelse (Pairican Padilla, 2016, s. 21-22).

Grupperingene *Centros Culturales Mapuche* (CCM) og senere mapucheorganisasjonen *Ad-Mapu* var først ute med idéen om selvbestemmelse for mapuchene, samtidig som de var med på å gi form til en ny type politikk som baserte seg på å vende tilbake til mapuchenes tradisjonelle organiseringsmåte⁶⁵. Som en del av dette var posisjoneringen av tradisjonelle autoriteter av viktig betydning, sammen med å gjenoppta språket mapuzungun, samt religiøse og kulturelle tradisjoner. CCM spilte en sentral rolle for mapucheidentiteten innen mapuchebevegelsen fra og med 1990 (Pairican Padilla, 2016, s. 67-69). Utover CCM og *Ad-Mapu* var *Consejo de Todas las Tierras* (CTT), også kalt *Aukiñ Wallmapu Ngulam*, som ble dannet på 1990-tallet, også av viktig betydning. Ifølge Pairican Padilla (2016, s. 80) moderniserte organisasjonen den politiske kulturen fra *Ad-Mapus* tid, hvor politikken skulle drives fra innsiden av mapuchesamfunnene. Dette ble derimot gjort gjennom et avkoloniserende perspektiv. Dette innebar blant annet gjenopptakelsen av ulike tradisjonelle elementer slik som territorielle råd, gamle ritualer og tradisjoner, samt å gi sentrale datoer for mapuchene en ny politisk mening. Samtidig inntok tradisjonelle autoriteter ledende roller i den politiske prosessen og mapuchesamfunnene ble beslutningstakere i politiske avgjørelser (Pairican Padilla, 2016, s. 80).

Pairican Padilla (2016) peker på to momenter som sentrale for utviklingen av idéen om autonomi for mapuchene som først oppstod på 1980-tallet. Det første er opprettelsen av *Wenufoye*, det nasjonale mapucheflagget i 1992. Det andre momentet er påtøningen av tre lastebiler i Lumaco som tilhørte skogsindustrielskapet Arauco i Lumaco i 1997.

Etter hvert som mer radikale urfolksbevegelser oppstod i latinamerikanske land slik som Bolivia og Mexico på 1990-tallet, mistet CTT gradvis sin politiske innflytelse blant mapuchene. Det hadde oppstått et politisk tomrom, som ifølge Pairican ble fylt av en ny generasjon med mer militante mapucheorganisasjoner. Blant de viktigste organisasjonene som oppstod i denne perioden fant man *Pegun Dugun* og senere *Coordinadora de Comunidades en Conflicto Arauco-Malleco* (CAM), som ble opprettet mot slutten av 1998

---

⁶⁵ Henvendelsen til det tradisjonelle antar jeg har en sammenheng med at dette, som vi har sett, ble tilsidesatt i forbindelse med jordbruksreformene på 1960- og 1970-tallet, siden en del mapucher ble definert som eller definerte seg som en del av en klasse.

(Pairican Padilla, 2016, s. 81). CAM ble dannet av ulike mapuchesamfunn som befant seg i konflikt, men fikk samtidig støtte fra to organisasjoner i Santiago og et studenthjem i Concepción. Organisasjonen hadde fokus på territoriell kontroll og autonomi for mapuchene. Organisasjonen vektla at *longkoene* skulle lede de politiske prosessene, slik som i mapuchenes historie (Pairican Padilla, 2016, s. 137-139). CAM omtolket mapuchenes historie med fokus på motstanden som mapuchene utøvde i Arauco-krigen og under Chiles okkupasjon av mapuchenes territorier. Organisasjonen ga dessuten en ny mening til mapucheroller i historien slik som *kona* og *weichafe*, krigere. Medlemmene ble etter hvert gjenstand for statlig undertrykkelse og fengslinger.

Det viktige i vår sammenheng er at grupperinger slik som CCM, *Ad-Mapu*, CTT og CAM har bidratt til idéen om autonomi blant mapuchene, samt til mapucheidentiteten (Pairican Padilla, 2016).

4.4 Kronologisk utvikling av motstanden

Konflikten rundt utbyggingen av Central Hidroeléctrica Osorno kan deles inn i flere perioder ut ifra konfliktnivået som har vært siden prosjektet ble presentert for chilenske myndigheter frem til i dag. Fra Pilmaiquén S.A. presenterte sin miljøpåvirkningsstudie for CONAMA i 2007 frem til 2010 kan konflikten sies å ha vært i en begynnende fase. I denne perioden eksisterte det som vi har sett lite informasjon om prosjektet, og de mest aktive i å ta avstand fra det var personer fra områdene nærmest der hvor vannkraftverket skulle bygges ut. I denne perioden begrenset motstanden blant mapuche villichene seg først og fremst til informasjonsspredning.

Fra 2011 tilspisset imidlertid konflikten seg. Dette året ble det arrangert flere demonstrasjoner med stort oppmøte. Avisen *el Austral de Osorno* meddelte 12. april samme år om en stor demonstrasjon i utkanten av Río Bueno, hvor rundt 200 representanter fra mer enn 10 forskjellige mapuchesamfunn fra regionene Los Lagos og Los Ríos protesterte mot utbyggingen (Obreque Echeverría, 2011, s. 2-3). Litt over to måneder senere, 24. juni, ble det avholdt en ny demonstrasjon mot vannkraftverket, denne gangen med omtrent 300 deltakere. (Vejár Davis, 2011, s. 11). Tilspisningen av konflikten dette året skjedde spesielt i forbindelse med trehogsten på det hellige området. Dette var også året hvor mapuchene som utøver motstand mot prosjektet begynte å benytte seg av juridiske virkemidler, som vi har sett i saken om trehogsten.

Tilspisningen fortsatte og mellom 2012 og 2016 nådde konflikten sitt foreløpige høydepunkt. Perioden ble preget av utbyggingen av vannkraftverket Rucatayo, fengslinger i forbindelse med Pisu Pisué-saken, politirazziaer hjemme hos personer som hadde sentrale roller i motstanden mot prosjektet og mobilisering både nasjonalt og internasjonalt. Mellom 2017 og oktober 2018 kan konflikten sies å ha nådd et roligere stadium. I denne perioden fortsatte arbeidet med å spre informasjon, men motstanden gikk rolig for seg. Som vi har sett har det vært en endring i oktober 2018, da personer fra gruppen sammen med andre som motsetter seg prosjektet okkuperte Statkrafts Osorno-kontorer. Selv om okkupasjonen skal ha blitt gjort på en fredelig måte, så representerer denne strategien en ny etappe i konflikten.

4.5 Organisering av motstand blant *Lof en Resistencia*

Vi skal nå se nærmere på *Lof en Resistencia en Pilmaiquén*, den mest aktive gruppen innen motstanden mot Central Osorno og hvordan gruppen organiserer motstanden mot prosjektet. Informantene som tilhører *Lof en Resistencia* uttrykker i intervjuene at de har vært i mot prosjektet Osorno helt siden de først hørte om det. Det var først i 2011, da de tok kontroll over det hellige området, at de tok i bruk navnet *Lof en Resistencia*, ifølge Alberto. Gruppen organiseres på en tradisjonell måte, hvor urfolksautoriteter slik som *machi* og *werken* er sentrale. Etter hvert som konflikten rundt den planlagte utbyggingen av vannkraftverket har utspilt seg har flere personer i gruppen tatt på seg rollen som *werken*, som er en mapucheautoritet som har ansvar for å tale mapuchesamfunnenes sak utad. En *werken* velges innad i gruppen ut ifra hvem som anses å være mest passende for rollen.⁶⁶ Vedkommende velger selv om hun eller han vil takke ja til ansvaret som rollen innebærer. Historisk sett har denne rollen vært av viktig betydning for mapuchefolket siden før militær okkupasjonen av Chile og Argentina. En *werken* var på den tiden ansvarlig for å skaffe og å viderebringe informasjon overfor *longkoene* som ba om informasjon om et bestemt tema. Deres rolle var sentral både for drøftingen og avgjørelsene som ble tatt på ulike møter. Personene med slike roller reiste mapuchenes territorier på kryss og tvers (Marimán Queménado, 2006, s. 75).

Per dags dato er det to fungerende talspersoner eller *werken* for *Lof en Resistencia*, i tillegg til *machien*. Avgjørelser tas gjennom *trawun* som er møter hvor man diskuterer

---

⁶⁶ En *werken* er en tradisjonell mapucheautoritet som først og fremst fungerer som en talsperson for en *lof* som består av flere familier fra samme ætt, eller et mapuchesamfunn. Vedkommende er ansvarlig for å få en beskjed eller et budskap ut til omverdenen eller til andre *lof* eller mapuchesamfunn.

forskjellige temaer gjennom dialoger, *nutram*. I disse møtene kan alle som er tilstedeværende uttrykke sin mening. Temaene diskuteres frem til man kommer frem til enighet. Dette kan i blant ta lang tid, en hel dag eller en hel natt. Foruten om dette baseres også avgjørelsene som gruppen tar på kontakten med forfedre i seremonier og i drømmer: «Det er forfedrene våre som guider oss og som forteller oss hvordan vi gjør ting og hvordan vi skal fortsette å gjøre ting» (Alberto Gallegos, 1. juli 2017).

Medlemmene av *Lof en Resistencia* er personer av mapucheopprinnelse som har forskjellig alder og kjønn. De har til felles at de er personer av mapucheopprinnelse med tilknytning til området og det hellige komplekset som slekter på hverandre, og som er enige i at de må beskytte det hellige området Ngen Mapu Kintuante, samt markere tilstedeværelse der. Medlemmene kommer fra forskjellige steder i nærheten av det hellige komplekset, slik som El Roble, Maihue, Mantihue og Lumaco (Rubén Cañío, 14. juni 2017). *Machien* og de godt voksne har mest innflytelse relatert til avgjørelser knyttet til seremoniene som de gjennomfører grunnet at det er de som har mest erfaring på området, men avgjørelsene tas allikevel på en demokratisk måte, i fellesskap.

Flere av gruppens medlemmer har i perioder vært bosatt i chilenske byer, men har etter hvert returnert til området hvor forfedrene deres kom fra. Dette er ikke et isolert fenomen for området, men må ses i sammenheng med en tendens for mapuchefolket generelt⁶⁷. Alberto fra *Lof en Resistencia* er blant mapuche willichene som har returnert til området etter å ha bodd en stund i en chilensk by: «En stor del av oss har blitt født og oppvokst i byer, grunnet at det på landsbygda eller i territoriet ikke finnes land å dyrke eller for å leve som mapuche» (Alberto Gallegos, 14. mai 2017).

Både mennene og kvinnene som utgjør *Lof en Resistencia* er sentrale for motstanden mot utbyggingen og inntar aktive roller innen denne. I så måte synes det ikke å være noen kjønnsdeling i deltakelsen til gruppens medlemmer. Derimot er det en viss aldersdeling i oppgavene i motstandsgruppen. Konflikten rundt vannkraftutbyggingen er en konflikt hvor de yngre voksne har spilt og fortsetter å spille en viktig rolle. Ifølge en av informantene fra *Lof en Resistencia* henger denne aktive rollen som de yngre voksne i gruppen har inntatt i motstanden sammen med mapucherevitaliseringen som eksisterer i dag. I forbindelse med denne har unge mennesker av mapucheopprinnelse i dag et behov for å erkjenne seg som mapuche og føler seg stolt av sin identitet. Informanten nevner det at mapuchefolket alltid har

---

⁶⁷ Fra og med 1930-tallet har det fantes ulike perioder hvor mapuchefolket har vært nødt til å migrere til de chilenske byene. Dette henger sammen med både politiske og økonomiske årsaker.

slåss mot utslettelsen av sin kultur som en motivasjon i de unges motstand mot prosjektet. De eldre er mer forsiktige etter å ha opplevd militærdiktaturet til Pinochet, hvor de ikke kunne protestere eller klage fordi det da kunne gå dem ille (Alberto Gallegos, 14. mai 2017).

Medlemmene av *Lof en Resistencia* uttrykker at gruppen er autonom, det vil si at den kun styres av dem selv: «Vår politiske holdning er alltid knyttet til det som er for mapuchene, rettet mot og ledet av mapuchene», forteller Alberto (Alberto Gallegos, 14. mai 2017). Han forteller at det var en tid hvor frivillige organisasjoner og politiske partier tok del i motstanden, men at dette var problematisk fordi hver organisasjon eller politisk parti har egne interesser som ikke nødvendigvis samsvarer med mapuchenes interesser. Flere av informantene fra gruppen uttrykker at motstanden som de utøver også er mot kapitalismen, et fellestrekk med andre urfolk- og urfolksbevegelser i dag (se: Hall & Fenelon, 2009).

Vi skal nå fokusere på motstandsstrategiene til gruppen *Lof en Resistencia*. For å forstå strategiene og organiseringen av motstand er det relevant å se casen i en internasjonal og nasjonal kontekst, samt opp mot eksisterende teori på feltet.

4.6 Motstandsstrategier

Mapuchefolket er kjent for sine evner til å organisere seg og å mobilisere til støtte på tvers av territorier. Dette utgjør en del av en større kontekst. I en stadig mer globalisert verden har urfolk måttet ta i bruk nye typer strategier for å hankes med økt press på sine territorier (Brysk, 2000; Fenelon & Hall, 2008; Athayde & Schmink, 2014). I sin analyse av hvordan urfolk i Latin-Amerika har posisjonert seg som politiske aktører i den moderne verden går Alison Brysk (2000) inn på strategiene som urfolk i dag benytter seg av. Hun tar for seg hvordan globaliseringen, samtidig som den innebærer negative konsekvenser for urfolk i Latin-Amerika, også har ført med seg «tilstedeværelse, bruk og betydningen av informasjon både i nasjonale og lokale kamper» (Brysk, 2000, s. 12, min oversettelse). Det at verden har blitt så tilknyttet innebærer ikke kun påvirkning på urfolk utenfra; samtidig som urfolk påvirkes, er de også med på å påvirke.

Som følge av globaliseringen har nye nettverk vokst fram, slik som en transnasjonal sosial bevegelse, som er med på å påvirke verdenspolitikken. «Globaliseringen skaper nye institusjonelle linker på tvers av grensene, i form av internasjonale organisasjoner, integrerte markeder og transnasjonale sosiale bevegelser» (Brysk, 2000, s. 11, min oversettelse). Den

transnasjonale urfolksbevegelsen er tydeligere i andre latinamerikanske land enn Chile, men illustrerer uansett urfolks påvirkningskraft og evner til å tilpasse seg globaliseringskreftene⁶⁸.

Urfolk har i løpet av globaliseringsprosessen begynt å ta i bruk teknologiske virkemidler for å nå frem med sine budskap. Bruken av mobiltelefoner, e-post og posting på internett har i den sammenheng vært nyttige metoder for motstandsbevegelser (Fenelon & Hall, 2008, s. 1873).

I mange tilfeller benyttes også juridiske virkemidler i urfolks kamper. Dette illustreres både på nasjonale og på internasjonale nivåer. På det nasjonale nivået tar urfolk i bruk nasjonal lovgivning eller internasjonale konvensjoner i rettssystemet. Det finnes også tilfeller hvor urbefolkning har henvendt seg til internasjonale mekanismer ved brudd på deres rettigheter, slik som den Interamerikanske Menneskerettighetsdomstolen, og vunnet⁶⁹.

De nye virkemidlene som urfolk tar i bruk begrenser seg ikke bare til de nevnte områdene. Dette illustreres hos kaiabi-folket i Xingu-parken i den brasilianske delen av Amazonas, som har tatt i bruk og transformert vestlige institusjoner og kunnskap til egen fordel (se: Athayde & Schmink, 2014). Dette har de gjort samtidig som de har beholdt sider ved sin sosiale organiseringsmåte. Majoriteten av kaiabiene ble mellom 1950 og 1970, som et ledd i en utviklingsstrategi som var planlagt for Amazonas, forflyttet fra sine tradisjonelle territorier til Xingu-parken av brasilianske myndigheter. (Athayde & Schmink, 2014, s. 552). Kaiabiene som flyttet til Xingu-parken har klart å snu en situasjon som i utgangspunktet var vanskelig, og har gjennomgått en politisk og kulturell revitalisering. Flere av lederne blant kaiabiene som ble tvangsflyttet til parken har over tid tilegnet seg egenskaper slik som forvaltning av territorier, ledelse, politiske forhandlinger og prosjektutvikling.

Kaiabi-casen illustrerer hvordan urfolk, gjennom å ta i bruk strategier som innebærer tilpasning, kan bidra til å styrke sin kultur og identitet. Gjennom å sette seg inn i politikk og vestlige institusjoner har de brukt miljøverns- og utviklingspolitikk til egen fordel for å selv styre over territoriene som de ble flyttet til. Samtidig har de brukt elementer fra sin egen kosmologi og historie. Selv om Kaiabi-casen er ulik casen som er temaet for denne oppgaven

---

⁶⁸ Ifølge Brysk (2000) har Chile sammen med Argentina opplevd færre transnasjonale kampanjer enn sine søramerikanske naboer. Vedrørende rettighetsretform for urfolk hevder Brysk at Chile har «opplevd mobilisering av en bevegelse og kjent på virkningen av internasjonale faktorer» (Brysk, 2000, s. 25-26).

⁶⁹ Se for eksempel saken *Norín Catrimán et al. vs. Chile*, hvor åtte personer av mapucheopprinnelse sammen gikk til sak mot den chilenske staten for bruken av antiterrorismelovgivning i sin kamp for tradisjonelle territorier. Staten ble i 2014 dømt av den Interamerikanske Menneskerettighetsdomstolen for brudd på mapuchenes menneskerettigheter (se: *Norín Catrimán et al. (Leaders, Members and Activist of the Mapuche Indigenous People) v. Chile*, 2014).

og kaiabiernes tilpasning går en del lenger, eksisterer det også viktige likhetstrekk de to i mellom. Begge casene representerer tilfeller hvor urfolk benytter seg av en kombinasjon av nye og tradisjonelle elementer⁷⁰, og gjennom dette styrker sin kultur og identitet.

I likhet med kaiabiene i Xingu-parken i den brasilianske delen av Amazonas har mapuche willichene som står i mot utbyggingen av prosjektet Central Osorno tatt i bruk fremgangsmåter som innebærer tilpasning i sin utøvelse av motstand, som blant annet å «drive politikk». Når vi nå beveger oss inn på motstandsstrategiene som benyttes er det relevant å se på et begrep i Steve Sterns studie om jordbruksopprør i Andes-områder. I studien viser Stern (1987) til *resistant adaptation* hos *campesinos*⁷¹ på høyslettene i Bolivia og Peru. For Stern er ikke jordbruksarbeiderne som deltar i disse opprørene passive reaktorer på eksterne krefter, de er både med på å skape endringer, samtidig som de reagerer på endring. «De tilpasser seg objektive krefter utenfor deres kontroll» samtidig som de «står i mot fiendtlige innfall på hardt tilkjempede rettigheter» (Stern, 1987, s. 9, min oversettelse). Selv om det ikke er snakk om et opprør i samme forstand som beskrives av Stern (1987), er begrepet *resistant adaptation* også relevant for å beskrive mapuche willichenes motstand mot utbyggingen av vannkraftverket Central Osorno. Dette har sammenheng med at de er aktører som ikke bare står i mot, men som også tilpasser seg endringer. Dette kommer til uttrykk i motstandsstrategiene som gruppen benytter seg av. Samtidig er det viktig å presisere at urfolk ikke er statiske, men i likhet med andre grupper endrer seg over tid (Hall & Fenelon, 2009). Mapuchefolket lever heller ikke isolert fra det chilenske samfunnet, men som en del av det. Det er viktig å ha dette i mente når vi beveger oss nærmere inn på motstandsstrategiene som gruppen benytter seg av.

Ut ifra datamaterialet som ligger til grunn for denne oppgaven kan det i hovedsak skilles mellom fire typer motstandsstrategier som har blitt benyttet for å stå i mot den planlagte utbyggingen av vannkraftverket Central Osorno. Den første typen er juridiske strategier. Disse går ut på å bruke virkemidler innenfor den chilenske stats juridiske grenser for å forsøke å få stoppet utbyggingen, slik som for eksempel ved å sende inn klager til myndighetsinstanser eller å benytte seg av rettsapparatet i Chile. Den andre strategien består av fremgangsmåter som jeg har valgt å kalle informasjonsarbeid. Disse består av handlinger som kan karakteriseres som en type politisk arbeid, slik som demonstrasjoner, nyhetsspredning, intervjuer, seminarer og lignende. En tredje strategi har jeg valgt å kalle

---

⁷⁰ Det er her viktig å presisere at det tradisjonelle er under stadig utvikling og ikke statisk.

⁷¹ Bønder eller jordbruksarbeidere.

ikke-lovlig motstand. Dette har jeg valgt å definere som handlinger som er av en mer fysisk art og som opererer utenfor eksisterende lover og regler i Chile, slik som territoriell kontroll og okkupasjon av kontorene til Pilmaiquén S.A. og Statkraft. Det eksisterer også en fjerde motstandsstrategi som har en åndelig dimensjon. Denne består av å utøve motstand gjennom å henvende seg til åndene. Jeg benytter meg av denne inndelingen av motstanden mot vannkraftutbyggingen i fire motstandsformer for å kunne gjøre motstanden mer oversiktlig. Vi skal nå gå nærmere inn på de fire motstandsstrategiene juridiske strategier, informasjonsarbeid, ikke-lovlige aksjoner og åndelig motstand, og hvordan disse har blitt benyttet av *Lof en Resistencia*.

De juridiske strategiene som har blitt benyttet i motstanden mot prosjektet er mange og varierte. Blant disse finner man den chilenske statens anerkjennelse av Ngen Mapu Kintuante som et område av kulturell betydning (se: CONADI, 2011). For å kunne gjøre et godt forsvar av det hellige området valgte mapuchene i konflikt å offentliggjøre informasjon om Kintuante og om energipunktene som finnes i hulen hans. Tidligere var informasjonen om ånden og det hellige området hemmeligheter som kun mapuchesamfunn visste om, ifølge Millaray Huichalaf (Millaray Huichalaf, 30. mai 2017). Mapuchesamfunnenes offentliggjøring av denne informasjonen bidro til at den chilenske staten anerkjente Ngen Mapu Kintuante som et område av kulturell betydning.

Som en del av de juridiske strategiene søkte de juridiske mapuchesamfunnene El Roble – Carimallin og mapuchesamfunn fra sektoren Mantilhue i 2011 om at Den nasjonale kommisjonen for urfolks utvikling (CONADI), skulle kjøpe jordrettighetene i området hvor vannkraftverket skal bygges ut, for å overlevere området til urbefolkningen. Mauricio Huenulef, regional direktør for CONADI ved intervjuet, forklarer at CONADI overfører jord til urbefolkningssamfunn som kan vise til jordtitler (*Títulos de Merced* eller *Títulos de Comisarios*), for jordområdene de søker om å få overført. Dette gjøres gjennom at urbefolkningssamfunn organiserer seg og sammen påbegynner en vindikasjonsprosess. Det er gjennom artikkel 20B i Urfolksloven at urbefolkningen kan kreve tilbake land (Mauricio Huenulef, 22. juni 2017). Denne åpner opp for å løse jordproblemene til urfolk i landet gjennom finansiering av ulike mekanismer som fører til jordoverførsler (Se: Ley N 19.253, 1993).

Blant temaer knyttet til landoverførsel har CONADI overført statseid jord, kjøpt opp eiendommer i konflikt, og implementert et program for landbaserte subsidier til enkeltpersoner av urfolksopprinnelse og urfolkssamfunn (Aylwin, 2002, s. 13). Det var gjennom nevnte artikkel 20B i Urfolksloven av 1993 at mapucher fra mapuchesamfunnene El

Roble – Carimallin og mapuchesamfunn i Mantilhue søkte om at CONADI skulle kjøpe det hellige området, med bakgrunn i at området tradisjonelt sett har tilhørt deres forfedre av mapuche williche-etnisitet og er en del av mapuche willichenes tradisjonelle arv (se: CONADI, 2011). Som vi har sett var Juan Heriberto Ortiz, biskop for *Den Evangeliske Kirken Voz de Dios* i Osorno på det tidspunktet den juridiske eieren av området. Et slikt oppkjøp ville innebære at mapuchesamfunnene ville få eiendomsrett over området og selv kunne bestemme over det. I tråd med Urfolksloven av 1993 ville det, i hvertfall i teorien, bli beskyttet fra å kunne kjøpes eller overtas av personer som ikke er av urfolksopprinnelse (Ley 19.253, 1993). Mapuchefamiliene i konflikt søkte CONADI om å kjøpe det hellige området grunnet trehogsten til Ortiz på det hellige komplekset. Dette førte ikke frem siden den daværende eieren av området bestemte seg for å selge det til Pilmaiquén S.A.

Som vi tidligere har vært inne på gikk urfolksautoriteter fra området til en sivil sak mot den evangeliske biskopen i Corte de Apelaciones i Valdivia. Dette ble gjort på grunnlag av at handlingen og trusselen om lignende handlinger hindret mapuchenes utføring av religiøse og åndelige manifestasjoner, og med det truet deres tilbedelsesfrihet, en viktig del av religionsfriheten. 4. mai 2012 vant mapuchesamfunnene saken mot biskopen i Corte de Apelaciones. Avgjørelsen ble basert på artikkel 19, nr. 6 i den chilenske grunnloven – krenkelse av den konstitusjonelle garantien for fri utøvelse av alle religiøse tilbedelser, samt krenkelse av ILO 169 vedrørende beskyttelsen av urfolks kulturelle integritet og det spesielle forholdet som urfolk har til jorden eller territoriet, artikkel 2.1, 2.2.b, 4.1, 5.a og 13. Dommen tilsa at biskopen måtte slutte med den ulovlige hogsten av hundreårstrærne, samt tillate at mapuchene fra sektoren Maihue-Carimallin skulle få fri tilgang til området for å få gjennomført sine seremonier, grunnet dets hellige betydning for dem (Millaray Virginia Huichalaf Pradines y otros contra Juan Heriberto Ortiz Ortiz, 2012a). Som vi har sett anket biskopen saken videre til Høyesterett i Santiago, som slo fast at «okkupasjonen» av området, var å betrakte som en ulovlig handling. Den tidligere dommen fra *Corte de Apelaciones* ble dermed opphevet da dommen til Høyesterett falt (Millaray Virginia Huichalaf Pradines y otros contra Juan Heriberto Ortiz Ortiz, 2012b).

En annen juridisk strategi som mapuchefamiliene i konflikt har benyttet seg av er innsending av klager som omhandler prosjektet til chilenske miljøinstanser. Mapuche williche som motsetter seg prosjektet klaget i 2014 inn prosjektet Osornos miljøgodkjenning (RCA) til Det chilenske miljøtilsynet (SMA). 11. juli 2016 fikk de medhold i at møteprotokollene som Pilmaiquén S.A. hadde levert inn til chilenske miljømyndigheter i forbindelse med punkt 12.2 i miljøgodkjenningen ikke oppfylte

konsultasjonsstandardene slik de er fastsatt i ILO 169 (SMA, 11. juli 2016). Klagen ble gjort gjennom menneskerettighetsorganisasjonen *Observatorio Ciudadano*, som har støttet dem i det juridiske arbeidet. Som en del av klagen ble det samlet inn underskrifter fra urfolksautoriteter som motsetter seg prosjektet. I desember 2016 slo Miljøvurderingstjenesten (SEA) fast at mapuchene som må konsulteres i forbindelse med prosjektet Osorno er mapuchesamfunnene Nehuén Che og Maihue-Pilmaiquén, samt urfolksforeningen Mantilhue (Servicio de Evaluación Ambiental, 9. desember 2016).

Når det gjelder informasjonsarbeidet har det blitt avholdt demonstrasjoner til støtte for saken på steder slik som i Río Bueno og i Osorno. Blant demonstrasjonene ble det i april 2011 avholdt en demonstrasjon hvor rundt 200 representanter fra mer enn 10 forskjellige mapuche williche-samfunn fra regionene Los Lagos og Los Ríos protesterte mot utbyggingen av vannkraftverket (Obreque Echeverría, 2011, s. 2-3). Demonstrasjonen havnet på forsiden av avisen *El Austral de Osorno* og fikk et oppslag på to sider. Denne er én blant mange demonstrasjoner mot vannkraftutbyggingen som har blitt dekket av chilensk media. Støttespillere fra andre mapuchesamfunn og sivilsamfunnsorganisasjoner har også deltatt i flere av demonstrasjonene mot vannkraftutbyggingen.

Representanter for mapuchesamfunnene i konflikt har også reist rundt på chilenske universiteter og deltatt på seminarer hvor de har fortalt om situasjonen de befinner seg i. I 2015 reiste Alberto fra *Lof en Resistencia* til Norge og til flere europeiske land for å tale mapuchenes sak, og for å møte Statkraft. I den anledning var han også i kontakt med blant annet Sametinget, som ifølge Alberto skal ha vist sin støtte til saken (Alberto Gallegos, 14. mai 2017). Dette leder oss inn på den internasjonale støtten som konflikten har fått. Mapuchene som kjemper for det hellige området har fått mye internasjonal støtte, både fra det internasjonale støttenettverket for mapuchefolket, samt fra mennesker fra andre land som sympatiserer med saken. Denne støtten har materialisert seg både i form av demonstrasjoner og internasjonal publisitet.

Sosiale medier har også utgjort en sentral del av informasjonsarbeidet. *Lof en Resistencia* har i løpet av tiden som konflikten rundt utbyggingen har vart opprettet flere blogger på internett og aktivt tatt i bruk sosiale medier for å få frem budskapet sitt. I den anledning har de gjentatte ganger kommet med kunngjøringer relatert til konflikten og ulike hendelser knyttet til denne. Det har dessuten blitt laget flere dokumentarer og videoklipp som omhandler konflikten.

Som en del av informasjonsarbeidet har mapuche williche fra området i nærheten av det hellige området tatt kontakt med flere akademikere, blant annet antropologer og

historikere. Disse har så gjort studier som går inn på betydningen av Ngen Mapu Kintuante og historien til området som vil bli påvirket av utbyggingen. Flere av akademikerne har også sendt brev til myndighetsinstanser hvor de har forsvart mapuchene fra området og det hellige området. Dette var tilfellet da antropologer fra *Colegio de Antropólogos* sendte et brev til CONAMA i februar 2009 hvor de kom med innvendinger mot mangler ved prosjektet Osornos miljøstudie og pekte på de negative konsekvensene som prosjektet ville få for den sosiokulturelle praksisen til mapuche willichene i området (*Colegio de Antropólogos*, personlig kommunikasjon, februar 2009).

Blant motstandsstrategiene har det også blant gruppen blitt benyttet det jeg har valgt å kalle ikke-lovlig aksjon, siden dette involverer aksjoner som bryter med det eksisterende lovverket i Chile. Dette er handlinger slik som territoriell kontroll, okkupasjon av kontorer og selvforsvar i forbindelse med politiaksjoner. Året 2011 markerte en begynnelse for slike strategier, i forbindelse med trehogsten til den tidligere eieren av det hellige området. I den anledning gjennomførte *Lof en Resistencia* en «okkupasjon» av stedet. På morgenkvisten tirsdag 12. juli inntok gruppen det hellige området (Higueras H., 2011a, s. 8). Etter fem dager ble de kastet ut av politiet. Biskopen søkte om utkastelsen, som ble gjennomført etter en ordre fra myndighetene. Gruppen ga seg derimot ikke, og fortsatte å komme tilbake til det hellige stedet (Higueras H., 2011b, s. 6). «Siden 2011 har vi hatt kontrollen over området og den har vi beholdt slik at selskapet, politiet eller de ansatte som arbeider med prosjektet ikke har kunnet komme inn», forteller en informant fra *Lof en Resistencia* (Alberto Gallegos, 14. mai 2017).

Som en del av den territorielle kontrollen bygget gruppen i 2015 en *ruka* på det hellige området. Utover dette har de gjennomført produktive aktiviteter på området som går hånd i hånd med den territorielle kontrollen, slik som å så grønnsaker og korn, som skal benyttes av gruppens medlemmer. Det hellige området fortsetter i skrivende stund å kontrolleres av medlemmer av *Lof en Resistencia*.

Lof en Resistencia har både i 2015 og 2018 gjennomført okkupasjoner av de respektive eierne av prosjektet Osorno sine kontorer. I 2015 gjaldt dette Pilmaiquén S.A.s kontorer i Santiago (Pura Noticia, 2015). En ny okkupasjon fant sted morgenen 23. oktober 2018 da enkelte av gruppens medlemmer sammen med *Alianza Mapuche Williche Toki Kalfyllikan* inntok kontorene til Statkraft i Osorno (Díaz & Molina, 2018). Hendelsen skjedde måneden etter at selskapet opprettet kontorer i byen.

Bruken av ikke-lovlige aksjoner forklares av gruppens medlemmer gjennom at lovlige strategier ikke har fungert: «Vi søker å gjøre det på en lovlig måte, vi søker en politisk

løsning, men siden det ikke finnes noen løsning så er det den eneste måten vi har for å fortsette å stå i mot», forteller Alberto fra gruppen (Alberto Gallegos, 14. mai 2017). En annen informant fra *Lof en Resistencia* peker på det samme. Vedkommende mener at det hadde holdt med politisk vilje fra den sittende regjeringen for å få en løsning på konflikten. «De har ikke villet løse konflikten, det finnes ikke politisk vilje. Da gir de oss ikke noe annet valg enn å fortsette å kjempe» («Pedro», mai 2017). Den ikke-lovlige aksjonen som gruppen utfører er med andre ord ikke et mål i seg selv, men utføres fordi den betraktes som nødvendig.

Det er også en fjerde type strategi som kommer frem i intervjuene med informantene fra *Lof en Resistencia*, som omhandler en åndelig dimensjon. Dette innebærer at man gjennom seremonier og kontakt med åndene styrker motstanden mot utbyggingen av vannkraftverket: «For meg er *nguillatun*, *machitun* og *kamarikun* åndelig motstand. Disse er tradisjonelle mapucheseremonier som styrker oss og båndet vi har med moder jord», forteller *machien* Millaray (Millaray Huichalaf, 30. mai 2017). Ifølge «Pedro» ble det da motstanden til *Lof en Resistencia* mot prosjektet begynte arrangert en stor seremoni, en *nguillatun*, hvor mapucheorganisasjoner fra ulike territorier deltok. På denne deltok *machier*, *longkoer* og mapuchesamfunn, og det skal ha blitt gjort en stor ofring («Pedro», mai 2017).

Som vi tidligere har vært inne på i kapittelet om kosmovisjon har det siden uminnelige tider blitt gjennomført seremonier på det hellige området Ngen Mapu Kintuante, men det har vært et brudd i historien relatert til det seremonielle. Ifølge Alberto fra *Lof en Resistencia* har de kun, avhengig av velviljen til de ulike eierne, fått tillatelse til å hente laurbærbladet som benyttes i forbindelse med seremonien *nguillatun*, men ikke til å gjennomføre seremonier på sletten *nguillatuwe*, hvor disse har blitt gjennomført fra gammelt av. Denne seremonien har de dermed måttet utføre andre steder. Etter at *Lof en Resistencia* tok kontroll over det hellige området gjennomføres det igjen seremonier på den seremonielle sletten.

I løpet av feltarbeidet var jeg tilstede på deler av en seremoni som ble avholdt på et annet sted i området. Av respekt for informantene og at *machien* ikke ønsket å snakke så mye om innholdet i denne seremonien vil jeg ikke gå inn på detaljer rundt denne. Det som imidlertid slo meg som påfallende var at selv om seremonien var for en bestemt sak, så hadde temaet motstand mot vannkraftverkene en viktig betydning i det som ble sagt i plenum. Da jeg i etterkant påpekte dette i et intervju med *machien*, forklarte hun at siden motstanden og konflikten med Statkraft er en viktig del av deres hverdag er det naturlig at dette ofte går igjen i seremoniene. Ifølge Millaray avholder mapuchene seremonier for alle slags viktige

hendelser eller andre ting man ønsker skal gå bra, om det så er snakk om en reise, å styrke familiene eller at de skal være sterkere enn det selskapet er. Ifølge *machien* finnes det en rekke mapucheseremonier, «men alle har det politiske og det åndelige innholdet, som er for å styrke motstanden» (Millaray Huichalaf, 30. mai 2017).

Som vi hittil har sett har et bredt spenn av forskjellige strategier blitt tatt i bruk i arbeidet for å få stoppet utbyggingen av vannkraftverket Osorno. I datamaterialet knyttet til casen kommer det til syne at *Lof en Resistencia* tilpasser seg endringer i prosessen ved å tilpasse motstanden etter hvert som konflikten utvikler seg, etter fremgangsmåtene som medlemmene anser som best egnet. Samtidig kan ikke motstanden sies å kun være en reaksjon på eksterne krefter da gruppen agerer på selvstendig grunnlag. Dette kommer til syne gjennom at motstanden samtidig har en større komponent, nemlig revitaliseringen av mapuche willichenes tradisjonelle identitet og åndelighet. Vi skal også se at motstanden som utøves i denne casen også er med på å *skape* endring og ikke kun en reaksjon på endring, i likhet med det som kommer frem i kaiabi-casen (Athayde & Schmink, 2014).

Et aspekt ved tilpasningen av motstandsformene er de juridiske fremgangsmåtene, hvor det chilenske rettsvesenet har blitt benyttet for å få forsøkt stanset prosjektet⁷². Mapuchefamiliene i konflikt har måttet forholde seg til mange ulike instanser og har i prosessen blitt nødt til å sette seg inn i juridiske prosedyrer og chilensk miljølovgivning. Som vi har sett har imidlertid den juridiske motstanden gitt blandede resultater. Samtidig har de juridiske strategiene bidratt til å få bremset prosjektet Osornos fremgang.

Tilpasningen av strategiene kommer også til syne i andre motstandsformer, som i informasjonsarbeidet som gruppen har utført underveis i prosessen. Mapuchene som står i mot prosjektet har ifølge *machien* måttet lære seg å «drive politikk» (Millaray Huichalaf, 5. juli 2017) og har, som vi har sett, benyttet seg av mange ulike fremgangsmåter for å synliggjøre saken.

Som vi har vært inne på tidligere i dette kapittelet eksisterer det også en kontinuitet i utføringen av motstanden. Samtidig som motstandsstrategiene innebærer en tilpasning av motstanden underveis i prosessen, er det også noen strategier som kan sees i sammenheng med historiske tradisjoner for mapuchemotstand og mapuchenes urgamle spiritualitet, som territoriell kontroll og åndelig motstand.

---

⁷² Det finnes flere tilfeller i nyere tid hvor mapucher har benyttet seg av juridiske fremgangsmåter for å forsøke å stoppe utviklingsprosjekter, deriblant Ralco-saken (se: Skjævestad, 2008).

Til tross for at motstandsformene som brukes i kampen mot utbyggingen av vannkraftverket Osorno er forskjellige henger de likevel sammen med hverandre. For informantene fra *Lof en Resistencia* ville ikke motstanden mot vannkraftverket ha fungert uten den åndelige dimensjonen. Det er det åndelige som ligger til grunn for handlingene de foretar seg og som for dem oppfattes som et utgangspunkt. Derfor blir det åndelige selve utgangspunktet for motstanden. «Det viktigste som vi søker er å praktisere vår åndelighet og derfor at selskapet ikke bygger ut» (Millaray Huichalaf, 5. juli 2017).

Utover den åndelige dimensjonen peker flere av informantene fra *Lof en Resistencia* på den territorielle kontrollen som den mest vellykkede strategien. De hevder at hvis de ikke hadde gått inn for å fysisk ta kontroll over det hellige området, så ville vannkraftverket ha vært bygget i dag: «Fra det øyeblikket vi gikk inn har vi ikke tillatt at man skal fortsette å ødelegge stedet, fortsette å gripe inn i det, og det er derfor vannkraftverket ikke har kunnet bygges, fordi vi står i mot det» sier «Pedro» fra *Lof en Resistencia* («Pedro», mai 2017). Vedkommende hevder at hvis gruppen ikke hadde installert seg på området og utøvd territoriell kontroll, ville det ikke ha eksistert noe av det som finnes der i dag. Grunnet den territorielle kontrollen over området har trærne som ble hugget ned begynt å vokse igjen, medisinske planter som brukes av *machien* og *lawentuchefen* til medisiner finnes der og elven fortsetter å være ren («Pedro», mai 2017). Utover dette viser vedkommende til at den territorielle kontrollen har gjort at de har kunnet rekonstruere det som kalles for *ayllarewe*, en politisk-militær sosial organisasjon som eksisterte der fra gammelt av, hvor ulike territorier møtes («Pedro», mai 2017). En *ayllarewe* er en territoriell gruppering før spanjolenes ankomst, som består av flere *rewe*⁷³ (Marimán Quemenado et al., 2006, s. 273).

Den territorielle kontrollen henger sammen med det åndelige siden den har bidratt til å styrke det åndelige, ifølge informanter fra gruppen. Takk være at de har tatt kontroll over området har de ifølge *machien* kunnet utøve sin åndelighet (Millaray Huichalaf, 5. juli 2017). Dette henger blant annet sammen med at den territorielle kontrollen har ført til at seremonier igjen kan gjennomføres på det hellige området. En av informantene i gruppen uttrykker at alle de ulike strategiene har hatt en funksjon siden de samlet har bidratt til å bevare det hellige området (Alberto Gallegos, 1. juli 2017).

Vi har nå sett hvordan mapuche willichene som står i mot utbyggingen av vannkraftverket Central Hidroeléctrica Osorno benytter seg av ulike motstandsstrategier, som

---

⁷³ Ifølge Armando Marileo Lefío (2007, s. 43) er en *rewe* både et territorie som ulike *lof* tar del i og samtidig en enhet av *lof* som sammenfaller i et sentralt punkt.

både har innebært tilpasning etter hvert som konflikten har utviklet seg, men også en henvendelse til tradisjonelle elementer, som også vektlegges av dagens mapuchebevegelse. Samtidig som *Lof en Resistencia* benytter seg av strategier som innebærer tilpasning, styrkes det tradisjonelle. Styrkingen av det tradisjonelle foregår gjennom den åndelige motstanden, men også gjennom den territorielle kontrollen av området. Den territorielle kontrollen har samtidig, ifølge informanter fra gruppen, muliggjort at sletten *nguillatuwe* nå fritt benyttes igjen til utføringen av seremonier.

4.7 Ulike tilnærminger, et felles mål

Blant mapuchene som forsvarer det hellige komplekset eksisterer det et felles mål om å beskytte det hellige området Ngen Mapu Kintuante. Både *Lof en Resistencia*, sammen med *Asociación de Comunidades de Río Bueno* og *Consejo de Lonkos* uttrykte ved intervjuutidspunktene at de ønsker at Statkraft skal trekke seg ut av det planlagte vannkraftprosjektet, og gi tilbake området og vannrettighetene til mapuchene. Grupperingene representerer imidlertid ulike tilnærminger. Disse må sees i sammenheng med forskjellige måter å forholde seg til den chilenske staten på, slik som vi har sett går igjen i mapuchenes historie.

Ut i fra informasjonen som kom frem i forbindelse med feltarbeidet er det nærliggende å si at urfolksforeningen og *Consejo de Lonkos* representerer en tankegang som synes å være orientert mot å oppnå institusjonelt rettede løsninger. Informantene fra *Lof en Resistencia* uttrykker at de også ønsker en politisk løsning, men kombinerer samtidig slike fremgangsmåter med andre strategier slik som territoriell kontroll.

Longkoen Luis Huaiquimilla peker på at selv om det eksisterer forskjeller i strategiene til *Lof en Resistencia* og *Consejo de Lonkos* respekterer de hverandre og har samme diskurs når det gjelder forsvaret av Kintuante. *Longkoen* mener at det at mapuchesamfunnene forener seg og benytter seg av nasjonale og internasjonale instanser er den beste fremgangsmåten for å kunne komme frem til en løsning på konflikten rundt vannkraftutbyggingen (Luis Huaiquimilla, 14. juli 2017). Esteban Vera som ved intervjuutidspunktet ledet *Asociación de Comunidades de Río Bueno* mener at det i tillegg til motstanden som utøves bør eksistere et juridisk akkompagnement for å beskytte det hellige komplekset, gjennom et regelverk som ofte benyttes når områder erklæres som kulturarv (Esteban Vera, 7. juli 2017).

4.8 «Vi er ikke chilenerne, vi er mapuche»⁷⁴

Ifølge flere av informantene av mapucheopprinnelse har det parallelt med prosjektet Osornos planlegging foregått en revitalisering av mapuchekulturen og identiteten i området i nærheten av den planlagte vannkraftutbyggingen. Som vi tidligere har sett oppstod det en revitaliseringsprosess på 1990-tallet, hvor det fant sted en bevisstgjøring rundt mapucheidentiteten, sammen med et fokus på idéen om autonomi (Pairican Padilla, 2016, s. 91). Revitaliseringen av mapucheidentiteten i området må ses i sammenheng både med urfolksrevitaliseringen på kontinentet og en revitalisering innen mapuchebevegelsen i Chile, hvor nye strategier tas i bruk.

Ifølge César Millahueique Bastías opplever mapuchefolket i dag en politisk, religiøs og organisatorisk prosess som har røtter i et ønske om å nekte å slutte å være den man er - mapuche. På grunnlag av dette foregår det revitalisering, med styrking av identiteten, kulturen, det religiøse, det kunstneriske, det intellektuelle og det politiske. Han tror at det alltid har foregått en revitalisering i etterkant av den chilenske staten okkupasjon av mapuchenes territorier, men at denne er mer tydelig i dag (César Millahueique Bastías, 14. juli 2017).

Som vi har sett tidligere i oppgaven synes motstanden mot prosjektet Osorno å ha blitt sterkere parallelt med en revitalisering i området, som har foregått i samme perioden som utbyggingen (Esteban Vera, 7. juli 2017). Under intervjuet med Rubén fra *Lof en Resistencia* fortalte han at etter at prosessen med utbyggingen begynte har det vært flere personer som erklærer seg for mapuche og som nå sier at mapuchefolket må vinne tilbake mapuche-territorier og sin identitet (Rubén Cañío, 14. juni 2017).

Samtidig som motstanden som utøves mot prosjektet synes å påvirkes av revitaliseringen ut ifra det vi har sett i mapuchenes historie kan det ut ifra enkelte informanternes uttalelser virke som om motstanden igjen innvirker på revitaliseringen i området. Dette kommer frem i intervjuet med Mauricio Huenulef fra CONADI. Mauricio linker styrkingen av mapuchekulturen i området til både det at tradisjonelle autoriteter slik som *machi* og *werken* anerkjennes, men også til at området har blitt forsvart mot utbyggingen. Han peker på at man innen mapuchenes kosmvisjon respekterer og verdsetter jorden på en veldig annerledes måte enn det man ellers gjør i Chile. Ifølge Mauricio har kosmvisjonen blitt styrket i området i den forstand at den som kommer dit, kommer til en

---

⁷⁴ Alberto Gallegos, 14. mai 2017

egen kulturell mapuche-dynamikk. Han viser også til at konflikten har bidratt til en debatt på landsnivå hvor man har gjort mapuchenes kosmovisjon kjent: «Konflikten og organisasjonen som eksisterer der blant familiene som utøver motstand har gjort en stor del av vår kosmovisjon kjent, i likhet med våre tradisjonelle autoriteter» (Mauricio Huenulef, 22. juni 2017). Mauricio forteller at mapuchene som forsvarer området har reist rundt på seminarer i hele landet og fortalt om åndeligheten, samt at dommere og statsadvokater har blitt kjent med kosmovisjonen i forbindelse med sakene som har havnet i det chilenske rettsvesenet (Mauricio Huenulef, 22. juni 2017). Det at personer i rettsystemet vet om Kintuante og at han blir referert til i informative settinger er med på å legitimere åndens eksistens for andre utenom mapuchene. Dette er samtidig med på å åpne opp for et syn hvor urfolks ånder er aktører som må tas hensyn til i politikken (se: De la Cadena, 2012). En indirekte konsekvens av at mapuche willichene har gjort Kintuante kjent er dermed at han i tillegg til å være en sentral ånd for mapuchene av typen Ngen Mapu, har blitt en politisk aktør.

Revitaliseringen av mapuchekulturen og identiteten innebærer et økt fokus på mapuchenes tradisjoner. I denne konteksten gis enkelte sider ved det tradisjonelle en posisjonering eller tilpasning (Pairican Padilla, 2016; Tricot, 2008). Et eksempel på dette er endringer innen tradisjonelle roller, slik som *machi* og *werken*. *Machiene* har tradisjonelt sett vært viktige for det åndelige og sosiale mapuchefellesskapet, men i møte med nyliberalismen i Chile har de inntatt voksende roller i samfunnslivet, blant annet som sentrale aktører i kampen mot megaprojekter (Calbucura, 2013). Dette er tilfellet med Millaray Huichalaf, som er en sentral stemme i kampen mot utbyggingen av prosjektet Central Osorno, hvis rolle som *machi* både er politisk og åndelig. Millaray kommer fra en familie hvor det tidligere har fantes *machi*. Etter en viss tid kommer denne rollen tilbake, hvorav familien må påta seg den og machien må arbeide og leve som *machi*, uten innblanding av det vestlige (Millaray Huichalaf, 30. mai 2017).⁷⁵

I forbindelse med mapucherevitaliseringen i Chile har vi sett at flere tradisjonelle roller igjen har blitt sentrale i de politiske prosessene eller har fått en endret betydning (Pairican Padilla, 2016). Forutenom dette er også idéen om autonomi sentral. Flertallet av

---

⁷⁵ Dette må ses i lys av mapuchenes sykliske verdensforståelse. Ifølge Ñanculef (2016, s. 49) gjenfødtes mapuchene i omtrent hver fjerde generasjon. Den samme ånden til en *machi* fødes igjen i ett av sine barnebarn eller oldebarn.

informantene fra *Lof en Resistencia* uttrykker at de ønsker autonomi for mapuchene over det som utgjorde deres tradisjonelle områder, før disse ble innlemmet i den chilenske staten⁷⁶.

Den chilenske staten anerkjenner ikke oss som et urfolk, men sier at vi alle er chilenerne. ... Vi er ikke chilenerne, vi er mapuche og derfor har vi rett på våre territorier, rett til å praktisere vår kultur og rett til å få leve som mapuche, og det å leve som mapuche innebærer ikke å ødelegge det som omgir oss, men å sameksistere med det som er rundt oss. (Alberto Gallegos, 14. mai 2017)

Med autonomi siktes det ifølge Alberto til at mapuchene selv skal kunne styre over egne territorier (Alberto Gallegos, 14. mai 2017). «Pedro» forteller at før mapuchenes territorier ble okkupert av den chilenske staten så levde de side om side både med spanjolene og med chilenerne. Han uttrykker at de ikke ønsker et sentralisert styre, men at de styrende utgår fra familiene: «Vi er mer spredt i den forstand, vi er autonome og vi kan leve i form av en fredelig sameksistens mellom ulike mapuchesamfunn» («Pedro», mai 2017). «Vi er ikke interessert i å danne en stat, vår levemåte er i dag i samfunn⁷⁷. Hvert samfunn har sine levemåter, ... og vi samarbeider og respekterer hverandre og har en fredelig sameksistens» («Pedro», juni 2017).

Som en del av revitaliseringen er *Lof en Resistencia* i ferd med å finne tilbake til mapuchenes tradisjonelle måte å organisere territoriet på, før spanjolenes ankomst. Som vi har sett illustreres dette gjennom rekonstruksjonen av en *ayllarewe* på det hellige området, som er en territoriell gruppering før spanjolenes ankomst, som består av flere *rewe* (Marimán Quemenado et al., 2006, s. 273). Ifølge «Pedro» fra *Lof en Resistencia* er en *ayllarewe* et møtepunkt mellom ni territorier. Hver *lof* har en *rewe*⁷⁸, mens en *ayllarewe* består av ni *rewe* («Pedro», juni 2017). På det hellige komplekset finnes det ifølge informanter fra gruppen både en *rewe* og en *ayllarewe*. Der hvor *ayllarewen* er avholdes det seremonier hvor mapucher fra mange forskjellige mapucheterritorier møtes, ifølge «Pedro» (mai 2017). En *ayllarewe* utgjør igjen en del av en større jurisdiksjon, *Fütal Mapu* (Comisión de Trabajo Autónomo Mapuche, 2003). Ifølge Marimán Quemenado et al. (2006, s. 273) kalles de ulike *Fütal Mapuene* i dag for territorielle identiteter.

---

⁷⁶ I intervjuene med informantene fra *Lof en Resistencia* har 4 av 5 informanter snakket om temaet autonomi. Jeg tar høyde for at det kan finnes forskjeller innad i gruppen knyttet til temaet, men ut ifra det eksisterende datamaterialet har jeg ikke anledning til å vite dette.

⁷⁷ Spansk: *Comunidad*

⁷⁸ En *rewe* er et hellig alter eller en totempæl som er bygget av tre. *Machiene* benytter dem for å nå *Wenu Mapu*, hvor de kommer i kontakt med åndene til forfedrene. En *rewe* er også en territoriell enhet for mapuchene.

Forsvaret av ånden Kintuante og elva Pilmaiquén har imidlertid innebært tøffe perioder for informantene fra *Lof en Resistencia*. Flere av informantene forteller at kampen for noen år tilbake ble preget av intens kriminalisering. Ifølge José Araya begynte noen personer i lokalsamfunnet i denne perioden å trekke seg tilbake (José Araya, 16.06.17). Fengslingen av representanter som forsvarer området fikk på den tiden mye negativ oppmerksomhet i chilenske medier, hvor mediefokuset ble på å kriminalisere motstanden i området, fremfor på forsvaret av åndeligheten.

På tross av dette viser flere av informantene til at *machien* Millaray, som på mange måter har blitt ansiktet for konflikten, har stor støtte i dag. Støtten som *machien* og *Lof en Resistencia* i dag har påpekes av Esteban Vera som leder *Asociación de Comunidades de Río Bueno*: «De har all min støtte, både som ung, som bosatt i sektoren og også som leder» (Esteban Vera, 4. juli 2017). José Araya fra *Observatorio Ciudadano* forteller om den samlede motstanden mot prosjektet som i dag eksisterer: «Vi er nå på et veldig positivt stadium hvor man har funnet igjen forskjellige organisasjoner og mapuchesamfunn som henvender seg til Kintuante, og som har samlet seg igjen for et bredere forsvar av territoriet» (José Araya, 16. juni 2017). Esteban Vera viser også til samarbeidet som i dag finnes mellom ulike mapuchesamfunn og grupperinger som forsvarer Kintuante: «Territoriet har hevet stemmen og forent seg for å sammen si: ingen flere vannkraftverk i elva Pilmaiquén!» (Esteban Vera, 7. juli 2017).

4.9 Oppsummering

I dette kapitlet har vi gått inn på motstanden mot prosjektet Osorno og hvordan denne organiseres av gruppen *Lof en Resistencia*, som på en aktiv måte har motsatt seg utbyggingen sammen med andre vannkraftutbygginger i elva over flere år. Som vi har sett har det i motstanden mot utbyggingen av vannkraftverket Central Osorno blitt benyttet ulike motstandsstrategier som både innebærer en tilpasning av motstandsformene underveis i prosessen og samtidig en henvendelse til tradisjonelle elementer.

Flere av informantene fra gruppen opplever det åndelige og den territorielle kontrollen som det som har fungert best. En informant viser til at alle strategiene de har benyttet seg av har bidratt til å styrke motstanden mot prosjektet.

Til tross for at de ulike motstandsstrategiene er forskjellige må de også sees i sammenheng med hverandre. All motstand som gruppen gjør er med på å styrke deres tradisjoner grunnet at deres kamp mot utbyggingen på mange måter er en kamp for deres

identitet og kultur. Gjennom den territorielle kontrollen som gruppen utøver har de igjen kunnet ta i bruk det seremonielle komplekset og har dermed styrket det åndelige. Dette har også bidratt til at de har kunnet rekonstruere *ayllarewen* som finnes på det hellige komplekset, som en del av å finne tilbake til mapuchenes tradisjonelle organiseringsmåte.

I dette kapitlet har vi også sett hvordan motstanden som utøves mot prosjektet Osorno også tar del i en større kontekst. Dagens mapuchebevegelses fokus på elementer slik som autonomi og territoriell kontroll kan sies å være et bakteppe for flere av motstandsformene som benyttes.

I tillegg til å være et forsvar av kosmovisjonen og Kintuante henger motstanden også sammen med en revitalisering blant mapuchene i dag, som igjen reflekteres i dagens mapuchebevegelse, og en revitalisering blant urfolk på kontinentet.

5 Konklusjon

I forbindelse med denne kvalitative casestudien har jeg gjennomført et feltarbeid i Sør-Chile og semistrukturerte intervjuer med 14 informanter. Målet med studien har vært å oppnå en dypere forståelse av motstanden mot utbyggingsprosjektet Central Osorno gjennom å besvare følgende problemstillinger:

- 1. Hva er det som gjør at prosjektet Central Hidroeléctrica Osorno har skapt så mye motstand blant mapuche willichene?***
- 2. Hvordan organiseres motstanden mot prosjektet, og hvordan er informantenes erfaringer med dette?***

Motstanden mot prosjektet har i oppgavens andre kapittel blitt satt i sammenheng med temaet kosmovisjon, som er selve kjernen i motstanden. I kapittel tre har vi sett motstanden som utføres opp mot den langvarige prosessen rundt utbyggingen. Deretter har jeg i oppgavens fjerde kapittel ønsket å gi et innblikk i hvordan motstanden mot prosjektet organiseres blant gruppen *Lof en Resistencia*, og hvordan informantene erfarer organiseringen. I dette kapitlet har jeg også løftet blikket og sett casen i sammenheng med revitaliseringen av mapuchebevegelsen, samt mot en urfolksrevitalisering på internasjonalt nivå.

I den første delen av analysen som omhandler kosmovisjon har vi gått inn på hvordan mapuchefolket oppfatter og forstår verden. Vi har her sett at man ikke kan forstå mapuche williche-motstanden mot prosjektet Osorno uten å sette seg inn i kosmovisjonen og betydningen som denne har, siden kosmovisjonen er essensen av det som forsvares. Vi har også vært inne på det sykliske ved mapuchenes kosmovisjon som innebærer kontinuitet mellom ulike verdener, i kontrast til det dominerende vestlige synet. Et dypdykk i mapuchenes kosmovisjon og kosmovisjonen i det påvirkede området har ført oss inn på hovedårsaken til hvorfor prosjektet har skapt så mye motstand blant mapuche willichene. Motstanden som casen illustrerer henger først og fremst sammen med deres åndelighet og identitet som avhenger av Ngen Mapu Kintuante, som sørger for balansen i territoriet og gir dem krefter. Ut fra mapucheinformantenes erfaringer og litteraturen på feltet kan det leses at en inngripen som påvirker det hellige området er å betrakte som en inngripen i deres kosmovisjon (se: Escobar, 2015), nærmere bestemt i kontinuiteten mellom deres ulike sfærer.

Vi har også sett at en eventuell utbygging også vil komme til å påvirke det åndelige nettverket som Kintuante utgjør en del av og som har eksistert siden uminnelige tider.

I delen om prosessen rundt Central Osorno har jeg gått inn på prosessen rundt utbyggingen slik informantene har erfart denne. Vi har her sett at mapucheinformantene har hatt manglende muligheter til å påvirke utfallet av prosjektet innenfor konsultasjonsmekanismene som tidligere har vært. Vi har også sett hvordan det eksisterer ulike oppfatninger mellom Statkraft og mapucheinformantene som motsetter seg prosjektet, som ikke vil kunne løses gjennom å iverksette ulike tiltak, siden de er grunnleggende uenige i utbyggingen. Vi har også gått inn på hvordan sentrale aktører som motsetter seg prosjektet opplever å ikke bli involvert i prosessen. Mot slutten av dette arbeidet har Statkraft uttrykt at de skal gi tilbake det hellige området til mapucher i området. Dette innebærer imidlertid ikke at prosjektet ikke vil gjennomføres. Dersom Statkraft skal sikre reell medvirkning må de inkludere alle parter og også gi en reell mulighet til at disse kan påvirke utfallet av saken.

I kapittelet som omhandler selve motstanden og organiseringen av denne har vi sett hvordan mapuchenes organisering har en tradisjon som går tilbake i tid, men som i denne sammenheng har vært mest relevant å knytte opp mot fremveksten av dagens mapuchebevegelse. Vi har også gått inn på at mye av motstanden gjennomføres ved hjelp av nye typer strategier som globaliseringen har muliggjort, som også er tilfellet med andre urfolk i Latin-Amerika. I denne delen har jeg pekt på fire forskjellige motstandsstrategier som benyttes av gruppen. Disse ulike strategiene har blitt benyttet gjennom tilpasning, men også gjennom å ta i bruk tradisjonelle elementer. Vi har sett at informantene blant *Lof en Resistencia* opplever den åndelige motstanden og den territorielle kontrollen som strategiene som har fungert best. Samtidig var det gjennom de juridiske strategiene at de fikk satt prosjektet på vent frem til konsultasjon er gjennomført slik det kreves av chilenske miljømyndigheter. Imidlertid kan det virke som om den territorielle kontrollen og synliggjøringen av konflikten også har hatt innvirkning på prosjektet. Dette har jeg ikke grunnlag for å vite, men det denne casen derimot viser er at styrkingen av den åndelige dimensjonen har bidratt til å styrke motstanden mot prosjektet.

Uavhengig av hvilke virkemidler som tas i bruk så har alle som formål å styrke motstanden, og dermed det åndelige. Motstanden mot utbyggingen er et uttrykk for både forsvaret av og revitaliseringen av mapuchenes åndelighet og identitet.

Ut ifra datamaterialet som ligger til grunn for denne oppgaven kan prosessen rundt utbyggingen av vannkraftverket sies å ha innvirket på motstanden siden denne har tilpasset seg ulike hendelser underveis. Samtidig har vi sett at mapuchene er med på å påvirke

prosessen rundt utbyggingen. De er aktører som har organisert seg og som fortsetter å organisere seg på en aktiv måte mot prosjektet. Gjennom motstanden som gruppen har utøvd har medlemmene bidratt til å gjøre mapuchenes kosmovisjon lokalt og regionalt kjent, både gjennom aktivt å spre informasjon om prosjektet og konsekvensene som utbyggingen vil medføre for mapuchene, men også gjennom å få rapporter og studier utarbeidet om casen, samt bruken av juridiske virkemidler. Konflikten har også blitt kjent i andre deler av landet og har også ført til mobilisering internasjonalt.

Lof en Resistencias forsvar av Ngen Mapu Kintuante har med det vært med på å innvirke på det planlagte prosjektet Osorno og informasjonen som eksisterer om det. Samtidig kan gruppen gjennom synliggjøringen av Kintuante synes å ha bidratt til at ånden har blitt en aktør som må tas hensyn til i politiske beslutningsprosesser. Dette kan tjene som eksempel for «den ontologiske pluraliseringen av politikken» (De la Cadena, 2012, s. 360) som sårt behøves i Chile, hvor urfolks verdenssyn fortsatt mangler legitimitet i møte med den chilenske staten og med planlagte utbyggingsprosjekter.

Litteraturliste

Alcamán, E. (1997). Los Mapuche-Huilliche del Futahuillimapu Septentrional: Expansión Colonial, Guerras Internas y Alianzas Políticas (1750- 1792). *Revista de Historia Indígena*. 29-75. <https://revistahistoriaindigena.uchile.cl/index.php/RHI/article/view/39952/41521>

Anaya, J. (2016). Introducción: El Convenio 169 y la norma de consulta con los pueblos indígenas. I De Cea, M. & Fuentes, C. (Red). *La consulta indígena: Colombia-Perú-Chile* (s. 17-35). Santiago: RIL Editores.

Antrio Calisto, B. (2007). *Informa sobre Estudio de Impacto Ambiental de proyecto: «Central Hidroeléctrica Osorno»*. Oficio 621. CONADI, Osorno. Hentet fra http://seia.sea.gob.cl/archivos/EIA/2013120301/EIA_2369587_DOC_2128885098_53819.pdf

Arnstein, S. (1969). A Ladder Of Citizen Participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 35, 216-224. <https://doi.org/10.1080/01944366908977225>

Athayde, S. & Schmink, M. (2014). «Adaptive resistance», Conservation, and Development in the Brazilian Amazon: Contradictions of Political Organization and Empowerment in the Kaiabi Diaspora. *Ethnohistory*, 61, 549-574. <https://doi.org/10.1215/00141801-2681795>

Aylwin, J. (2002). *El derecho de los Pueblos Indígenas a la Tierra y al Territorio en América Latina: Antecedentes Históricos y Tendencias Actuales*. Instituto de Estudios Indígenas, Universidad de la Frontera, Temuco. http://www.cepes.org.pe/pdf/observatorio_tierras/derecho_pueblos_indigenas_tierra.pdf

Aylwin, J., Meza-Lopehandía, M. & Yáñez, N. (2013). *Los pueblos indígenas y el derecho*. Santiago: LOM Ediciones.

Bengoa, J. (2013). *Historia de los antiguos mapuches del sur: Desde antes de la llegada de los españoles hasta las paces de Quilín. Siglos XVI y XVII* (4. utg). Santiago: Catalonia.

Bengoa, J. (2008). *Historia del Pueblo Mapuche* (6. utg.). Santiago: LOM Ediciones.

Biblioteca del Congreso Nacional de Chile. (2015a). *Reporte Estadístico Comunal 2015: Río Bueno – Sociales*. April 2015. Hentet 5.11.18 fra

https://reportescomunales.bcn.cl/2015/PdfPrint.php/R%C3%ADo_Bueno/Sociales

Biblioteca del Congreso Nacional de Chile. (2015b). *Reporte Estadístico Comunal 2015: San Pablo - Sociales*. April 2015. Hentet 5.11.18 fra

https://reportescomunales.bcn.cl/2015/PdfPrint.php/R%C3%ADo_Bueno/Sociales

Briones, N. & López, C. (2017, 24. august). SEA inicia proceso de invalidación en proyecto hidroeléctrico del río Pilmaiquén. *BioBioChile*. Hentet fra

<http://www.biobiochile.cl/noticias/nacional/region-de-los-rios/2017/08/24/sea-inicia-proceso-de-invalidacion-en-proyecto-hidroelectrico-del-rio-pilmaiquen.shtml>

Brysk, A. (2000). *From Tribal Village to Global Village: Indian Rights and International Relations in Latin America*. Stanford: Stanford University Press.

Calbucura, J. (2013) Resistencia: una respuesta indígena al neoliberalismo. El caso mapuche. *Especiaria – Cuadernos de Ciencias Humanas*, 14(25), 33-51.

Cea, N. (2014, 20. november). Machi Huichalaf fue condenada a 61 días de presidio remitido por caso Pisu Pisué en Río Bueno. *BioBioChile*. Hentet fra

<https://www.biobiochile.cl/noticias/2014/11/20/machi-huichalaf-fue-condenada-a-61-dias-de-carcel-por-caso-pisu-pisue-en-rio-bueno.shtml>

Collier, S. & Sater, W.F. (1996). *A History of Chile, 1808-1994*. New York: Cambridge University Press.

Constable, P. & Valenzuela, A. (1993). *A Nation of Enemies. Chile under Pinochet*. New York: Norton.

Comisión de Trabajo Autónomo Mapuche. (2003). *Informe de la Comisión Verdad Histórica y Nuevo Trato: Informes Finales de los Grupos de Trabajo: Volumen 3 – Anexo, Tomo II*. Chile.

CONAMA. (2009). «Califica Ambientalmente el proyecto «Central Hidroeléctrica Osorno»». Resolución Exenta 3744/2009. (30. juni 2009). Santiago. Hentet fra

<http://infofirma.sea.gob.cl/DocumentosSEA/MostrarDocumento?docId=f9/26/89e747a10ba1ace35688063ab06963c809bd>

Constitución Política de la Republica de Chile. (1980). (Decreto Supremo N° 1.150 21-OCT-1980). Ministerio del Interior, Santiago, Chile. Hentet fra

https://www.bcn.cl/Books/Constitucion_Politica_de_la_Republica_de_Chile_1980/index.html#p=1

Correa, M., Molina, R. & Yáñez, N. (2005). *La reforma agraria y las tierras mapuches: Chile 1962 - 1975*. Santiago: LOM Ediciones.

Correa Cabrera, M. (2011). *El territorio Mapuche de Maihue/Carimallin/El Roble y el Espacio Sagrado Kintuante: La consolidación de la usurpación*. Upublisert studie.

Curaqueo, D. (1989-1990). Creencias religiosas mapuche. Revisión crítica de interpretaciones vigentes. *Revista Chilena de Antropología*, (8), 27-33.

De la Cadena, M. (2012). Indigenous cosmopolitics in the Andes: Conceptual Reflections beyond «Politics». *Cultural Anthropology*, 25, 334-370. <https://doi.org/10.1111/j.1548-1360.2010.01061.x>

Det Kongelige Utenriksdepartementet. (2014). *Muligheter for alle – menneskerettighetene som mål og middel i utenriks- og utviklingspolitikken* (Meld. St. nr. 10 (2014-2015)). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/>

Díaz, C. & Molina, M. (2018, 23. oktober). Osorno: comuneros mapuche se toman instalaciones de empresa propietaria de central hidroeléctrica. *BioBioChile*. Hentet fra <https://www.biobiochile.cl/noticias/nacional/region-de-los-lagos/2018/10/23/osorno-comuneros-mapuche-se-toman-instalaciones-de-empresa-propietaria-de-central-hidroelectrica.shtml>

Empresa Eléctrica Pilmaiquén S.A./Ingendesa (2007). Estudio de Impacto Ambiental «Central Hidroeléctrica Osorno».

<http://seia.sea.gob.cl/documentos/documento.php?idDocumento=2369592>

Escobar, A. (1998). Whose Knowledge, Whose Nature? Biodiversity, Conservation and the Political Ecology of Social Movements. *Journal of Political Ecology*, 5, 53-82.

<http://dx.doi.org/10.2458/v5i1.21397>

Escobar, A. (2015). Territorios de diferencia: la ontología política de los «derechos al territorio». *Cuadernos de Antropología Social*, 41, 25-38.

<http://www.redalyc.org/articulo.oa?id=180942587002>

Faron, L. C. (1964). *Hawks of the Sun. Mapuche Morality and Its Ritual Attributes*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press.

FIVAS. (2011, 23. mai). SN Power kaster inn håndkleet. Hentet 18.09.18 fra:

<http://fivas.org/vannkraft/sn-power-kaster-inn-handkleet/>

Flyvbjerg, B. (2006). Five Misunderstandings About Case-Study Research. *Qualitative Inquiry*, 12, 219-245.

Foerster, R. (1995). *Introducción a la religiosidad mapuche* (2. utg). Santiago: Editorial Universitaria.

Foerster, R. & Montecino, S. (1988). *Organizaciones, lideres y contiendas mapuches (1900-1970)*. Santiago: Centro Estudios de la Mujer.

Glade, W.P. (2002). Privatization in Chile. I Heath, J. (Red.), *Public Enterprise at the Crossroads* (s. 157-173). London & New York: Routledge.

Grebe, M.E., Pacheco, S. & Segura, J. (1972). Cosmovisión mapuche. *Cuadernos de la Realidad Nacional*, 14, 46-73.

Grebe, M.E. (1993-1994). El subsistema de los Ngen en la religiosidad Mapuche. *Revista Chilena de la Antropología*, 12, 45-65.

Fenelon, J.V. & Hall, T.D. (2008). Revitalization and Indigenous Resistance to Globalization and Neoliberalism. *American Behavioral Scientist*, 51(12), 1867-1901.

<https://doi.org/10.1177/0002764208318938>

Hall, T.D. & Fenelon, J.V. (2009). *Indigenous Peoples and Globalization: Resistance and Revitalization*. Boulder, Colorado: Paradigm Publishers.

Higueras H., C. (2011a, 13. juli). Huilliches inician toma de predio. *El Austral de Osorno*, s. 8.

Higueras H., C. (2011b, 18. juli). Tras desalojo huilliches seguirán movilizados. *El Austral de Osorno*, s. 6.

ILO-konvensjon nr. 169. (1989). *ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater*. Vedtatt av Den internasjonale arbeidsorganisasjonen den 7. juni 1989, ratifisert av Norge den 20. juni 1990: Revidert uoffisiell oversettelse per 2. juni 2017.

Oslo: Kommunal- og moderniseringsdepartementet. Hentet fra

<https://www.regjeringen.no/no/tema/urfolk-og-minoriteter/samepolitikk/midtpalte/ilokonvensjon-nr-169-om-urbefolkninger-o/id451312/>

Ley Indígena. (1993). Ley 19.253: Establece normas sobre protección, fomento y desarrollo de los indígenas, y crea la Corporación Nacional de Desarrollo Indígena (LEY-19253 05-OCT-1993). Ministerio de Planificación y Cooperación, Santiago, Chile. Hentet fra

<https://www.leychile.cl/Navegar?idNorma=30620>

Johannessen, A., Tufte, P. A. & Christoffersen, L. (2010). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode* (4. utg.). Oslo: Abstrakt forlag.

Kvale, S. & Brinkmann, S. (2015). *Det kvalitative forskningsintervju* (3. utg.). Oslo: Gyldendal.

Lagos Rodríguez, J. (2007). N 074161. CONAMA, Santiago. Hentet fra <http://seia.sea.gob.cl/documentos/documento.php?idDocumento=2581527>

Llamin, I. (2011). *Informe Preliminar: Comunidad Indígena del Roble-Carimallin y Sector Maihue. Sitios de significación cultural y demanda territorial*. Valdivia: Corporación Nacional de Desarrollo Indígena.

Loker, W.M. (1996). «Campesinos» and the crisis of modernization in Latin America. *Journal of Political Ecology*, 3, 69-88. <http://dx.doi.org/10.2458/v3i1.21774>

Mallon, F.E. (2005). *Courage Tastes of Blood: The Mapuche Community of Nicolás Ailío and the Chilean State, 1906-2001*. Durham: Duke University Press.

Marileo Lefío, A. (2007). Mundo Mapuche. I Contreras Painemal, C. (Red), *Actas del Primer Congreso Internacional de Historia Mapuche* (s. 27-44). Nuke Mapuförlaget. Hentet fra <http://www.mapuche.info/mapuint/contreras070701.pdf>

Marimán Quemenado, P., Canúqueo Huircapán, S., Levil Chicahual, R. & Millalén Paillal, J. (Red). (2006). *¡...Escucha, winka...! Cuatro ensayos de Historia Nacional Mapuche y un epílogo sobre el futuro*. Santiago: LOM Ediciones.

Marimán Quemenado, P. (2006). Los Mapuche antes de la Conquista Militar Chileno-Argentina. I Marimán Quemenado, P., Canúqueo Huircapán, S., Levil Chicahual, R. & Millalén Paillal, J. (Red), *¡...Escucha, winka...! Cuatro ensayos de Historia Nacional Mapuche y un epílogo sobre el futuro*. (s. 53-127). Santiago: LOM Ediciones.

Millalén Paillal, J. (2006). La Sociedad Mapuche Prehispánica: Kimün, Arqueología y Etnohistoria. I Marimán Quemenado, P., Canúqueo Huircapán, S., Levil Chicahual, R. & Millalén Paillal, J. (Red), *¡...Escucha, winka...! Cuatro ensayos de Historia Nacional Mapuche y un epílogo sobre el futuro*. (s. 17-52). Santiago: LOM Ediciones.

Millahueique Bastías, C. (2011). *Informe de Terreno de la localidad de Carimallin El Roble, referido al sitio de significación cultural indígena mapuche huilliche Centro ceremonial del Ngen Quintuante*. Santiago de Chile: Consejo de Monumentos Nacionales.

Millaray Virginia Huichalaf Pradines y otros contra Juan Heriberto Ortíz Ortíz. (2012a). Rol N° 501-2011. Corte de Apelaciones, Valdivia, Chile.

Millaray Virginia Huichalaf Pradines y otros contra Juan Heriberto Ortíz Ortíz. (2012b). Rol N° 3863-2012. Corte Suprema, Santiago, Chile.

Ministerio de Desarrollo Social. (2017). Casen 2015, Pueblos Indígenas: Síntesis de Resultados. Hentet 6.11.18 fra http://observatorio.ministeriodesarrollosocial.gob.cl/casen-multidimensional/casen/docs/CASEN_2015_Resultados_pueblos_indigenas.pdf

Morales Urra, R. (2011). *Fundamentos socio culturales de los derechos sobre las tierras y las aguas de las familias mapuche williche de Maiwe, El Roble, en el sector del Río Pilmaiquén. Antecedentes preliminares*. Willi Mapu.

Morales Urra, R., Correa Cabrera, M. & Moulian Tesmer, R. (2012). *Fundamentos de las significaciones socio culturales y antecedentes históricos del uso del territorio williche de Maihue, El Roble, Carimallín en el sector del río Pilmaiquén*. Valdivia.

Moulian Tesmer, R. (2002). Las Trampas de la Memoria. Información, significación y sentido en los procesos de comunicación ritual. El caso del nguillatun huilliche. *Revista Austral de Ciencias Sociales*, 6, 47-68. <http://www.redalyc.org/articulo.oa?id=45900604>

Moulian Tesmer, R. & Espinoza, P. (2015). Impronta andina entre los kamaskos de Wenuleufu. *Atenea*, 512, 211-230. <http://www.redalyc.org/articulo.oa?id=32843533012>

Mönckeberg, M.O. (2015). El saqueo de los grupos económicos al Estado chileno. Debolsillo.

Ñanculef, J. H. (2016). *Tayiñ Mapuche Kimiün. Epistemología mapuche – Sabiduría y conocimientos*. Santiago: Universidad de Chile.

Norín Catrimán *et al.* (Leaders, Members and Activist of the Mapuche Indigenous People) v. Chile. (2014). Den Interamerikanske Menneskerettighetsdomstolen, Costa Rica. 29. mai 2014. Hentet fra http://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_279_ing.pdf

Nueva Minería y Energía. (2015, 20. april). El negocio de vender Pilmaiquén a tres décadas de su privatización. Hentet 11.12.17 fra <http://www.nuevamineria.com/revista/el-negocio-de-vender-pilmaiquen-a-tres-decadas-de-su-privatizacion/>

Nueva Minería y Energía. (2014, 28. juli). El rentable negocio de comprar y vender Pilmaiquén. Hentet 10.12.17 fra <http://www.nuevamineria.com/revista/el-rentable-negocio-de-comprar-y-vender-pilmaiquen/>

Obreque Echeverría, P. (2011, 12. april). Comunidades indígenas manifiestan su rechazo a proyecto de hidroeléctrica. *El Austral de Osorno*, s. 2-3.

Pairican Padilla, F. (2016). *Malon. La rebelión del movimiento mapuche 1990-2013* (2. utg). Santiago: Pehuén Editores.

Pura Noticia. (2015, 20. april). Representantes mapuches se toman oficinas de eléctrica Pilmaiquén en Las Condes. Hentet fra <http://www.puranoticia.cl/noticias/nacional/representantes-mapuches-se-toman-oficinas-de-electrica-pilmaiquen-en-las-condes/2015-04-20/123118.html>

Ragin, C. C. & Amoroso, L. M. (2011). *Constructing social research: The Unity and Diversity of Method* (2. utg.). Thousand Oaks, California: Pine Forge Press, SAGE Publications, Inc.

Sáez Eickhoff, G. (2009, 11. januar). Saltos del Pilmaiquén. *El Austral de Osorno*, s. 11.

Salazar, D. (2014, 17. februar). Comisión de DDHH de pueblos originarios se reúne con mapuche opositores a hidroeléctrica en Osorno. *BioBioChile*. Hentet 17.06.18 fra <http://www.biobiochile.cl/noticias/2014/02/17/comision-de-ddhh-de-pueblos-originarios-se-reune-con-mapuche-opositores-a-hidroelectrica-en-osorno.shtml>

Servicio de Evaluación Ambiental. (u.d.a). Ficha del Proyecto:Central Hidroeléctrica Osorno. Hentet fra http://seia.sea.gob.cl/expediente/expedientesEvaluacion.php?modo=ficha&id_expediente=2369587

Servicio de Evaluación Ambiental. (u.d.b). Ficha del Proyecto:Central Hidroeléctrica Osorno. Plazos del proceso. Hentet fra http://seia.sea.gob.cl/expediente/newPlazos.php?modo=normal&id_expediente=2369587

Servicio de Evaluación Ambiental. (2016). Se pronuncia sobre solicitud de interpretación de RCA Proyecto «Central Hidroeléctrica Osorno» de la Empresa Eléctrica Pilmaiquén S.A. Resolución Exenta 1410 (9. desember 2016). Santiago, Chile.

Silverman, D. (2014). *Interpreting qualitative data* (5. utg). London: SAGE.

Simpson, L. R. (2004). Anticolonial Strategies for the Recovery and Maintenance of Indigenous Knowledge. *The American Indian Quarterly*, 28(3&4), 373-384. <https://doi.org/10.1353/aiq.2004.0107>

Skjævestad, A. (2008). The Mapuche People's Battle for Indigenous Land: Litigation as a Strategy to Defend Indigenous Land Rights. *CMI Working Papers*. Bergen: Chr Michelsens Institutt. <https://www.cmi.no/publications/3002-the-mapuche-peoples-battle-for-indigenous-land>

Statkraft. (u.d.a). Fakta om Statkraft. Hentet 3. oktober 2018 fra <https://www.statkraft.no/om-statkraft/fakta-om-statkraft/>

Statkraft. (u.d.b). Sobre Statkraft. Hentet 13. november 2018 fra <https://www.statkraft.cl/sobre-statkraft2/>

Statkraft. (u.d.c). Statkraft en Chile. Hentet 30. august 2018 fra <https://www.statkraft.cl/sobre-statkraft2/statkraft-en-chile>

Stern, S. (1987). New approaches to the Study of Peasant Rebellion and Consciousness. Implications of the Andean Experience. I Stern, S. (Red.), *Resistance, Rebellion, and Consciousness in the Andean Peasant World, 18th to 20th Centuries* (s. 3-25). Madison, Wisconsin: The University of Wisconsin Press.

Superintendencia del Medioambiente. (2016). Resolución Exenta 000623 (11. juli 2016). Santiago, Chile.

Surrales, A. & Hierro, P.G. (2005). *The Land Within*. København: IWGIA.

Susskind, L., Kausel, T., Aylwin, J. & Fierman, E. (2014). The future of hydropower in Chile, *Journal of Energy & Natural Resources Law*, 32, 425-481.

<https://doi.org/10.1080/02646811.2014.11435370>

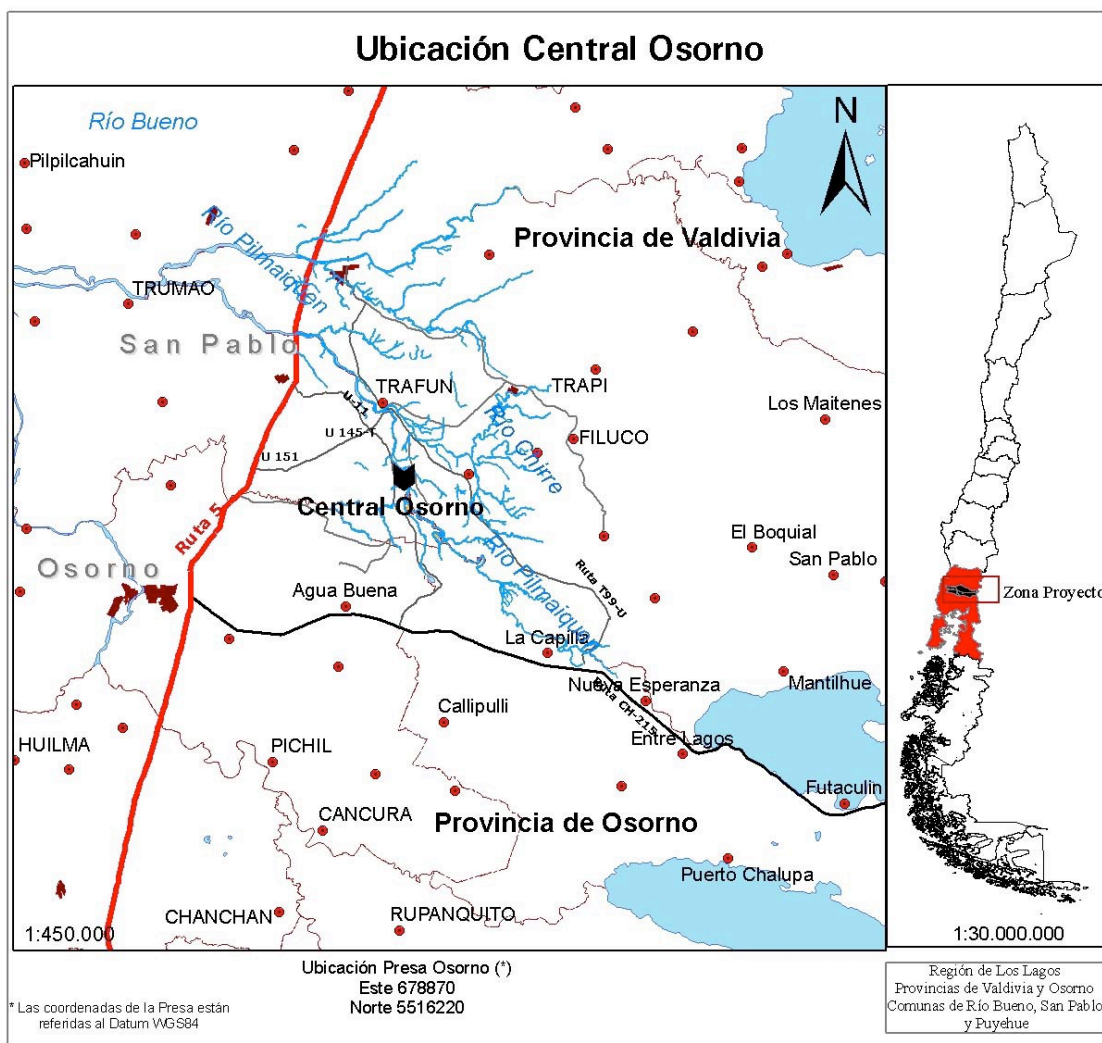
Tricot, T. (2008). Identidad y política en el nuevo movimiento mapuche, *Historia Actual Online*, 15, 29-50.

Vejár Davis (2011, 25. juni). «Esto es como si inudaran una iglesia». *El Austral de Osorno*, s. 11.

Yáñez, N. & Molina, R. (2011). *Las aguas indígenas en Chile*. Santiago: LOM Ediciones.

Vedlegg I: Kart

Figur 3. Prosjektet Osornos opprinnelige plassering slik det kommer frem i miljøstudien fra 2007. «Zona de ubicación del proyecto «Central Hidroeléctrica Osorno». Fra EIA Central Hidroeléctrica Osorno. (2007). Capítulo 1, Empresa Eléctrica Pilmaiquén S.A./Ingendesa s. 5.

Figur 4. Prosjektet Osornos opprinnelige påvirkningsområde slik det fremkom i miljøstudien fra 2007. «Foto J2.17. Área de inundable con proyecto». Fra EIA Central Hidroeléctrica Osorno (2007). Anexo J2, s. 10. Empresa Eléctrica Pilmaiquén S.A./Ingendesa. Hentet fra http://seia.sea.gob.cl/archivos/400_20070905.193011.pdf

Vedlegg II: Liste over informanter

Navn	Beskrivelse	Dato og sted for intervju
Alberto Gallegos	<i>Werken, Lof en Resistencia</i>	14. mai og 1. juli 2017, mapuchesamfunn i nærheten av den planlagte utbyggingen
«Pedro»	Medlem av <i>Lof en Resistencia</i>	Mai og juni 2017, mapuchesamfunn i nærheten av den planlagte utbyggingen og by i Sør-Chile
Millaray Huichalaf	<i>Machi, Lof en Resistencia</i>	30. mai og 5. juli 2017, Mapuchesamfunn i nærheten av utbyggingen
Alfonso de Urresti Longton	Senator for regionen Los Ríos	5. juni 2017, Santiago
Rubén Cañío	<i>Werken, Lof en Resistencia</i>	14. juni 2017, regionen Los Ríos
José Araya	Koordinator, <i>Observatorio Ciudadano</i>	16. juni 2017, Valdivia
Mauricio Huenulef	Regional direktør for CONADI (ved intervjudtidspunktet)	22. juni 2017, Valdivia
«Julio»	Mapuche bosatt i et område nær utbyggingen	Juli 2017, område i nærheten av utbyggingen
Informant LRP	Medlem av <i>Lof en Resistencia</i>	Juli 2017, mapuchesamfunn i nærheten av utbyggingen
Esteban Vera	Lokal urfolksrepresentant, tidligere leder av <i>Asociación de Comunidades en Río Bueno</i>	4. og 7. juli 2017, Río Bueno

«Olivia»	Mapuche fra et område i nærheten av utbyggingen	Juli 2017, region Los Lagos
Luis Huaiquimilla	<i>Longko, Consejo de Lonkos</i>	14. juli 2017, Río Bueno
Statkraft-informant	Ansatt i Statkraft, Chile	Juli 2017, Chile
César Millahueique Bastías	Tidligere ansatt hos <i>Consejo de Monumentos Nacionales</i>	14. juli 2018, Skype